Magazin istoric

revistă de cultură istorică

anul I
ianuarie
1967

Tovarăşului Simon,
din partea colectivului
cu multă
prietenie
26-01-1967

magazin istoric

revistă de cultură istorică

anul I
ianuarie
1967

s u m a r

Către cititori ● Historia magistra vitae **Constantin Daicoviciu Andrei Oţetea Ion Popescu-Puţuri Tudor Arghezi Emil Condurachi George Oprescu Mihai Berza** ● Mesaje de salut **Basil Davidson Jaques Freymond Stanislav Herbst V. M. Hvostov Dimitar Kosev André Maurois André Mirambel Gastone Monacorda** ● Istoria şi dragostea de patrie **Dumitru Almaş** ● „Unirea" în imagini ● Dialog cu istoria **Paul Anghel** ● Un precursor al ştiinţei istorice : „Magazin istoric pentru Dacia" **Alexandru Piru** ● Horea — schiţă a portretului intelectual **Ştefan Pascu** ● „Coloana cerului" la români **Romulus Vulcănescu** ● Histria şi Burebista **Dionisie Pippidi** ● Luptător cu pana şi spada : Miron Costin ● Cetatea Neamţului întinereşte... **Nicolae Constantinescu Ştefan Balş** ● Convorbire despre Nicolae Titulescu cu Bedrettin Tuncel preşedintele Comitetului Executiv al UNESCO ● Imagini din hronicul de luptă a poporului român **Ion Ardeleanu** ● S-a întîmplat... la Vaslui în anul 1475 **Ion Cupşa** ● Umanistul Rabindranath Tagore printre bucureşteni **Cristian Popişteanu** ● O fîntînă romană în Dacia **Dumitru Tudor** ● Momente din istoria presei revoluţionare : Steagul roşu şi Tineretul socialist **Petre Constantinescu-Iaşi Alexandru Mihăileanu** ● Documente despre români în arhivele din Istanbul **Mihail Guboglu** ● Arta românească în „Propiläen Kunstgeschichte" **Virgil Vătăşianu** ● Arhitectura etruscă ● Din memoriile inedite ale lui Constantin Argetoianu ● Mai există paleolitic în zilele noastre ! **Ion Vlăduţiu** ● În misiune diplomatică la Hitler (serial în traducere) **Valentin Berejkov** ● Vorbe de spirit ● Mic dicţionar : etimologii istorice ● Panoramic editorial ● Concurs de fotografii cu subiect istoric ● Calendar.

Către cititori

Magazin istoric *este o revistă de cultură istorică, o revistă de informare, de comentare, de discuții și dezbateri spre știința zbuciumatei și nobilei istorii a poporului român și a tuturor popoarelor lumii de la apariția omului pînă azi.*

Concepînd istoria ca o călăuză morală, în care experiența bună a trecutului ne ajută „pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi", pagi-nile revistei **Magazin istoric** *vor contribui la cunoașterea de către publicul larg a ultimelor descoperiri în domeniul istoriei, vor relua teme mai vechi tratîndu-le, prin întregirea cercetării, în lumina materialismului istoric, vor sluji întreținerii tot mai vii a flăcării dragostei de patrie și de poporul care a făcut istoria.*

Dacă „istoria este cea dintîi carte a unei nații", cum se rostește Nicolae Bălcescu, dacă din asemenea carte poporul își poate cunoaște trecutul, înțelege prezentul și descifra viitorul, dacă istoria poporului propriu și istoria altor popoare constituie un important factor al culturii și al ideologiei, dacă, însfîrșit, istoria formează elementul de bază al educației patriotice și, cunoscînd viața și înfăptuirile altor popoare, dînd s u u m c u i q u e, istoria devine și un tot atît de valoros instrument de apropiere între popoare, atunci încă o revistă de istorie nu este un lux, ci o datorie a tuturor oamenilor de știință care lucrează pe tărîmul istoriei patriei sau al istoriei universale. O nouă revistă de istorie, un **Magazin istoric,** *este de mult o necesitate stringentă în cultura românească a zilelor noastre.*

Întemeindu-se pe adevăr, studiile, articolele, informațiile publicate în **Magazin istoric** *vor înfățișa faptele și vor descrie lupta eroică pentru libertate a popoarelor, rolul unor personalități, vor merge pe urmele unor culturi și civilizații, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre,*

Columna lui Traian (metope)

într-o manieră proprie, accesibilă și apropiată oricărui cititor.

Articolele și materialele vor fi bogat ilustrate, în nădejdea că imaginea de epocă stîrnește și mai mult interesul, iar prin puterea ei de sugestie adaugă elemente concrete la înțelegerea problemelor, a faptelor, a ideilor, a istoriei înseși.

Înfățișînd, în aceste cîteva rînduri, țelul și metoda **Magazinului istoric,** *nu putem să nu ne amintim de sublinierea umanistă și științifică din* **Precuvîntarea** *lui Ion Neculce la Letopisețul său: „Deci, fraților cetitorilor, cu cît vă veți îndemna a cetire pe acest letopiseț mai mult, cu atîta veți ști, a vă ferire de primejdii și veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi, ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroade de cinste".*

MAGAZIN ISTORIC

Historia Magistra Vitae

Acad. Constantin Daicoviciu

Președintele Secției de științe istorice a Academiei

Încă dintru cele dintîi începuturi ale vieții sale de ființă cugetătoare, omul a simțit o irezistibilă curiozitate de a cunoaște faptele și oamenii trecutului, ca și dorința de a se orienta în spațiul mai apropiat sau mai îndepărtat ce ne înconjoară ; tot astfel simțea omul nevoia cuprinderii cu mintea și cu sufletul a vremurilor și oamenilor care i-au precedat. Nu este deloc întîmplător că primițiile istoriei propriu-zise sînt atît de strîns legate de cercetarea în spațiu, de geografie și etnografie. În formă de cîntece bătrînești sau de povestiri în versuri, generațiile mai tinere luau cunoștință de cele ce s-au petrecut înaintea lor. Acest trecut, cu faptele lui și cu înaintașii ridicați la rangul de eroi constituia pentru ascultători nu numai o înaltă învățătură, dar avea și darul de a desfăta și însufleți.

De aici și caracterul îndoit al istoriei în antichitate : de cunoaștere (știință) și de artă, aspectul din urmă fiind adeseori precumpănitor, ca unul ce servea mai eficient scopul educativ al istoriei. Deși pentru istoricii antichității grecești și romane istoria nu constituia în primul rînd o știință și cu atît mai puțin o știință exactă cum o înțelegem noi astăzi, ar fi totuși greșit să considerăm pe istoricii antici lipsiți de simțul și răspunderea adevărului. Tucidide, grecul, ca și Tacit, romanul, își făceau un titlu de glorie din a înfățișa faptele „fără ură și fără părtinire", adică, am zice astăzi, obiectiv — iar Cicero stabilea ca o lege fundamentală a istoriei obligația ei, în primul rînd de a nu spune nici un neadevăr, iar în al doilea rînd, de a nu ascunde nimic din ceea ce este adevărat.

Lipsită de o concepție științifică asupra mersului istoriei societății omenești, istoriografia antică se găsea în acel impas pe care atît de pregnant îl exprima pentru situația din antichitate desperata exclamație a istoricului roman Salustiu : „E greu de a scrie istorie". Verdictul este perfect valabil și pentru istoriografia de mai tîrziu, a evului mediu și a epocilor moderne și contemporane burgheze.

Cu toate aceste carențe, trebuie să recunoaștem că anticii au dat istoriei marele și fundamentalul ei rost : de a fi învățătoarea vieții — magistra vitae —, dar nici să se reducă la o seacă constatare de fapte interpretate arid, ci e de dorit, ba chiar necesar ca povestirea istorică să îmbrace și haina însuflețitoare, mobilizatoare și educativă a măestriei artistice.

Nici strădaniile generațiilor de istorici, care s-au perindat de-a lungul secolelor ce au urmat antichității, de a ridica istoria pe piedestalul sigur al științei nu s-au realizat, ele împleticindu-se în variate și rătăcite teorii asupra esenței, caracterului și rostului istoriei. Abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea începe să se cristalizeze noțiunea clară despre istorie și legile ei. Materialismul

dialectic, ca formă de gîndire, aplicat la legile dezvoltării societății, ca materialism istoric, elaborat de clasicii marxismului, a putut să dea istoriei caracterul și însușirea de disciplină eminamente științifică, bazată pe cunoașterea și interpretarea obiectivă a fenomenelor petrecute în sînul societății umane de-a lungul mileniilor.

Concepția materialist-istorică marxistă, acordînd poporului nu numai rolul de creator al bunurilor materiale și spirituale, ci și pe acela de principal făuritor al istoriei, dă posibilitatea istoriografului de a înfățișa mai just trecutul, cu tot ceea ce el constituie pozitiv și progresist, lăsînd, în același timp, și personalităților conducătoare meritele strălucite de înfăptuitori ai voinței populare. Și tot ideologia marxistă despre lume și societate face ca studiul istoriei să plămădească în mintea și sufletul oamenilor cel mai curat și mai nobil patriotism socialist, o dată cu trezirea și consolidarea conștiinței de măreață solidaritate internațională proletară.

Abia a c u m istoria poate fi considerată și acceptată, fără nici o rezervă, ca o adevărată învățătoare, ca o autentică școală, în stare nu numai de a informa și instrui, ci — uzînd de mijloacele literar-artistice, de care nu trebuie să fie lipsită nici o scriere istoricească — și capabilă de a mobiliza și însufleți masele pentru un viitor tot mai luminos, tot mai sigur și mai fericit. Acum putem spune : istoria este „magistra vitae".

Menținîndu-și calitatea de magistra vitae, neabătîndu-se de la menirea ei de educatoare și mobilizatoare a maselor, păstrîndu-și neștirbit înaltul ei nivel științific și ideologic, știința istorică din Republica Socialistă România își va îndeplini, fără greutățile ce o apăsau în trecut, importanta sarcină de a fi o f o r ț ă v i e în f ă u r i r e a s o c i e t ă ț i i n o a s t r e r o m â n e s o c i a l i s t e.

C. Daicoviciu

Acad. Andrei Oțetea

Directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga" al Academiei

La ce servește istoria ? e o întrebare pe care oamenii și-au pus-o o dată cu apariția istoriei. Părintele istoriografiei, Herodot, s-a simțit dator să-și justifice opera prin utilitatea sa. El declară că s-a îndemnat a scrie pentru ca „faptele săvîrșite de oameni să nu se uite cu timpul". Dacă a simțit nevoia să păstreze întîmplările trecutului, e că le atribuie facultatea de a servi ca învățătură. Prima istorie a apărut deci o dată cu justificarea sa, care a fost împărtășită pînă în timpul Renașterii. Guicciardini și Machiavelli au extras din istorie maxime de guvernămînt pentru instruirea oamenilor de stat și au alcătuit adevărate tratate de conduită politică.

După revoluția burgheză din Franța, istoria a fost folosită ca o armă de emancipare politică și socială. Împotriva claselor stăpînitoare, care invocau trecutul pentru a-și justifica stăpînirea, exponenții opoziției democrate și liberale au făcut apel la istorie pentru a combate privilegiile aristocrației funciare și a răspîndi ideile revoluționare. Pretutindeni, istoricii au căutat în studiul trecutului dovezi că drepturile și privilegiile nobilimii se întemeiază pe cucerirea și spolierea poporului băștinaș aservit.

Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu au procedat la fel. Ei au făcut din istorie un mijloc de a întemeia și consolida naționalitatea română. Bălcescu era convins că prin I s t o r i a R o m â n i l o r s u b M i h a i - v o d ă V i t e a z u l are să pună „piatra de temelie a unității naționale". Kogălniceanu susține aceeași idee : „Istoria românească să ne fie mai ales cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naționalității noastre. Într-însa vom învăța ce am făcut și ce trebuie să mai facem, printr-însa vom prevedea viitorul, printr-însa vom fi români", adică printr-însa

vom constitui, peste diviziunile regionale ale Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei, o națiune română.

Kogălniceanu îmbină funcția social-politică cu cea educativă a istoriei, făcînd din popor — „izvor al tuturor mișcărilor și isprăvilor și fără de care stăpînitorii n-ar fi nimică" — principalul subiect al istoriei. Prin aceasta, el deschide perspectiva unei concepții mai profunde a istoriei.

Nicolae Iorga și-a pus toată prodigioasa lui activitate de istoric în slujba unității naționale, integrale. „Ideea unității naționale m-a preocupat, spunea el, toată viața, pe un timp cînd ea era socotită ca o nebunie". Cînd, în 1918, și-a văzut visul cu ochii, el a continuat să desfășoare aceeași activitate, dar pentru apărarea integrității și suveranității naționale. Viziunea unitară a neamului românesc de pretutindeni, nu l-a părăsit nici atunci cînd, după capitularea Franței, totul părea pierdut. Toată activitatea lui din ultimii zece ani ai vieții a fost, în fața amenințării hitleriste, un mesaj de încredere în „eroismul nemuritor al popoarelor" și în biruința finală a cauzei noastre.

Nici Kogălniceanu, nici Iorga nu se ridică la ideea care face din istorie un proces de dezvoltare continuă, sub acțiunea unor legi obiective. Ca toți romanticii, Kogălniceanu își trage învățătura din situații, fapte sau evenimente izolate și considerate ca identice cu situațiile și evenimentele la care le raporta. Or, istoria se compune din evenimente unice, originale, care nu se reproduc niciodată, fiindcă condițiile în care se petrec nu sînt niciodată aceleași. Deci istoria nu poate oferi „reguli de purtare".

La ce servește atunci istoria? Marxismul a răspuns la această întrebare, făcînd din istorie dezvoltarea dialectică a modului de producție și a luptei celor asupriți împotriva asupritorilor. Dacă istoria dezvoltării sociale e înainte de toate istoria dezvoltării producției, istoria modurilor de producție care s-au succedat în cursul vremilor, istoria producătorilor de bunuri materiale, a maselor muncitoare, care prin lupta lor necurmată împotriva asupririi vor izbuti din etapă în etapă să îngrădească și la sfîrșit să suprime exploatarea, adevăratul făuritor al istoriei este poporul.

Cunoașterea legilor dezvoltării istorice permite cercetătorilor să aprecieze faptele istorice în perspectiva viitorului și să considere trecutul și prezentul din punctul de vedere al devenirii. Partidele comuniste și-au bazat pe studiul istoriei țării lor, programul, tactica și strategia, pentru a le adapta condițiilor istorice și specificului național din momentul acțiunii lor. Marxismul gîndește în categoria timp istoricește și pentru el noțiunea de progres e un principiu diriguitor. Credința în progresul general și în biruința finală a dreptății sociale e o consecință directă a marxismului. Ea oțelește caracterul luptătorilor pentru emanciparea muncii și întărește sentimentul de solidaritate internațională a proletariatului.

Istoriografia marxistă ne învață să prețuim moștenirea culturală a poporului nostru și să preluăm partea pozitivă din opera înaintașilor noștri și să continuăm, în spiritul vremii noastre, munca secular săvîrșită de ei. Istoria e pentru marxiști un admirabil instrument de educare a patriotismului, nu în sensul șovin al disprețului și urii pentru alte popoare, ci în spiritul înțelegerii și cooperării internaționale. În zilele noastre, cînd toate popoarele depun cele mai mari eforturi pentru a lichida diferendele care le separă și pentru a crea o atmosferă de conviețuire pașnică, istoria are un rol capital de jucat. Noile orizonturi care se deschid în fața omului și marile răspunderi care se impun solidarității umane fac din istorie un factor important în lupta pentru cele mai înalte idealuri ale vremii noastre: progresul social, demnitatea omului și pacea. Promovînd înțelegerea pentru cultura altor popoare și stimulînd colaborarea internațională, istoria contribuie la formarea și organizarea unității intelectuale a colectivității umane și se afirmă ca o forță vie a apropierii între popoare.

Ion Popescu-Puțuri

Directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

Trecutul, prezentul și viitorul unui popor sînt într-o legătură indisolubilă; fiecare generație, preluînd valorile materiale și spirituale cele mai de seamă create prin truda și geniul înaintașilor, le dezvoltă și le ridică pe noi culmi, de pe care generațiile următoare duc mai departe mesajul de progres și fericire al străbunilor. Istoria este, incontestabil, un atribut al umanității.

În toate epocile mari, de cotitură în dezvoltarea omenirii, mințile cele mai luminate au căutat în pildele istoriei sensuri noi, menite să servească vremii lor. Renașterea s-a inspirat din valorile, durabile peste veacuri, create de antici, în mîinile pașoptiștilor, istoria s-a transformat într-o armă redutabilă contra împilării și opresiunii; în epoca noastră, clasa muncitoare a devenit mesagerul celor mai înaintate tradiții ale popoarelor. Din istorie, cronicarii au descifrat originea comună a românilor, permanența lor de milenii pe pămîntul străvechi al Daciei; pildele lui Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Horea, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, au însuflețit masele în lupta lor multiseculară, pentru libertate și progres, pentru refacerea unității țărilor române, care numai sub vitregia vremurilor „s-au împărțit în Moldova, Muntenească și Ardealul", cum spunea marele cărturar Dimitrie Cantemir. Astăzi, cînd sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru înalță tot mai sus edificiul noii orînduiri sociale, glorioasele sale tradiții progresiste își află în România socialistă cea mai deplină valorificare.

Înfățișarea obiectivă a faptelor, interpretarea lor justă de pe principiile materialismului dialectic, fac din istorie o oglindă a conștiinței de sine a poporului, un izvor de învățăminte prețioase pentru noile generații. Oare, nu în aceasta constă, în primul rînd, sensul actual al dictonului „historia magistra vitae"? Acestui țel minunat îi servește, credem, și nou născutul M a g a z i n i s t o r i c, căruia îi urăm din toată inima mulți ani de activitate rodnică pe ogorul fertil al științei istorice românești.

Acad. Emil Condurachi

Directorul Institutului de arheologie al Academiei

De-a lungul atîtor veacuri, de cînd oamenii și-au încredințat scrisului informațiile și gîndurile lor despre întîmplările în mijlocul cărora ei trăiseră sau despre acelea pe care voiau să le smulgă uitării, istoria și istoricii, mergînd în pas cu vremea lor, au realizat numeroase, extrem de numeroase opere. Toate se înscriu în istoria ideilor la locul lor, toate exprimă mai mult sau mai puțin clar concepția vremii lor. Este deci firesc ca istoricii din zilele noastre să aibă concepția lor, mergînd și ea în pas cu vremea lor și reflectînd, la rîndul său, marile probleme ale epocii în care noi trăim.

În antichitate, sarcina pe care o avea în față istoria era, înainte de toate, aceea de a fi un îndreptar moral. În evul mediu, rostul său principal era de a arăta oamenilor nimicnicia lor în fața puterii divinității, singura capabilă să judece faptele oamenilor și să îndrume destinele lor. În vremea în care burghezia cîștiga tot mai mult teren în lupta sa economică și politică cu aristocrația feudală, ea promova și ideea unei ordini raționale în univers.

Veacul nostru a cunoscut, însă, o adevărată eflorescență ideologică, al cărei scop era să demonstreze, pe de o parte, că actuala formă de organizare a lumii — cea capitalistă — este cea mai bună din cîte a putut cunoaște omenirea, pe de altă parte, că

lumea nu poate fi, în fond, cunoscută şi ca atare nu poate fi cunoscut nici adevăratul sens al destinului viitor al umanităţii.

Omenirea, în lunga sa evoluţie, n-a acţionat însă din senin, din jocul gratuit şi steril al capriciilor sale. Clasicii marxismului au reuşit, îmbrăţişînd întreaga istorie a umanităţii, să desprindă acele legi după care se desfăşoară în lume, fie istoria marilor grupuri umane, fie istoria marilor personalităţi. Această concepţie despre lume şi despre viaţă a dat şi dă istoricilor **încrederea** *în putinţa lor de a cunoaşte lumea şi viaţa şi, totodată,* **certitudinea** *rolului lor în efortul imens de transformare a lumii vechi într-o lume nouă. Istoria a devenit astfel din nou, ca altădată în antichitate, pe un plan superior acum,* **magistra vitae.** *Numai că de la rolul său de îndreptar moral pentru fiecare individ în parte, în condiţiile socialismului şi ale concepţiei materialismului istoric a trecut la acela de* **magistra vitae** *pentru întreaga societate, pentru popoare şi naţiuni, deoarece ea ne poate arăta pe ce cale a mers lumea pînă astăzi şi pe ce cale poate şi trebuie să meargă de acum înainte. Studiată cu obiectivitatea concepţiei marxiste, analizată cu răspunderea omului de ştiinţă,* **istoria poate şi trebuie să ne înveţe.**

Lm. Constantin

Mihai Berza

membru corespondent al Academiei

Directorul Institutului de studii sud-est europene

Historia magistra vitae? Desigur că nu, dacă e să vedem în istorie, ca anticii, o vastă culegere de „exemple" capabile să-l călăuzească pe cetăţean, şi îndeosebi pe omul politic, în alegerea soluţiilor practice acolo unde viaţa i le cere. Nu! — viaţa **actuală** *— şi cea de azi mai mult decît oricînd — e prea nouă, prea originală în înfăţişările ei, pentru ca istoria să ne poată folosi în acest chip. Şi, totuşi, ea rămîne o învăţătoare a vieţii, în sensul puterilor pe care ucenicul le trage de la maestrul său.*

Istoria e o cale de cunoaştere a prezentului, aşa cum prezentul e cheia ce deschide înţelegerea trecutului. Trăim într-un mediu istoric, care urcă nesfîrşit în timp, aşa cum trăim într-un mediu geografic, care se lărgeşte treptat în jurul nostru. Orientarea într-unul ca şi în celălalt e deopotrivă necesară.

Experienţa istorică este şi un spor de trăire. Orice viaţă cu care intrăm în contact constituie o modalitate de lărgire a propriei noastre capacităţi sufleteşti. Chintesenţă de viaţă, în măsura în care izbuteşte să-ţi aducă sub ochi şirul neîntrerupt al societăţilor dispărute, istoria pune în slujba formării omului de azi tot ce a strîns ea din cercetarea omului de altădată.

Ajutîndu-te să înţelegi — şi ce alta este întregul patrimoniu spiritual al omenirii, din care ne hrănim, decît un produs istoric, oricît valorile sale ar părea în afară de timp? — istoria te învaţă şi să iubeşti.

Istoria este, totodată, izvor de încredere. Dincolo de înfrîngeri şi suferinţe, de împilare şi mizerie, care îi fac urzeala, ea luminează mersul înainte al umanităţii, capacitatea de înfăptuire a fiinţei umane. Victorii smulse cu trudă şi cu sînge, paşii spre mai bine ai înaintaşilor sînt chezăşia împlinirii propriilor noastre năzuinţe.

M Berza

Acad. Tudor Arghezi

Preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor

Emoţia mă stăpîneşte că sînt dator să semnez cîteva silabe în fruntea acestei reviste, a mult scumpei obştii româneşti, care-i praviia şi religia poporului nostru, atît de încercat şi biruitor douăzeci de veacuri în şir.

Cine se gîndea acum o sută de ani că vorbirea românească a plugarilor va ajunge limbă internaţională, care se învaţă astăzi la Paris, în Sorbona ?

Nunc perpetuam et in saecula saeculorum.

Tudor Arghezi

Acad. George Oprescu

Directorul Institutului de istoria artei al Academiei

Acest precept este luat din limba latină, tezaur de formule scurte, impresionante, avînd un caracter lapidar, calităţi la care se pretează aşa de bine această limbă. Au ele valoarea pe care le-o atribuim, merită ele ca să devină criterii de viaţă în eternitate, cum îşi închipuie unii şi cum ele însele au aerul să proclame ?

Ce ar însemna în fond historia magistra vitae? Că viaţa noastră ar fi lipsită de greşeli, ar fi mai fericită şi mai înţeleaptă dacă am ţine seama de trecut, adică de istorie, şi ne-am organiza-o în aşa fel încît să nu întreprindem niciodată o acţiune asemenea uneia care a avut un efect defavorabil. Iată deci o lege socială care, dacă ar fi urmată, ar face din viaţa noastră ceva mult mai plăcut decît cum ea se prezintă de obicei, fără riscuri inutile, fără greşeli, fără nemulţumiri.

Şi totuşi, viaţa pe care o trăiesc oamenii şi pe care au trăit-o, a fost plină de aceste neajunsuri. Este oare fiindcă preceptul nu este adevărat ? Desigur că nu. Este pentru că el n-a fost aplicat întotdeauna şi istoria a fost rareori magistra vitae. Să nu mai vorbim de ceea ce se întîmplă în viaţa noastră zilnică, cînd mai niciodată nu avem vreme să ne gîndim la exemple care ar putea fi luate de model, deşi în zilele noastre trecutul are rolul lui de învăţător. Să ne oprim mai departe la acţiunile mari, ceie întreprinse de state, de suverani, de generali comandanţi de armate, unde, desigur, dat fiind consecinţele pe care le au oricare din acţiunile importante, ar fi natural ca historia să fie o magistra vitae. N-am mai vedea state prăbuşindu-se, armate învinse şi alte asemenea mari dezastre. Este destul să ne gîndim că genii militare ca Napoleon au repetat greşeli pe care le făcuseră şi alte genii militare înaintea lor, numai pentru că s-au considerat mai mari decît aceştia şi imposibil de învins. Şi nu mai departe decît în vremea noastră ştim bine că asemenea greşeli s-au perpetuat.

Iată deci de ce ideea historia magistra vitae e adevărată, strălucită — în ciuda faptului că uneori oamenii nu ţin seama de ea — şi trebuie să rămînă un îndreptar al vieţii noastre zilnice.

G. Oprescu

Mesaje de salut

Basil Davidson

africanolog britanic

Cred că atunci cînd adresez cele mai bune urări şi felicitări istoricilor români pentru publicarea unei noi reviste exprim nu numai gîndurile mele, ci şi ale multor cercetători din domeniul africanologiei.

Mulţumită transformărilor ample şi pozitive care au avut loc în lume, studiul istoriei a depăşit într-un front larg vechile bariere ale etnocentrismului şi istoria propriului popor poate fi acum — şi chiar este într-o măsură tot mai mare — pusă în legătură cu istoria tuturor popoarelor de pe pămînt.

Magazin istoric, noua publicaţie românească va aduce cu siguranţă o contribuţie valoroasă în cadrul acestui important proces de largă difuzare a ştiinţelor istorice.

Jaques Freymond

Directorul Institutului universitar de înalte studii internaţionale din Geneva Preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Ştiinţe Politice

Istoricii din domeniul relaţiilor internaţionale, ca şi toţi cei ce se străduiesc pentru dezvoltarea legăturilor culturale între ţările Europei, vor fi deosebit de fericiţi să ia cunoştinţă de naşterea unei noi reviste de istorie în România. Aceasta le va îngădui să cunoască mai îndeaproape lucrările colegilor lor români.

Vom urmări cu interes activitatea revistei *Magazin istoric,* căreia — dumneavoastră ca şi noi — îi prezentăm cele mai bune urări.

Prof. dr. Stanislav Herbst

Preşedintele Societăţii istoricilor polonezi

Istoricii polonezi transmit cele mai bune urări noii publicaţii *Magazin istoric.* Noua revistă românească, care apare începînd din anul 1967, înseamnă încă o contribuţie pusă în slujba popularizării ştiinţei istorice, în slujba cultivării gîndirii creatoare în domeniul istoriei, în slujba adîncirii bazei umaniste de apropiere şi cunoaştere între popoare şi, îndeosebi, între popoarele ţărilor socialiste frăţeşti.

Acad. V. M. Hvostov

Directorul Institutului de istorie al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.

Urez noii reviste de istorie *Magazin istoric* cele mai mari succese în activitatea ei.

Crearea revistei deschide noi posibilităţi pentru istoricii români în dezvoltarea ştiinţei istorice marxist-leniniste.

Îmi exprim nădejdea că revista va contribui la întărirea în continuare a colaborării dintre oamenii de ştiinţă români şi sovietici, în elaborarea problemelor actuale ale ştiinţei istorice care se situează ferm pe poziţiile internaţionalismului socialist.

◀ *Suceava — bătrîna cetate şi oraşul modern de azi.*

Acad. prof. Dimitar Kosev

Rectorul Universităţii din Sofia
Directorul Institutului de istorie al Academiei de Ştiinţe a R.P. Bulgaria

Urez noii publicaţii succese în munca nobilă începută în acest an. Răspîndirea cunoştinţelor istorice şi în mod deosebit a istoriei relaţiilor culturale dintre popoarele noastre frăţeşti va contribui într-o măsură deosebit de importantă la o şi mai bună cunoaştere reciprocă, la întărirea colaborării şi prieteniei dintre poporul român şi poporul bulgar. Nu mă îndoiesc că noua revistă *Magazin istoric* va contribui din plin la realizarea acestei sarcini de onoare.

André Maurois

membru al Academiei Franceze

Urez bun venit în lumea culturii europene acestei noi publicaţii româneşti, *Magazin istoric*, care va fi consacrată problemelor de istorie. Nimic nu poate fi mai folositor pentru a uni popoarele din Europa noastră decît de a le face să devină conştiente de istoria lor, de-a lungul căreia ele au obţinut împreună mari înfăptuiri.

Voi urmări cu simpatie studiile revistei dumneavoastră.

André Mirambel

membru al Institutului Franţei
Directorul Institutului neoelenic din Paris

Vom fi numeroşi cei care în Franţa, ca şi în alte locuri ale lumii, ne vom bucura de a urmări apariţia în fiecare lună a noii reviste româneşti consacrată problemelor de istorie. Noi salutăm în apariţia revistei *Magazin istoric*, iniţiativa oamenilor de ştiinţă din România. Acest periodic oferă un avantaj dublu şi real : al unei frecvenţe precise şi al unei înalte ţinute ştiinţifice. Oamenii de ştiinţă francezi, alături de cei din alte ţări, nu vor fi surprinşi, întrucît România a dobîndit de multă vreme un meritat prestigiu în domeniul studiilor şi lucrărilor de istorie.

Sîntem bucuroşi ca, salutînd evenimentul apariţiei noii publicaţii, să reînnoim omagiul adus ştiinţei prietenilor noştri români.

Gastone Monacorda

Directorul revistei „Studi storici"

În momentul în care apare primul număr al revistei *Magazin istoric*, vreau să vă adresez în numele Comitetului de conducere şi din partea colaboratorilor revistei italiene „Studi storici", publicată de „Institutul Gramsci" din Roma, cele mai bune urări de succes. Urez cele mai frumoase realizări în munca dumneavoastră şi îmi exprim dorinţa de a stabili o fructuoasă colaborare. Vă rog să primiţi din partea mea cele mai sincere salutări de început de drum.

Saluturi încredinţate revistei Magazin istoric prin colaboratorii noştri : A. Chiari, G. Dascal, I. Gheorghiţă, H. Limun, I. Nicolaescu, S. Podină, C. Linte, Cr. Popişteanu.

Bătălia de la Călugăreni (pictură de Theodor Aman).

ISTORIA și dragostea de PATRIE

DUMITRU ALMAȘ

Istoria nu conține numai date, nume și statistici, sau numai narațiunea seacă a unor întîmplări. Fără a-și știrbi întru nimic caracterul științific, ea degajă și acel efluviu de afectivitate, izvodește și acel dram de căldură umană, acel fior de pasiune, de eroism, de frumusețe, pe care viața însăși îl emană. Iată de ce între istorie și dragostea de patrie se stabilesc și se întrețin relații directe, organice, intrinsece, de un superior ordin spiritual și o nebiruită și indestructibilă putere morală. Este una din marile idei-forță ale istoriei, cu implicații incalculabile în plusul și minusul vieții sociale.

Fiind o știință despre viața societăților omenești, istoria trebuie să fie o știință umanistă. Prin istorie nepoții și strănepoții iau cunoștință de întreaga experiență istorică a înaintașilor și o folosesc așa cum madreporarii folosesc construcția coralieră a predecesorilor, ca să urce mai repede spre lumină.

Făcînd istoria popoarelor lor, primii istorici greci și romani au selectat faptele culese dintr-un noian inform și le-au înfățișat cu compasiune și durere, cînd acele fapte se numeau înfrîngeri ori momente de decădere, și cu o legitimă mîndrie, atunci cînd faptele finalizau victorii în lupta cu adversitățile sau succesele în marea muncă a creației materiale și spirituale.

Herodot, în istoriile lui, a arătat strădaniile grecilor, ale genialilor lor conducători, de a ridica republica la un înalt grad de civilizație. A descris eroismul cu care au apărat-o de primejdiile din afară, ori au înfrumusețat-o cu comori de artă, ca să strălucească în lume. Plutarh a fost un adevărat avocat pledant al muncii, al dragostei și al jertfei pentru patrie. Tot așa, Titus Livius, cînd vorbește de apărarea Romei împotriva galilor sau a armatelor lui Hanibal. Atît de logică și firească, atît de general umană a fost pilduirea prin fapte a acestor mari istorici ai antichității, încît opera lor a influențat nu numai contemporanii greci sau romani, ci și toate generațiile, pînă azi.

Jules Michelet, cel mai apropiat de popor dintre toți istoricii romantici, cita, în *Histoire de France*, cuvîntul memorabil al Ioanei d'Arc, fecioara din Orléans : „Îmi sîngerează inima cînd văd curgînd sînge de francez". Era destul un atare cuvînt, tresare emoționat Michelet, „ca să se marcheze în istorie adevăratul început al Franței. De atunci putem spune că avem o patrie. Acești țărani nu roșesc că sînt francezi, ei sînt chiar

poporul francez, şi poporul, eşti tu, o Franţă !"

La mai multe popoare sentimentul naţional s-a amplificat sub călcîiul stăpînirii şi asupririi străine. A fost chiar una din formele răzvrătirii împotriva exploatării.

Scriind despre zbuciumata viaţă a poporului român, cronicarii noştri au încropit, deliberat sau nu, o operă patriotică. Grigore Ureche „s-au nevoit de au scris rîndul şi povestea ţărilor, de au lăsat, izvod pre urmă şi bune şi rele, să rămîie feciorilor şi nepoţilor, să le fie de învăţătură, despre cele rele să să ferească şi să să socotească, iară de pre cele bune să urmeze şi să înveţe şi să să îndirepteze".

Întocmind *predoslovia* la *De neamul moldovenilor,* Miron Costin se lupta cu sine însuşi : „Să încep osteneala aceasta, după atîtea vacuri de descălecatul ţărilor cel dintîi de Traian împăratul Rîmului, cu cîteva sute de ani preste mie trecute, se sparie gîndul. A lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o samă de scriitori, este inimii durere". Şi hotărîrea vine ca o explozie de bucurie : „Biruit-au gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor şi seminţie sînt lăcuitorii ţării noastre..." Recunoscînd lui Grigore Ureche meritul că „au făcut de dragostea ţării letopiseţul său", Costin se bate energic cu „băsnuitorii", cu cei care au întinat originea şi trecutul poporului român : „De aceste basne să dea samă ei şi de această ocară. Nici este şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea este un lucru vecinic. Cînd ocărăsc într-o zi pre cineva, este greu a răbda, dară în veci. Eu voiu da samă de ale mele, cîte scriu !"

Din acelaşi adînc simţ patriotic, Constantin Cantacuzino stolnicul, pornea să scrie *Istoria Ţării Româneşti dintru început.* El concepea istoria ca un umanist, socotind-o un îndrumător moral şi cultural al poporului : „fără istorie nu numai de rîsul altora şi de ocară sîntem, ci şi orbi, muţi, surzi sîntem de lucrurile şi faptele celor mai de mult ce într-acest pămînt s-au întîmplat".

Din dragoste de ţară alcătuieşte Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei* şi *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor* şi le răspîndeşte în lume ; din aceeaşi dragoste a scris Ion Neculce minunatele pilde de eroism popular şi legendar din „O samă de cuvinte".

„Tot scopul meu — scria Gheorghe Şincai — a fost şi este ca în Hronica aceasta, să adeverez acelea care sînt de lipsă spre înţelegerea şi ştiinţa istoriei românilor". În război ideologic cu noii „băsnuitori" ai istoriei românilor, cu Engel şi Kopitar, Şincai s-a dovedit un pasionat şi neobosit căutător al adevărului.

La istoricii secolului al XIX-lea, rolul patriotic al istoriei apare într-o lumină nouă, mai clară, mai directă : Bălcescu, Kogălniceanu, Laurian s-au străduit să adune material şi să scrie istoria ştiinţifică a românilor. Au publicat cronici şi documente, au scris monografii. Întrebîndu-se „ce om trebuie să fie istoricul ?" George Bariţiu da răspuns temeinic : să cunoască faptele adînc, „să pătrundă cu agerime la pricinile ascunse" ale evenimentelor, să se bizuie numai pe adevăr, iar „pieptul său trebuie să bată pentru fericirea oamenilor şi a patrioţilor ; el are să simtă fierbinte pentru patrie şi libertate, să fie înflăcărat de tot ce e mare şi bun şi să cuteze a spune în faţa lumii adevărurile de care e străbătut". Iubirea „de adevăr, curată şi fierbinte este cea mai de frunte datorinţă a istoricului ; pentru că istoria fără adevăr îşi pierde toată însemnătatea, ea nu mai este istorie". Vorbind despre rolul educativ al istoriei, Bariţiu scria în cuvinte inspirate : „Cîte simţuri nobile şi scumpe deşteaptă istoria scrisă bine ! Din toate acelea însemnăm numai iubirea de *patrie* şi iubirea de *libertate* şi cu atîta încheiem".

Cu nestinsul lui entuziasm, Bălcescu aprecia istoria unui popor ca un izvor de „suvenire sublime, care de multe ori îl luminează asupra soartei sale, îl trag din adormire, din nepăsare şi deşteaptă în inima lui demnitatea de om şi entuziasmul libertăţii". Mai limpede ca la oricare dintre istorici, la

Bălcescu trecutul reprezintă un adevărat și prețios colier de fapte mari, „care personifică în sine puterea nației". „Să ne aducem aminte, în sfîrșit, — scria el, în articolul *Trecutul și prezentul* — de epoca lui Mihai, în care românul atinse culmea măririi, care ne-a lăsat cele mai glorioase pagini în analele țării. Cine nu s-a entuziasmat citind bătăliile lui Mihai ? Cine n-a admirat geniul și bărbăția lui ? Călugăreni ! Termopile ale românilor ! Cîte inimi nu tresar la suvenirea ta ! Cîte suflete nu aprinzi ! Cîte brațe nu armezi ! Cînd românul și-ar pierde de tot credința, cînd orice scînteie de patriotism s-ar stinge în inima lui, numele tău singur ar fi în stare să-l ridice, să-l entuziasmeze și să-l facă a muri, luptîndu-se sau a triumfa". La Bălcescu istoria informează, învață, educă. „Dar ca o istorie să poată aduce aceste foloase — condiționează Bălcescu — nu trebuie să fie numai un șir de oarecari întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local ; nu trebuie să se ocupe numai de oarecari persoane privilegiate, dar să ne arate poporul român cu instituțiile, ideile, sentimentele și obiceiurile lui în deosebite veacuri". Sub imperiul acestei convingeri, Bălcescu însuși a ținut să realizeze o astfel de istorie, scriind pînă în clipa cînd moartea i-a smuls pana din mînă, acea inspirată, artistică și testamentară *Istorie a românilor sub Mihai-vodă Viteazul,* una din pietrele unghiulare ale istoriei și literaturii noastre moderne.

A. D. Xenopol a consacrat o viață de om de știință și de gînditor, ca să scrie *Istoria românilor din Dacia Traiană,* „cea dintîi formă sintetică a istoriei naționale, în expunerea ei cea mai largă pînă acum, pe temeiul materialului cunoscut pînă atunci", cum o caracteriza D. Onciul. În istoria sa, Xenopol făcea nu numai „din istoria românilor pentru întîia oară un sistem", ci și o mare operă patriotică. „Atîta pot spune — scria el în *Precuvîntare* — că am scris aceste șase volumuri cu o egală iubire pentru toate timpurile ce se desfășurau înaintea minții mele, atît cele de glorie și măreție, pe cît și acele de durere și restriște, și aș fi fericit dacă această carte a neamului românesc ar fi îmbrățișată cu aceeași căldură cu care a fost produsă".

Tratînd, într-o lecție de deschidere, despre *Frumusețea în scrierea istoriei,* Nicolae Iorga, se rostea : „Frumusețea aceasta e de *organizare* și de *stil.* Cine scrie istorie și simte că e chemat să o scrie, trebuie să aibă, mai presus de toate, această convingere ; că zugrăvește o viață și nu descrie o serie de acțiuni mecanice". Profesorul Iorga credea că istoricul e dator a fi un animator neobosit al tradiției naționale, „un mărturisitor al unității neamului", un predicator al solidarității în luptă, un descoperitor de idealuri și de exemple întru împlinirea acelor idealuri. Iar atunci cînd pornea să alcătuiască *Istoria românilor* în zece volume, Iorga se destăinuia patetic : „În cîțiva ani, dacă îmi va fi dat să trăiesc, dincolo de cei șaizeci și patru pe care i-am încheiat fără conștiința că aș fi pierdut vremea în zădar, cred să ajung pînă la capăt. Acel moment va fi unul din cele mai frumoase ale vieții mele".

Mai mult ca oricînd, acum, în era noastră socialistă, sînt valorificate științific tradițiile progresiste ale istoriei. Iar istoria constituie un minunat mijloc de a aduce patria vie în conștiința oamenilor. De aici marea grijă a Conducerii noastre de partid și de stat, de a stimula dezvoltarea științei istorice, de a se publica documente, de a se face cercetări arheologice, de a se efectua studii cît mai numeroase și de a se desăvîrși opera impresionantă a *Istoriei României.*

Totdeauna poporul a înțeles că istoria este un nesecat izvor de pilde întru aprinderea dragostei și jertfei pentru țară. Și dacă poporul a iubit istoria și patria, le-a îmbogățit, le-a apărat, le-a înfrumusețat și atunci cînd nu erau întrutotul ale lui, cum s-ar putea să nu le iubească și să nu-l îndemne la fapte mari și eroice acum, cînd îi aparțin întrutotul ?

Rămîne ca istoricii să se învrednicească a scrie istoria după fapta, mintea și inima poporului de azi și de mîine.

UNIREA IN IMAGINI

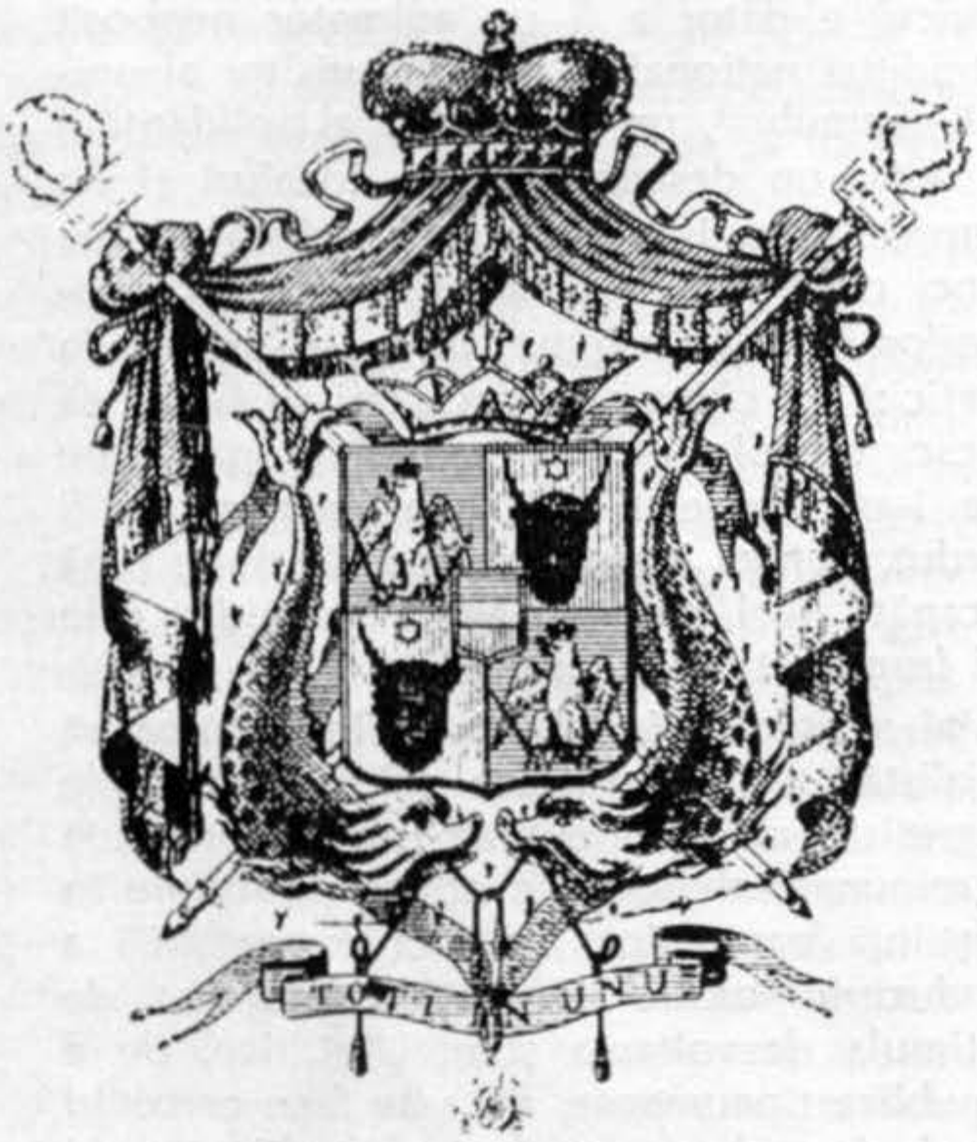

Stema Principatelor Unite

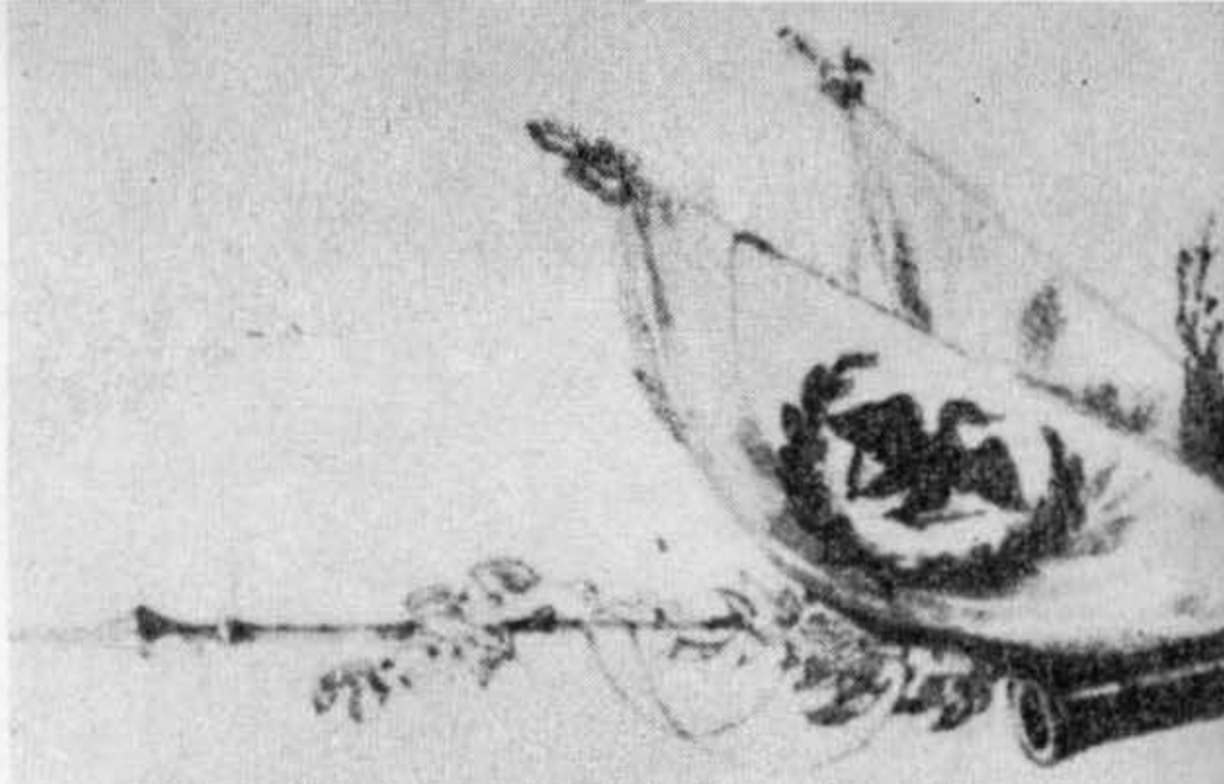

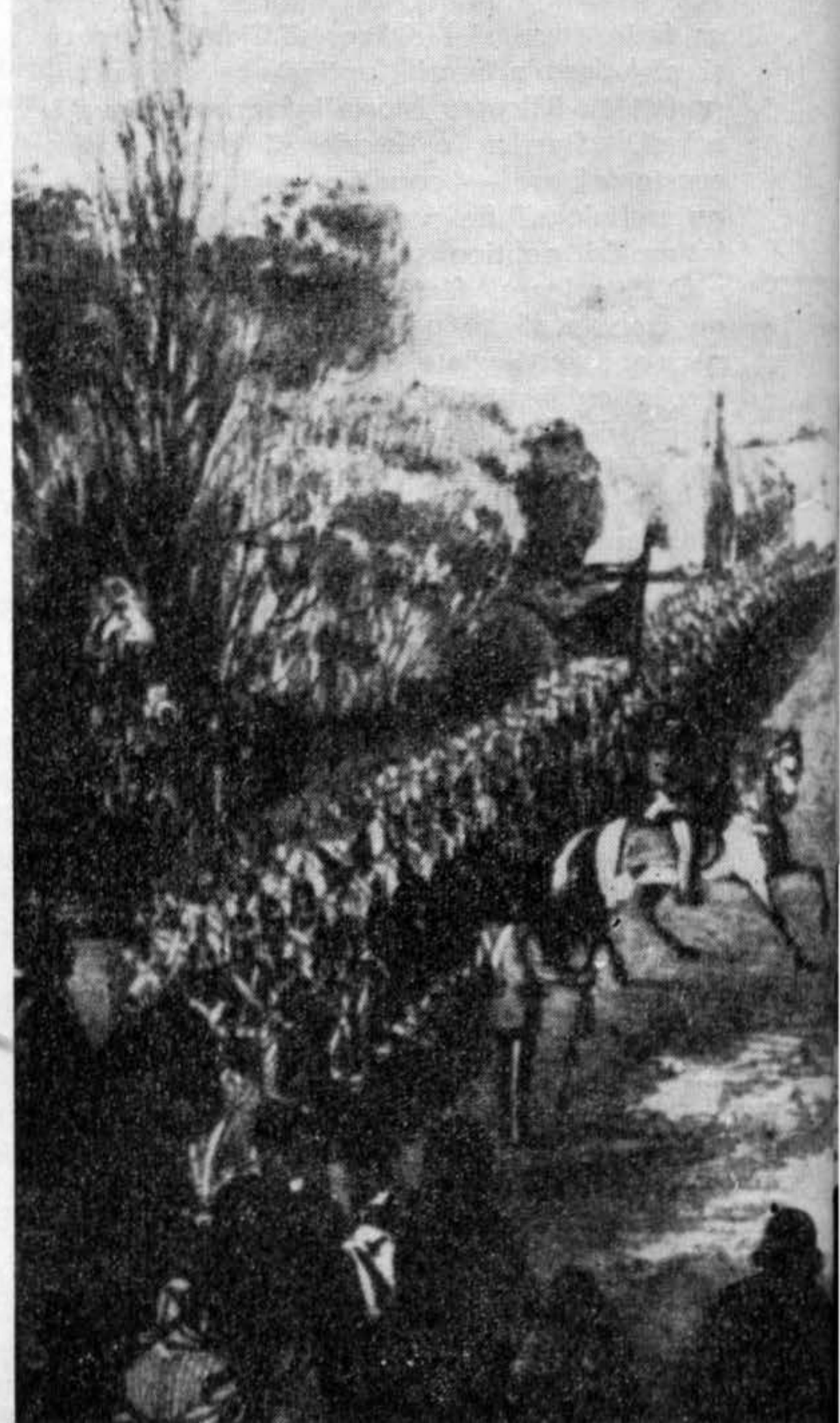

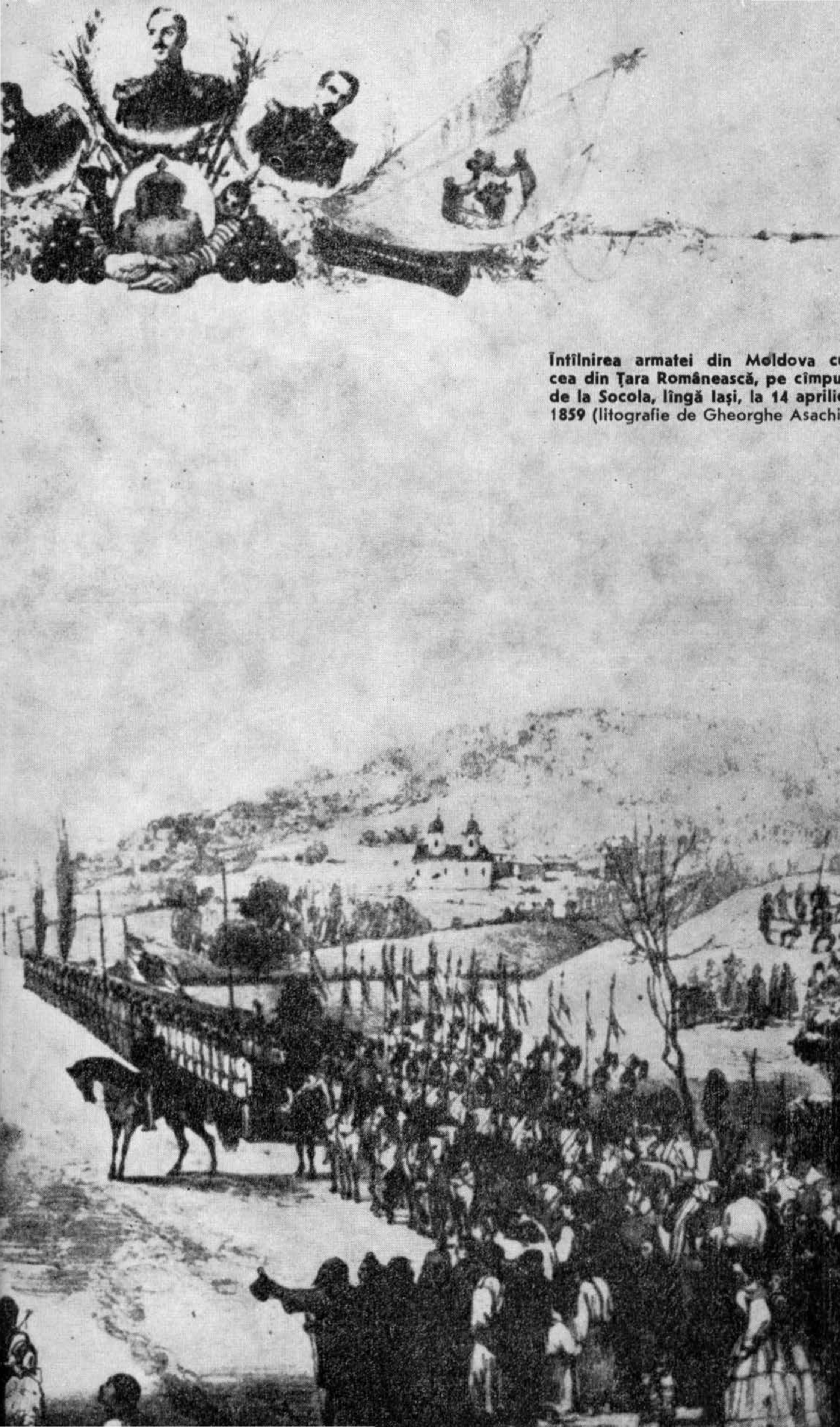

Întîlnirea armatei din Moldova cu cea din Țara Românească, pe cîmpul de la Socola, lîngă Iași, la 14 aprilie 1859 (litografie de Gheorghe Asachi)

Solemnitatea deschiderii primei Camere naţionale de către Alexandru Ioan Cuza, la 29 februarie 1860 (desen în creion de C. Popp de Szathmary)

Mesajul lui Alexandru Ioan Cuza, din 14 februarie 1859, citit în Adunarea Naţională Electivă a Ţării Româneşti ▶

Exp. în sesiș. de la 14 Feb. 859 N. 32

Anexa No 5. la exposul Departa. din adresa a 13. 26

Domnilorŭ Deputaţi

La înălţarea Mea pe Tronŭl Terrii Romînesci ŭ unanimitatea voturilorŭ Dumnĕvoastră, am comunicat Adunării Naţionale elective a Moldaviei actŭl prin care am arătat Puterilorŭ ce au subscris tractatŭl de la Paris alegerea facută de Dumnĕvoastră în persona Mea. ŭ eu însemnĕtate, a ceiaşe comunicare grăbesc a face astă di Domniilorŭ Vŏstre, Membrii Adunării Naţionale elective a Terrii Romînesce.

Dumnedeu se bine cuvîntezze lucrările Domniilorŭ Vŏstre. Domniilorŭ Deputaţi. Dumnedeu se bine cuvîntezze Principatele Unite.

Alexandru Ioan

Ministru Secretariu de Stat
la Departamentŭl Afacerilorŭ Streine

Bucuresci
Annŭl 1859
luna Februariŭ 14.
No 24

Dialog cu ISTORIA

PAUL ANGHEL

Continuitatea noastră pe același pămînt, dovedită cu mistria și spada în două mii de ani, ne pune pe noi cei de azi — care pregătim viitorul — într-un fertil dialog cu istoria, cu timpul milenar din care decurge strălucitul nostru prezent. Înălțăm schele, dar în același timp scobim cu tîrnăcopul la temelii, prelungind prin gestul nostru de azi gestul constructiv al înaintașilor, unindu-le sub semnul mersului istoric neîntrerupt. România nouă este eternă prin poporul ei vechi, prin poporul ei harnic și inteligent, prin poporul ei hotărît să-și imprime viguros efigia în știința și cultura universală. Și de aceea semnele noului se întîlnesc pretutindeni la noi cu semnele care mărturisesc personalitatea noastră istorică, vechimea noastră în civilizație și cultură, vocația actului definitoriu și a duratei.

Am urmărit această simbolică și semnificativă confruntare a prezentului nostru înfloritor cu trecutul măreț în timpul vizitelor pe care conducătorii de partid și de stat ai României socialiste le-au făcut în diferite regiuni ale țării, în cursul ultimilor doi ani. Pe firul acestor minunate întîlniri cu țara, mă voi opri asupra cîtorva momente semnificative pentru acest permanent și rodnic dialog pe care îl purtăm noi cei de azi cu istoria.

Porțile de Fier. Mii de constructori au salutat cu aplauze și urale sosirea pe șantier a conducătorilor țării, raportînd despre succesele lor în bătălia pentru stăvilirea apelor fluviului, pentru înălțarea acestui gigant al luminii, unul dintre cei mai puternici din lume. Panorama lucrărilor s-a deschis vast privirii — seria de arcuri de triumf înălțate de marile viaducte, bolțile tunelurilor ce desenau orbite spre adîncul muntelui, șoselele aeriene suspendate pe înălțimi, toate conducînd către marea înfruntare din inima fluviului unde se ridicase pieptul gigantic de oțel al batardoului. „O asemenea lucrare — raportau cu mîndrie constructorii — nu-și are egal în măreție la noi ; dar o asemenea lucrare continuă gestul constructiv al înaintașilor care au durat, acum 19 secole, podul peste Dunăre al lui Traian".

Ruinele celebrului pod al lui Apolodor din Damasc și ruinele castrului Drobeta, anticipînd marile noastre construcții de azi, sînt străvechi semne în piatră care vădesc geniul constructiv al strămoșilor noștri romani și care constituie, în același timp, elemente grăitoare din certificatul de naștere al poporului român.

Poarta Maramureșului... Ne oprisem cu un an înainte la hotarul nordic al țării, în teritoriul de odinioară al dacilor liberi, acolo unde meșterii de azi de pe Mara și Iza au durat, în cinstea înalților oaspeți, o falnică poartă de lemn. De la Porțile de Fier de pe Dunăre la poarta de lemn a codrilor din miazănoapte e un drum care măsoară toată vatra cea mare a țării, definindu-i unitatea geografică, istorică, spirituală. Pe colinele care străjuiau această poartă de sus, Maramureșul rînduise simbolic zestrea lui de bogăție — turme de oi și cirezi de vite, călăreți în straie populare, buciumași din Oaș, mineri din Baia-Sprie — un alai în care istoria și prezentul se logodiseră într-un gest de o unică măreție. Acest colț minunat al țării, leagăn al legendarelor descălecate, ogor fertil al slovei și gîndirii românești, citadelă a luptelor revoluționare conduse de comuniști — Maramureșul anilor socialismului a raportat cu

Conducătorii de partid şi de stat vizitînd Ulpia Traiană-Sarmizegetusa.

bucurie despre înnoirile care i-au făcut înfloritoare meleagurile şi care duc mai departe tradiţiile de luptă, construcţie, creaţie existente aici. Dacă dincolo, la Dunăre, covîrşea documentul arheologic, aici în munţii de la nord covîrşea în schimb realitatea etnografică, prin documentul straiului, al datinei şi limbii, elemente imemoriale care legitimează acelaşi popor românesc din străfundurile istoriei şi pînă azi. Aceleaşi virtuţi se legitimau ca şi dincolo — şi pretutindeni — prin marile acte istorice ale construcţiilor, prin noile uzine şi baraje, prin noile mine şi aşezăminte culturale, prin pulsul nou al vieţii pe care l-a adus, în cele mai îndepărtate colţuri de ţară, era socialismului victorios.

Din legendă am poposit mai apoi din nou în istorie, pe acelaşi fir al unităţii, oprindu-ne în Moldova, la...

...Putna. Vizitînd regiunile Iaşi şi Suceava, conducătorii de partid şi de stat au făcut un popas omagial la cripta unde doarme „cel ce a făcut din pieptul său scut de apărare Moldovei — Ştefan cel Mare". Zilele petrecute în Ţara de Sus, popasurile în noile cetăţi ale industrializării, aflătoare lîngă vechile monumente ale vremii lui Ştefan, au mărturisit încăodată puternica dezvoltare economică şi culturală a acestui colţ de ţară, faptul că „diata" marelui voievod este apărată şi întărită prin energia întregului nostru popor. Această realitate a fost exprimată în cuvintele tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al C.C. al P.C.R., la Cetatea Neamţului, în faţa a mii şi mii de oameni : „Moldovenii, muntenii, transilvănenii — românii au fost întotdeauna oameni paşnici, primitori, n-au rîvnit niciodată la avutul altora, dar ei şi-au apărat întotdeauna cu vitejie patria, glia strămoşească, şi aceasta a făcut ca ţara noastră să se înalţe continuu şi să devină un stat puternic, înfloritor". Şi mai departe, subliniind această fuziune între trecut şi prezent : „La noi vin mulţi străini, ca turişti sau oaspeţi. Ei admiră cetăţile şi mînăstirile, ca-

sele și locurile memoriale care vorbesc despre trecutul de luptă și muncă al poporului — dar admiră și noile cetăți industriale, științifice, culturale, de învățămînt, care sintetizează, într-o formă superioară, tot ceea ce are mai bun poporul român, talentul și priceperea sa, hărnicia și hotărîrea sa de a-și construi o viață liberă și independentă".

Eforturile poporului nostru de a-și construi o viață liberă și independentă și-au găsit nepieritoare întruchipări pretutindeni, au unit întru aceeași semnificație monumentele civilizației materiale și spirituale ale trecutului cu monumentele prezentului socialist.

Argeș. Rîul izvorăște din legendă, legenda e definitorie pentru idealul constructiv al poporului nostru; barajul de pe Argeș, unde s-au oprit oaspeții, reînvie semnificația nobilă a legendei și o transformă într-un monument al civilizației contemporane.

Poposind apoi la Cozia lui Mircea cel Bătrîn, la Cîmpulungul primilor Basarabi, la Padeșul lui Tudor, la Rîurenii lui Magheru, la Bălcești marelui revoluționar Nicolae Bălcescu, conducătorii României socialiste au legat de fiecare dată acest trecut de glorie al neamului cu faptele eroice ale contemporanilor care ridică azi Patria spre culmile civilizației și progresului.

Eforturile se leagă prin secole, verigă cu verigă, ele construiesc fizionomia unică a unui popor care și-a impus prin lupte grele ființa și unitatea națională. Am înțeles și mai bine acest lucru la izvoarele istoriei noastre, la...

Sarmizegetusa. Elogiul adus izvoarelor ființei noastre se cuvine transcris literă cu literă: „Am pășit cu adîncă emoție în străvechea capitală a Daciei romane, mărturie adînc grăitoare a vechimii neamului românesc pe aceste pămînturi. Construcția acestei așezări, monumentele aflate aici sînt o vie ilustrare a geniului creator, a gradului înaintat de cultură materială și spirituală atins de strămoșii noștri, daco-romanii".

De aici, din inima Daciei, unitatea materială și spirituală a pămînturilor românești se desemnează expresiv printr-o succesiune de piscuri istorice care conduc pînă în prezent: Bobîlna, Albac, Țebea,

Alba Iulia. Să pășim cu emoție în Cetatea Bălgradului, acolo unde s-a săvîrșit martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan, acolo unde a răsunat pentru întîia oară glasul unității naționale, acolo unde unitatea noastră națională a devenit act istoric prin hotărîrea celor 100 000 de soli ai Transilvaniei care au subscris unirea cu țara cea mare. „Hora Unirii", încinsă în piața palatului unde s-a semnat actul epocal, o horă în care s-au prins mii și mii de oameni, a adunat într-o singură simțire toată suflarea, pecetluind sărbătorește milenii de luptă.

„Am vizitat cu profundă emoție sala Unirii — au consemnat cîrmuitorii patriei socialiste — locul unde s-a scris o glorioasă pagină a istoriei naționale — actul de uriașă însemnătate în procesul de formare a națiunii române, care avea să dea împlinire dorinței de veacuri a poporului român de a trăi împreună într-un stat unitar. Dezvoltînd glorioasele tradiții ale trecutului, poporul nostru, construind socialismul, consolidează necontenit unitatea, independența națională și suveranitatea patriei, făurește viitorul ei fericit".

Viitorul fericit al patriei crește din prezentul strălucit și din trecutul eroic al poporului român. Dialogul cu istoria este act de construcție, el dă temelie edificiului nostru social, ne legitimează în ochii viitorului prin întregul tezaur al existenței noastre ca neam pe acest pămînt.

România nouă este eternă prin poporul ei vechi, prin poporul ei harnic și inteligent, prin poporul ei hotărît să-și imprime viguros efigia în știința și cultura universală, prin vocația actului definitoriu și a duratei.

Socialismul s-a ridicat la prestigiul de act definitoriu al istoriei noastre naționale.

Memoria istoriei este piatră de temelie a edificiului nostru prezent.

Panoramic nocturn: Combinatul chimic de la Craiova

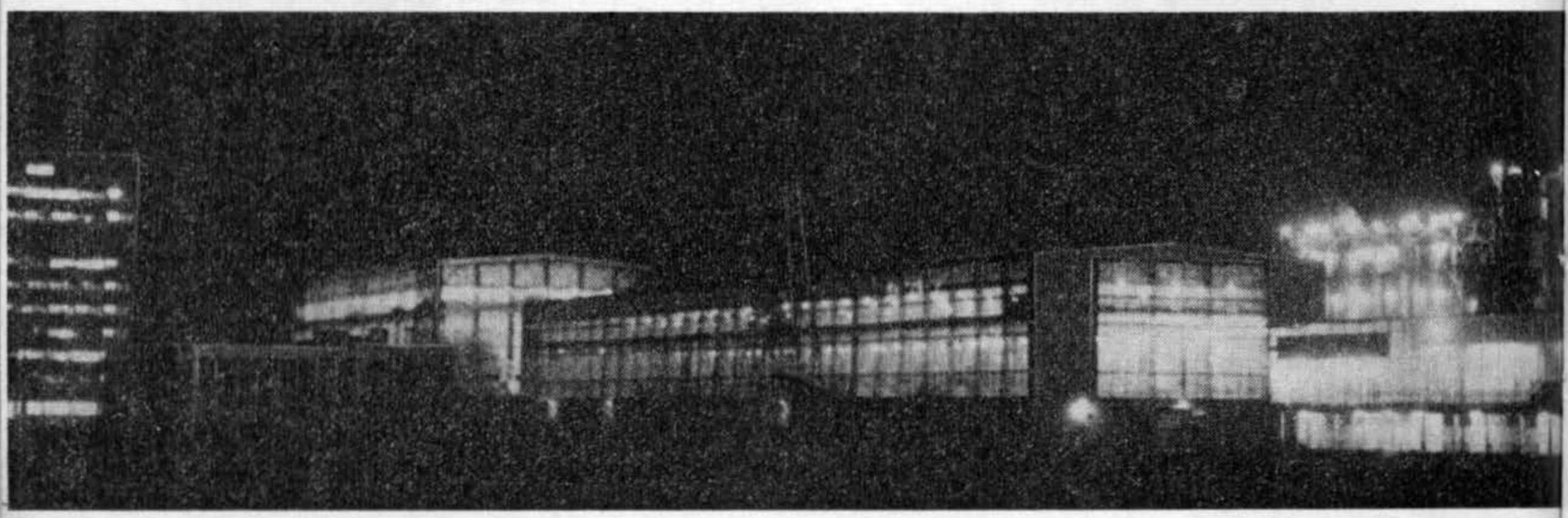

Un precursor al ştiinţei istorice

MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA

Prof. univ. dr. docent
ALEXANDRU PIRU

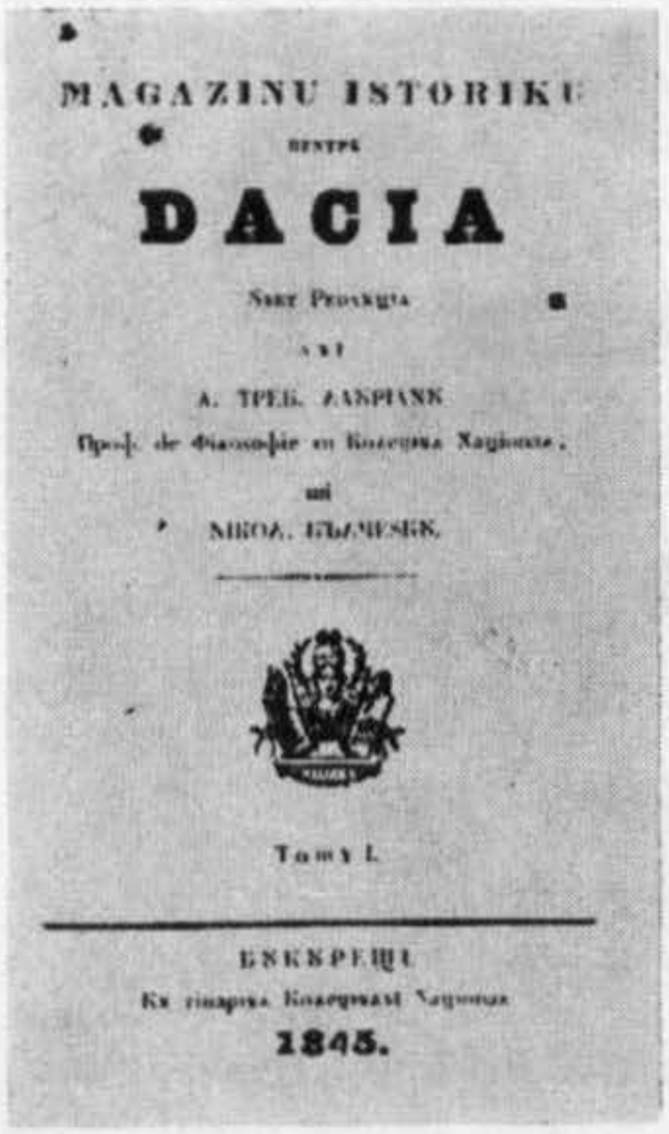
MAGAZINU ISTORIKU
DESTINAT
DACIA
Sub Redacţia
A.
A. TREB. LAURIAN
Profesor de Filosofie în Colegiul Naţional,
şi
NICOL. BĂLCESCU.
Tomul I.
BUCUREŞCI
La tipografia Colegiului Naţional
1845.

Foaia de titlu a primului număr din „Magazin istoric pentru Dacia"

În istoria culturii româneşti, anul 1840 marchează un moment de răscruce. Sub dublul impuls al iluminismului şi al romantismului progresist, intelectualitatea dă glas tendinţelor populare generale de eliberare naţională şi socială, edificînd platforma ideologică a revoluţiei burghezo-democrate de la 1848.

Un rol de seamă în acţiunea de redeşteptare naţională l-au avut publicaţiile periodice iniţiate în 1840 la Iaşi de Mihail Kogălniceanu, îndeosebi *Dacia literară* şi *Arhiva românească*. Revistele, una literară, cealaltă ştiinţifică, simbolizau prin însuşi titlul lor necesitatea solidarizării tuturor provinciilor româneşti în vederea realizării idealului comun.

Arhiva românească, prima noastră publicaţie periodică de istorie, îşi înceta activitatea în 1845, lăsînd însă o vrednică moştenitoare a soliei sale, după cum se exprimă redactorul ei, Kogălniceanu, în noua revistă apărută în acelaşi an la Bucureşti, *Magazin istoric pentru Dacia,* sub redacţia lui August Treboniu Laurian, profesor de filozofie la Colegiul Naţional şi Nicolae Bălcescu, doi tineri, primul în vîrstă de 35 de ani, celălalt numai de 24.

„Istoria este cea dintîi carte a unei naţii" — începe prospectul revistei publicat la 9 ianuarie 1845 în ziarul lui Ioan Heliade Rădulescu, *Curierul Românesc* şi ceva mai tîrziu în revista lui George Bariţiu din Braşov, *Foaie pentru minte, inimă şi literatură.* Socotind că „fără istorie" un popor e „încă barbar", prospectul deplîngea puţinătatea scrierilor istorice despre români (se aminteau:

Istoria principatului Transilvaniei, în limba germană, Pesta, 1803 de L. A. Gebhardi ; *Istoria Moldovei şi Valahiei*, tot în limba germană, 2 vol., Halle, 1804, de J. Chr. von Engel ; *Istoria vechii Dacii*, în limba greacă, 3 vol., Viena, 1819, de Dionise Fotino, *Istoria Ţării Româneşti*, în limba franceză, Berlin, 1837, de M. Kogălniceanu şi *Manual de Istoria Principatului României de la cele dintîi vremi istorice pînă în zilele de acum*, Bucureşti, 1839, de Florian Aaron), explica faptul prin „lipsa documentelor" şi insista asupra utilităţii cercetărilor şi noilor descoperiri, fără de care istoriile „se aseamănă prea mult unele cu altele", cînd „acel dintîi merit al unei istorii este de a se deosebi de istoriile precedente". Dar autorul prospectului, în care recunoaştem pe Bălcescu, îşi expune şi concepţia sa istorică, diferită de cea a înaintaşilor, cu excepţia lui Kogălniceanu, prin aceea că, fără a neglija „biografia stăpînitorilor", el înţelege să acorde importanţă egală instituţiilor, industriei, comerţului, culturii intelectuale şi morale, obiceiurilor şi chipului de viaţă care constituie „partea cea mai interesantă a istoriei".

Bălcescu îşi dădea seama că pentru a compune „o adevărată istorie" era nevoie „a ne aduna documentele care sînt materialele istoriei", iar acestea, cum spusese şi Kogălniceanu, erau incluse în tradiţiile orale, în hrisoave, urice, cronici, monumente arheologice şi arhitectonice. Posedînd, el şi August Treboniu Laurian, o „colosală" colecţie arhivistică, o bibliotecă cu cărţi atingătoare de întîmplările patriei şi numeroase inscripţii „din deosebite locuri ale Daciei", hotărăsc să le publice în *Magazin istoric pentru Dacia* în şase secţiuni şi anume : 1. Cronicarul românesc ; 2. Diplomaticul românesc (secţiunea actelor oficiale autentice) ; 3. Memoratoriul dacian (extrase din autori vechi, greci, latini, bizantini, precum şi din autori medievali) ; 4. Inscriptoriul dacian (inscripţii arheologice şi istorice) ; 5. Dizertatoriul istoric (studii de cronologie, geografie şi etnografie) ; 6. Buletin bibliografic şi critic.

August Treboniu Laurian

Facsimil din „Cuvîntul preliminariu despre izvoarele istoriei românilor".

КѲВѢNТ ПРЕАІМІNАРІѲ
деспре
ІѲВѢАРЕАЕ ІSТОРІЕІ РОМѢNІАОР.

Ромънїї аѳ требѳінцъ аѕтъзї съ ѕе ѧntemeieze ѧn патріотіѕмѳ шї ѧn кѳрацѳѳ, шї ѕъ кънцїце ѕtаторнічіе ѧn карактер. Ачеѕте реѕѳѵатѧte кредем къ s'ар довънді, кънd еї ар авé о вѳнъ Iѕtоріе націонаѧ, шї кънd ачеаѕта ар фі ѧndеѕtѳѵа ръѕпъндіtъ. Прінінd аа ачеѧ пір де вéкѳрї ѧn каре ѧнъріцїї поѕtрії аѳ трѣіt, шї аа

Cu aceste rubrici, în genere riguros respectate, *Magazin istoric pentru Dacia* a ieşit în total în cinci tomuri, în 1845 un tom, în 1846 două tomuri şi în 1847—1848 alte două tomuri, însumînd peste 3 000 de pagini.

Apariţia primului tom e salutată de *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, la 16 iulie 1845, şi de Gheorghe Asachi, în *Albina românească* : „Noi socotim că nu este un om în care bate o inimă cu simţămînt de român, pe care să nu-l intereseze această operă naţională", scria George Bariţiu, iar Asachi sublinia mai ales „îmbrăţişarea compatrioţilor" ce se puteau acum mîndri „de a avea acest document naţional, ca un titlu chiar al familiei sale".

La prima rubrică, *Magazinul* venea, cum era de aşteptat, cu cronicile Ţării Româneşti : Anonimul Bălenilor în tomurile I şi II, Cronica lui Radu Greceanu în tomul II, Cronica lui Radu Popescu în tomul IV, Letopiseţul cantacuzinesc şi Anonimul brîncovenesc în tomurile IV şi V. În tomul al IV-lea se publica Cronica anonimă racoviţeană a Moldovei, la care Kogălniceanu va da o variantă. Paralel cu cronicile Moldovei publicate de Kogălniceanu, apăreau deci cronicile muntene de la 1290 pînă la 1730, de o valoare documentară şi, cum s-a stabilit în ultimul timp, şi literară, uriaşă.

Nu mai puţin valoroase erau actele de la rubrica de diplomatică „de la 1390 încoace", ca, spre a da cîteva exemple, Cartea obşteştii adunări a ţării pentru trei boieri dovediţi de furt banilor vistieri din 1652 ; Act pentru desrobirea vecinilor în Moldova din 1749 ; Actul de unire al nobililor, unguri, săcui şi saşi din Transilvania, 1437 etc.

La rubrica „memoratoriului dacian" apar, între altele, poemul vistierului Stavrinos, fragmente din Istoria Rusiei de Karamzin, extrase din Tertulian, Priscus, Lequien, Eder.

La „inscriptoriu" se dau referinţe despre Istriana (Histria) de August Treboniu Laurian şi cîteva însemnări epigrafice (această rubrică este cea mai săracă şi numai o singură dată reprezentată, în tomul II).

„Dizertatoriul", în schimb, cuprinde importante scrieri de Bălcescu, precum : *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor ; Românii şi fanarioţii ; Ioan Tăutul, mare logofăt al Moldaviei ; Logofătul Miron Costin ; Spătaru Ion Cantacuzino ; Postelnicul Constantin Cantacuzino* (în tomul I) ; *Puterea armată şi arta militară la moldoveni în timpul măririi lor* şi *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri* (în tomul II) ; *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595* şi *Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi Moldovei ce se află în cabinetul de stampe de la biblioteca regală din Paris* (în tomul IV) ; studii de A. T. Laurian precum: *Discurs introductiv la istoria românilor* (tomul I) şi *Temişoara sau scurt istoric al Banatului Temişian* (tomul V şi extras).

Foarte modernă este rubrica de bibliografie care consemna în spirit critic lucrările de istorie românească şi universală apărute (*Magazin pentru istoria, literatura şi toate memorabilităţile Transilvaniei în soţietate cu mai mulţi patrioţi* de Antoniu Kurz, *Arhiv al societăţii pentru cunoştinţa ţării transilvane, Letopiseţele Moldovei* publicate de Kogălniceanu, *Magazin de evenimentele Transilvaniei* de Josef Kemeny şi Ştefan Kovács, *Scrisori germane despre Orient* de E. A. Quitzmann, *Europa sau cronica lumii cultivate* de T. G. Kühne, *Cronicul Fuchsio-Lupino-Oltardin sau analele ungarice şi transilvanice* de J. Trausch).

Magazin istoric pentru Dacia a fost, după *Arhiva românească* a lui Kogălniceanu, a doua publicaţie de istorie ştiinţifică în spirit modern din ţara noastră. Punînd accentul pe adunarea şi publicarea documentelor, revista n-a rămas la stadiul arhivistic, ci a trecut simultan la interpretarea critică a izvoarelor, la extinderea cercetării de la biografia voievozilor la studiul instituţiilor, al vieţii sociale şi culturale a poporului. Cunoaşterea trecutului servea, în concepţia lui Bălcescu, orientării în prezent. „Românii au trebuinţă astăzi să se întemeieze în patriotism şi în curaj şi să cîştige statornicie în caracter. Aceste rezultate credem că s-ar dobîndi cînd ei ar avea o bună istorie naţională şi cînd aceasta ar fi îndestul răspîndită. Privind la acel şir de veacuri, în care părinţii noştri au trăit şi la chipul cu care ei s-au purtat în viaţa lor socială, noi am căuta să dovedim virtuţile lor şi să ne ferim de greşelile în care au picat..."

Aceste rînduri scrise acum mai bine de o sută două zeci de ani în *Cuvînt preliminariu, despre izvoarele istoriei românilor*, şi-au păstrat pînă azi întreaga actualitate.

La prima impresie o asemenea încercare ar părea hazardată. Un ţăran simplu, un moţ intelectual! Accepţiunea strîmtă, simplificată a noţiunii, adică o „persoană care posedă o pregătire culturală temeinică şi lucrează în domeniul artei, ştiinţei sau tehnicii etc.“, ar infirma calităţile intelectuale ale conducătorului răscoalei din 1784. Horea nu întrunea asemenea însuşiri, nu poate fi, deci, socotit în acest sens un intelectual. Noţiunea de intelectual are însă şi o accepţiune mai largă, mai cuprinzătoare, caracterizînd o „persoană care şi-a cultivat mintea şi se serveşte de inteligenţă spre a judeca lucrurile“. În acest caz, poate fi socotit Horea un intelectual?

Răspunsul la această întrebare este oferit de faptele sale înseşi. Un ţăran care a străbătut de patru ori drumul Vienei şi tot de atîtea ori a răzbătut la Curtea imperială şi a înfăţişat împăratului nedreptăţile suferite de ţăranii români, nu poate fi un om lipsit de inteligenţă. Un om care a ştiut cîştiga încrederea unui întreg popor „în care toţi românii din toată patria... ca într-un solitoriu a cauzei naţiunii române punea şi aveau toată nădejdea“ încă înainte de răscoală, potrivit unui bun cunoscător al lucrurilor, cum a fost Alexandru Sterca Şuluţiu, nu putea fi un om obişnuit. Acela care era primit, ca un egal, între membrii unor societăţi secrete cu caracter politic şi cultural, fiind respectat de aceştia şi de alţi oameni suspuşi din capitala Imperiului habsburgic, era dotat, fără îndoială, cu însuşiri intelectuale remarcabile. În sfîrşit, omul care a ştiut făuri cel mai înaintat program al vremii din Transilvania, dovedeşte o mare putere de înţelegere a imperativelor sociale ale timpului.

Contemporanii îl caracterizează ca un cap deschis, cu prisosinţă înzestrat cu minte, talent de vorbitor, bogat în experienţă, născut pentru a conduce, un om cu „învăţătură şi mare meşter în iscodiri rafinate“ (Schiller). Acelaşi Şuluţiu îi creionează portretul intelectual, veridic şi complet, ca unul ce-şi întemeia spusele pe ale celor mai buni cunoscători ai lui Horea. Conducătorul răscoalei este înfăţişat ca un om „înzestrat de la natură cu o minte ageră, isteaţă şi pătrunzătoare“; de aceea era purtătorul de cuvînt în forurile săteşti şi chiar în întreg cercul Cîmpenilor, apărătorul oamenilor, purtătorul „cu gura — *verbaliter* — al proceselor“, încercînd, totdeauna, împăcarea părţilor. De aceea nu numai persoane particulare îl solicitau ca apărător al proceselor lor, „da şi obştea toată a poporului întreg din Munţi, pe Horea îl socoti de cel mai vrednic şi mai harnic, cui să-şi încreză lucrul şi solia la împăratul pentru cîştigarea dreptăţii“.

Portretele artiştilor ce i-au zugrăvit chipul în închisoarea de la Alba Iulia, I. Stock şi S. Koréh, înfăţişează un om cu fruntea înaltă, care ascundea multă înţelepciune, cu două cute adînci între sprîncene, semn de hotărîre şi dîrzenie, cu ochii mici şi vii, pătrunzători, ce aruncau scîntei în clipe de îndîrjire. Tot astfel i-a descifrat înfăţişarea şi un publicist al vremii, remarcîndu-i ochii ageri şi pătrunzători, plini de foc, observînd tot, fruntea marcantă, figură ce nu poartă un cap comun.

Multă vreme a fost discutată şi controversată ştiinţa de carte a lui Horea. Existau mărturii contemporane pro şi contra. Cea mai concludentă dovadă în sens negativ era însăşi mărturia lui Horea cu ocazia anchetei

HOREA

SCHIŢĂ A PORTRETULUI INTELECTUAL

Prof. univ. ŞTEFAN PASCU
membru corespondent al Academiei

la care a fost supus în închisoarea de la Alba Iulia. La întrebarea anchetatorilor dacă ştie citi şi scrie, dacă a primit sau trimis scrisori, Horea răspunde negativ. Negaţia nu are însă valoare probatorie, deoarece la anchetă Horea a negat pînă şi lucrurile cele mai evidente. Neştiinţa de carte a lui Horea a fost afirmată şi de Alexandru Sterca Şuluţiu şi apoi de mai mulţi istoriografi ce s-au ocupat cu răscoala din 1784.

Dimpotrivă, mai mulţi contemporani socoteau pe Horea un om cultivat. *Journal politique de Bruxelles* afirmă, de pildă, că planurile lui Horea erau inspirate din istoria antică în care era foarte instruit, iar autorul broşurii semnată cu numele poetului Schiller îl socotea om „cu învăţătură", care vorbea bine limba germană, citise mulţi autori germani, dar pe vremea petrecută la Viena se plîngea că nu înţelege bine pe Klopstock, prea greu pentru el. În sfîrşit, autorul broşurii „Proenotatio historica", afirmă că Horea ştia să scrie şi să citească.

Ultimele cercetări şi unele documente, pot oferi un răspuns acestei controverse. Pe grinda bisericii din Cizer, din apropierea Huedinului, la care se ştie că Horea a lucrat ca iscusit dulgher ce era, se află săpate cuvintele : *lucrat Ursu.*

S-au păstrat, de asemenea, vreo patru-cinci scrisori scrise de Horea sau din porunca lui. Au fost scrise de Horea personal aceste scrisori sau au fost dictate de el unor secretari ai săi ? Unele, potrivit declaraţiilor lui Horea, au fost scrise de nobilul Alexandru Chendi, dictate însă fără îndoială de Horea însuşi, după cum rezultă cu evidenţă din stilul şi mai ales, din conţinutul lor, care este gîndit de un ţăran. Mentalitatea şi limbajul ţărănesc sînt prezente în scrisoarea din 3 decembrie 1784, aflătoare în posesia noastră :

„Cinstitului şi de bun neam domnişorului solgăbirău Bistrai Ghiuri. Ne închinăm de sănătate noi crîngul Sohodalului şi al Pelesului şi dăm în ştire că noi precum ne-am fost scris în casa popii Morariu plecaţi porunci împărăteşti..." Scrisul este citeţ şi frumos. A fost scrisă de Horea sau de Alexandru Chendi ? Scrisul poate fi al celui din urmă, dar fără îndoială cuprinsul aparţine lui Horea.

O altă scrisoare, datată la 8 noiembrie 1784 şi adresată aceluiaşi Bistrai, în posesia noastră şi aceasta, este şi mai concludentă :

„Ne închinăm de sînătate dumitale f. solgă birău Diordie Bistrae. Ne rugăm să faci bine să dai poruncă să fie slobod să vie, la noi, din graţia dumitale căci vom plăti omineaşte, şi au să vie, au să ne spue pentru ce nu veţi. veni de să ne lucre ce avem treabă di pe cărţile ceale împărăteşti. Eu Nicula Urs dau foarte rugă şi îndegrabă. să ne daţi răspuns.

1784 noiembrie în 8 zile".

Limbajul, construcţia frazei, gîndirea aparţin fără îndoială unui ţăran. Expresiile „ne rugăm să faci bine", „să fie slobod", „vom plăti omineaşte", „să ne lucre ce avem treabă" etc. sînt caracteristic ţărăneşti. Cuvintele „sînătate", „Diordie", „dumitale", „omineaşte", „cărţile" în loc de scrisori, „în degrabă" etc., aparţin unui ţăran. Punctuaţia folosită, de asemenea, la întîmplare, după cum şi propoziţia neîncheiată, iar iscălitura : „Eu Nicula Urs" este proprie lui Horea. Dubiul este înlăturat de mărturia lui Bistrai însuşi, sub proprie iscălitură, anume că a văzut scrisul lui Nicula Urs.

Horea ştia deci să scrie şi încă destul de bine. Cel ce ştia să scrie asemenea scrisori şi putea să-şi încresteze numele în lemn, cunoştea şi cititul, chiar dacă nu în măsură să înţeleagă pe Klopstock. Horea era un intelectual în accepţiunea largă a noţiunii, un ţăran destul de cultivat, mai cultivat decît mulţi nobili ai vremii chiar.

Coloana cerului la români

Unul dintre monumentele sătești cu un străvechi și original conținut mitologic pentru poporul român a fost „coloana cerului", denumită și „stîlpul ceresc".

Termenul, cunoscut în formularea lui populară din povestirile etiologice de circulație universală despre structura mitică a lumii dinaintea erei noastre, denumește în fapt un monument fantastic în formă de arbore mirific, în formă de trunchi de copac descoronat sau în formă de coloană rudimentară. Fiecare din acestea trei figuri, reprezentau stadii diferite de stilizare morfologică a aceluiași element mitologic, care, după credința populară, servea de suport central al bolții cerești și, totodată, de simbol al puterii cosmice.

La sfîrșitul comunei primitive, în imaginația mitopeică a strămoșilor poporului român — în amestecul încă confuz de credințe și practici mitologice — a predominat cultul arborelui cosmic, atît în forma lui plenară de produs botanic al naturii, cît și în derivatele și succedaneele lui artistice, de trunchi descoronat și de coloană ornamentată, de care am amintit mai înainte. Pe coroana acestui arbore mirific se credea că se sprijină mijlocul cerului și că în frunzișul lui strălucesc necontenit: soarele, luna și stelele, cometele și pulberea căii lactee.

Printr-un proces creator de reducere la esențial și de simplificare a complexului cultural referitor la arborele cosmic, din figurarea lui primară se obține întîi monumentalizarea schemei lui mitice printr-un trunchi de copac descoronat, care își păstrează însă rădăcinile înfipte adînc în sol și, apoi, monumentalizarea simbolului lui într-o coloană ornamentată. Cerul întreg rămîne în aceste ultime două forme de monumentalizare un fel de coroană cosmică, ce înconjoară material monumentul propriu-zis

1 2 3 4

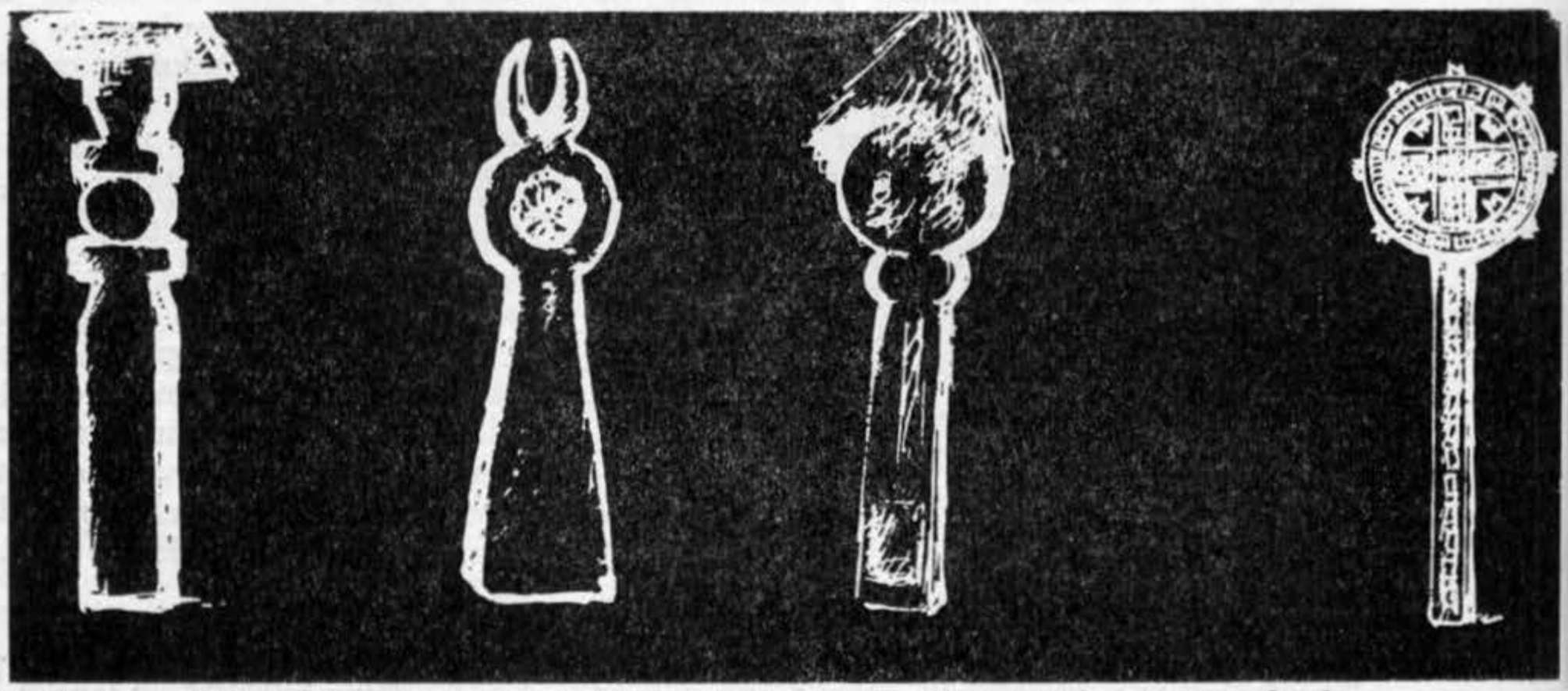

1) arbore cu efigia globulară a soarelui (Banat, 1920) ; 2) cu efigia soarelui și coarnele de consacrație (Moldova 1920) ; 3) cu efigia soarelui în formă de disc (Oltenia—Gorj 1920) ; 4) cu efigia soarelui în formă de „roată solară" (Maramureș, 1930).

sătesc. Cu toate acestea, nu dispare, ci dimpotrivă, se multiplică în împodobirea trunchiului descoronat şi a coloanei rudimentare, numărul simbolurilor cereşti. Filiaţiunea de la arborele cosmic la trunchiul descoronat şi de la acesta la coloana cerului se oglindeşte în paleofolclorul carpato-balcanic, din care cel sud-dunărean prehelenic este mai bine cunoscut, ca şi în folclorul contemporan carpato-balcanic. În această privinţă, poporul român păstrează o bogată arhivă de folclor mitic de

valente de factură creştină, fapt care a făcut ca, în unele din reprezentările ei monumentale, coloana cerului să fie confundată cu „troiţa-stîlp", un succedaneu religios al acestui monument mitologic sătesc ancestral.

Formele cele mai răspîndite de monumente săteşti de tipul coloanei cerului sînt stîlpii în formă de T, în formă de Y şi în formă de ♀ — fiecare din aceste forme simbolizînd o reprezentare diferenţiată a aceleiaşi idei arhitectonice de suport mitic al bolţii cereşti

par a fi cele preromâneşti şi româneşti. Aceste forme arhitectonice relevă în substanţa lor unele aspecte importante din instrumentarul străvechii mitologii uraniene locale, care premerge mitologiei daco-romane.

Intuiţiile artistice ale lui Constantin Brîncuşi în „Coloana infinită" şi ale lui Ion Ţuculescu în „Stîlpii totemici" merg pe linia acestei tradiţii mitologice locale şi, numai datorită acestei tradiţii mitologice, pe linia unei expresii plastice a creaţiei autentice ade-

5 6 7 8

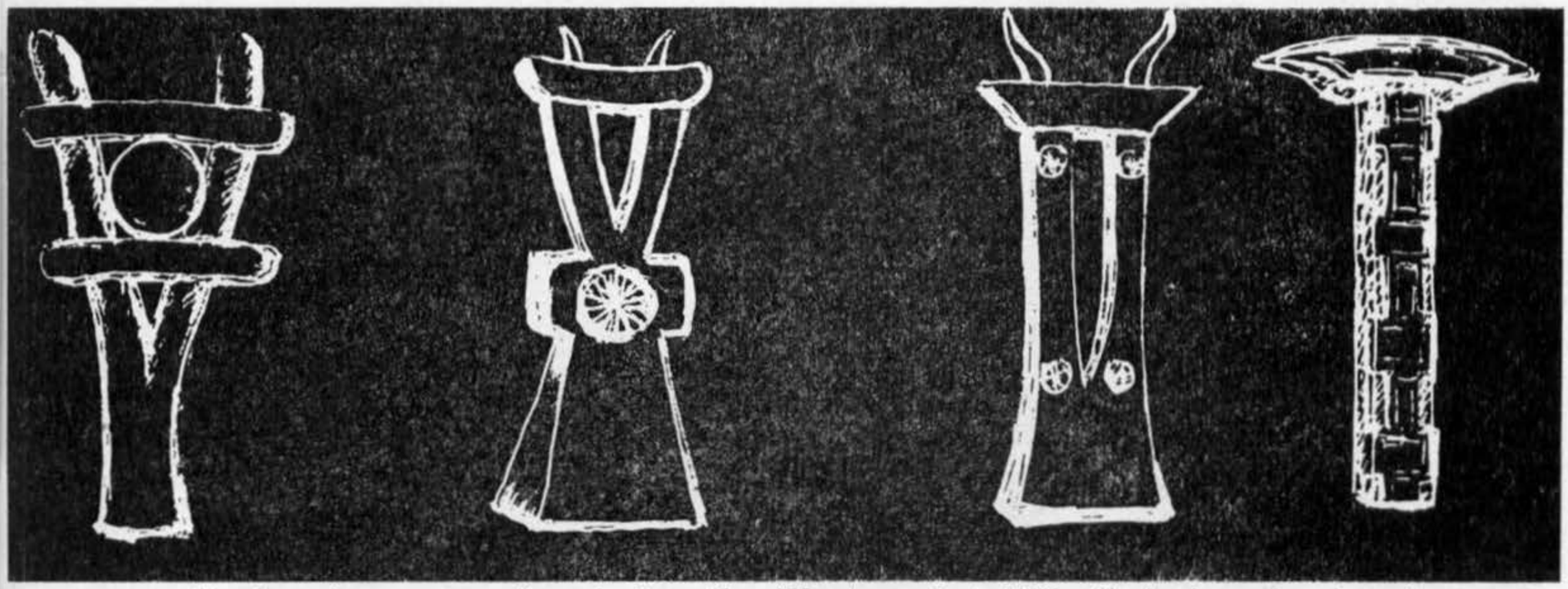

5) arbore descoronat cu disc solar în mijloc (Oltenia — Gorj, 1910) ; 6) simulacru de arbore descoronat cu coarne de consacraţie (Moldova, 1910) ; 7) simulacru de arbore descoronat cu coarne de consacraţie (Moldova, 1910) ; 8) în formă de teu cu capitelul recurbat (Muntenia — Rîmnicul Sărat, 1920).

cea mai preţioasă valoare.

În reprezentarea artistică monumentală mai recentă a coloanei cerului s-au păstrat elemente cosmogonice transmise prin tradiţie ornamentală din figurarea arborelui cosmic. Pe coloana cerului au fost închipuite întîi astrele cereşti importante pentru viaţa omului : soarele, luna şi stelele, ca şi simbolurile lor zodiacale antropomorfizate şi apoi transimbolurile lor echi-

sau de suport mitic al unui element important al bolţii cereşti.

Cercetările comparativ-istorice, întîi ale artei primitive şi apoi ale celei populare carpato-balcanice pe material nord şi sud-dunărean, au scos în evidenţă o gamă variată de asemenea monumente săteşti, în care formele cele mai complexe şi mai reprezentative pentru întreaga regiune etnografică din care facem parte,

rente la realităţile culturale româneşti. „Coloana infinită", pe de o parte, şi „Stîlpii totemici", pe de altă parte, potenţializează pe planul artei culte, ajunsă la formele ei cele mai abstracte posibile, străvechea idee artistică populară a unei concreţiuni mitologice de factură ancestrală, fără de care nu se poate concepe reconstituirea mitologiei populare române.

ROMULUS VULCĂNESCU

Histria și Burebista

Prof. univ. DIONISIE PIPPIDI
membru corespondent al Academiei

De-a lungul jumătăţii de veac scurse de la începerea săpăturilor în colonia milesiană a Histriei, specialiştii — de la Vasile Pîrvan pînă la actuala echipă de cercetători ai Institutului de arheologie al Academiei — au fost aduşi să constate, la diferite adîncimi, urme de incendii de o asemenea importanţă şi pe o atît de mare întindere, încît îndreptăţesc presupunerea că, de mai multe ori în existenţa-i zbuciumată, cetatea dobrogeană a suferit distrugeri pustiitoare. Ca să mă restrîng la observaţiile cele mai bine verificate, pare neîndoios că la sfîrşitul secolului al VI-lea î.e.n. (la mai puţin de două veacuri de la întemeiere), Histria a trecut printr-o grea încercare. O catastrofă similară pare s-o fi atins spre sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n., o a treia către jumătatea secolului I î.e.n. În sfîrşit, cum a devenit tot mai evident, pe măsura continuării cercetărilor, la jumătatea secolului al III-lea e.n. oraşul de pe ţărmul lacului Sinoe a suferit o a patra distrugere — de data aceasta totală — uşor de constatat după aspectul ruinelor, şi, dealtminteri, confirmată de un izvor scris, culegerea de biografii imperiale cunoscută sub numele de *Historia Augusta*.

În cel din urmă caz, autorii prăpădului ne sînt arătaţi anume : e vorba de goţi. În toate celelalte, sîntem reduşi la presupuneri şi, dacă ipoteze plauzibile n-au lipsit nici cu privire la întîmplările din secolele al VI-lea şi al IV-lea î.e.n., un început de dovadă nu s-a putut aduce decît pentru pustiirea din secolul I î.e.n., atribuită cu multă verosimilitate geţilor lui Burebista.

Despre politica regilor din stînga Dunării, faţă de cetăţile greceşti de pe litoralul dobrogean şi pontic îndeobşte, s-a scris în ultima vreme de mai multe ori. Pornind de la unele documente epigrafice recent descoperite, semnatarul acestor rînduri a susţinut într-o serie de scrieri că, din zilele lui Dromikhaites (sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n.) pînă la cucerirea de către romani a malului drept al Dunării (în preajma erei noastre), căpeteniile getodace din nordul fluviului n-au încetat să tindă la stăpînirea pămîntului dintre Dunăre şi Mare, controlînd politiceşte cetăţile greceşti de pe coastă şi percepînd de la ele un tribut care a putut varia după vremuri, dar n-a lipsit niciodată.

Abia întrevăzute în cazul unor regi ca Dromikhaites (abia pomenit), ori Zalmodegikos şi Rhemaxos (respectiv din secolele al III-lea şi al II-lea, î.e.n.), legăturile la care facem aluzie ne sînt mai bine cunoscute în zilele lui Burebista, despre care un istoric de la începutul erei noastre ne informează că, „trecînd Dunărea fără frică, pustia Tracia pînă la hotarele Macedoniei" şi care, într-o inscripţie importantă din Balcic (în antichitate Dionysopolis),

◀ *Inscripţia histriană amintind „a doua zidire" a cetăţii*

e înfăţişat ca „primul şi cel mai mare dintre regii Traciei, stăpîn al ţinuturilor de dincolo şi de dincoace de fluviu". Alte izvoare istoriografice şi epigrafice ne lasă să înţelegem că Burebista a stăpînit, cît a trăit, coloniile greceşti de pe ţărmurile de vest şi de nord ale Mării Negre, de la Olbia (la limanul Bugului) pînă la Apollonia (azi Sozopol, în R.P. Bulgaria). De bună seamă, mîna-i aspră n-a cruţat nici cetăţile de pe litoralul dobrogean : Histria, Tomis, Callatis. Cum am încercat s-o dovedesc cu ani în urmă, ecouri ale acestor întîmplări stăruie într-un important document histrian, decretul în cinstea lui Aristagoras fiul lui Apaturios, în care, sub o formă învăluită, se vorbeşte de o „nenorocire abătută asupra oraşului", de stăpînirea exercitată de „barbari" asupra teritoriului, de luarea în captivitate a unui mare număr de locuitori.

De amploarea distrugerilor (cu excepţia zidului de apărare) nu se vorbeşte în inscripţia din care lipseşte, pe de altă parte, orice aluzie lămurită la identitatea duşmanilor. Interpretarea corectă a documentului şi-a făcut totuşi loc atunci cînd cercetările întreprinse într-unul din cartierele de seamă ale Histriei au arătat fără putinţă de înşelare că, la data decretului pentru Aristagoras, aşa numita *Zonă sacră* a oraşului a suferit o distrugere ale cărei urme sînt vizibile pe întreaga suprafaţă explorată. La Histria, în secolul I î.e.n., o catastrofă de asemenea proporţii n-a putut fi însă pricinuită decît de geţi, de unde concluzia că în cursul campaniilor ce aveau să-i aducă stăpînirea cetăţilor de la mare, Burebista n-a lăsat să-i scape vechea colonie milesiană, cum n-a lăsat să-i scape Odessos (astăzi Varna), ori Mesembria (azi Nesebar), de unde ne-au rămas ştiri clare despre luptele purtate împotriva geţilor.

Acelaşi episod din istoria Histriei, asupra căruia n-am încetat de a atrage atenţia începînd din 1957, îmbracă o semnificaţie nouă în lumina unui document abia descoperit, o inscripţie greacă gravată pe un mare bloc de marmoră, altădată bloc de cornişe într-un templu ionic. Inscripţia e lungă, dar din textul relativ bine conservat nu ne interesează aci decît intitulaţia, al cărei înţeles în româneşte e : „Noroc bun ! *Aceştia sînt binefăcătorii din tribul* (urmează o lacună), *după cea de-a doua întemeiere* (sau zidire) *a oraşului*".

În fraza reprodusă, singurul element incert e numele tribului, căzut în ruptură. Dar e uşor de văzut că interesul documentului stă în menţiunea cu totul neaşteptată a unei „a doua zidiri" a cetăţii, care nu poate să însemne decît că — distrusă în împrejurări prea cunoscute de contemporani pentru a mai trebui amintite — Histria a revenit la viaţă în condiţii care pentru locuitorii ei echivala cu o „a doua întemeiere".

Faţă de revelaţiile neaşteptate ale noului document, două sînt întrebările la care e ţinut să răspundă istoricul : ce dată se poate atribui inscripţiei, pentru a fixa în istoria Histriei locul evenimentului pe care-l pomeneşte ? Dacă, în funcţie de acest prim rezultat, mai există mărturii făcute să susţină eventuala încadrare cronologică ?

Fără să fie lesnicios, răspunsul la prima întrebare se poate formula precum urmează : forma literelor şi limba documentului fixează inscripţiei o dată în secolul I înainte sau în secolul I al erei noastre. Scrisul e acelaşi ca în decretul pentru Aristagoras — pe temeiuri admise de cei mai mulţi — atribuit epocii lui Burebista, iar caracterele-i fonetice îl situează fără şovăire în aceeaşi vreme. Se impune deci concluzia că „a doua zidire" pomenită de inscripţie a urmat distrugerii Histriei de geţi, iar despre aceasta sîntem întemeiaţi să spunem acum că trebuie să fi fost totală sau aproape totală. Acest prim rezultat e întărit de o seamă de indicii presărate în documente cunoscute, prea multe pentru a fi aci examinate, dar despre care, fără teamă de a exagera, putem face afirmaţia că încheie şirul dovezilor, transformînd ipoteza în certitudine.

Astfel, o dată mai mult şi în chipul cel mai neaşteptat, un text scris pe piatră ne face serviciul de a ne păstra ştiri neconsemnate în vreo altă scriere literară sau istoriografică. E o dovadă, între altele, a serviciilor pe care epigrafia le poate aduce studiului antichităţii, iar pentru istoric un îndemn de a folosi într-o măsură cît mai mare asemenea documente, nealterate de intervenţia succesivilor copişti şi care — suprimînd întrucîtva pe intermediari — ne dau sentimentul că sorbim de-a dreptul din izvoarele cunoaşterii trecutului.

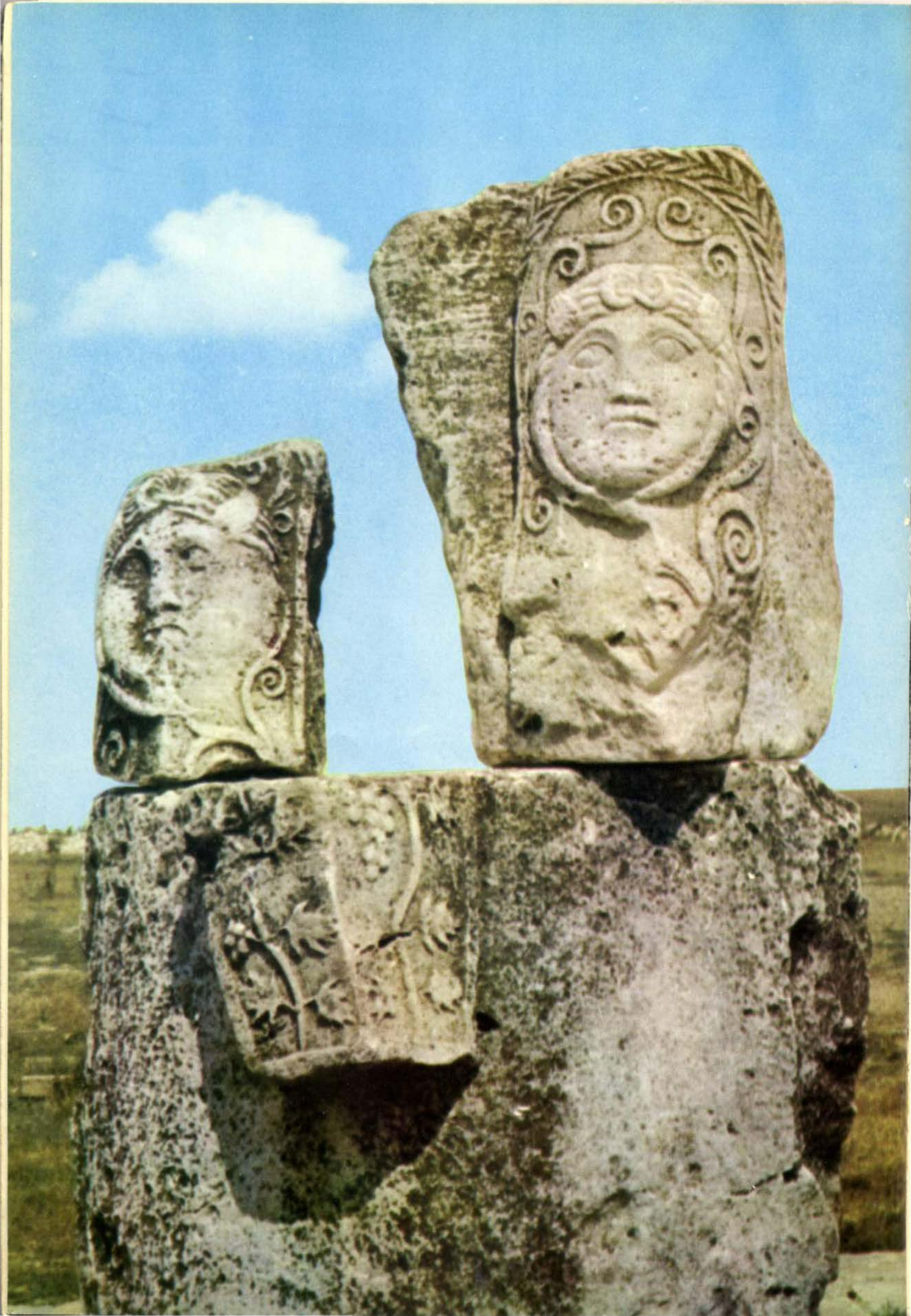

Una dintre fibulele de aur în formă de pasăre din tezaurul descoperit în părțile Buzăului, la Pietroasa (sec. IV e.n.)

◀ *Urme ale vestitului monument triumfal dobrogean* — Tropaeum Traiani — *ridicat la începutul veacului al II-lea e.n.*

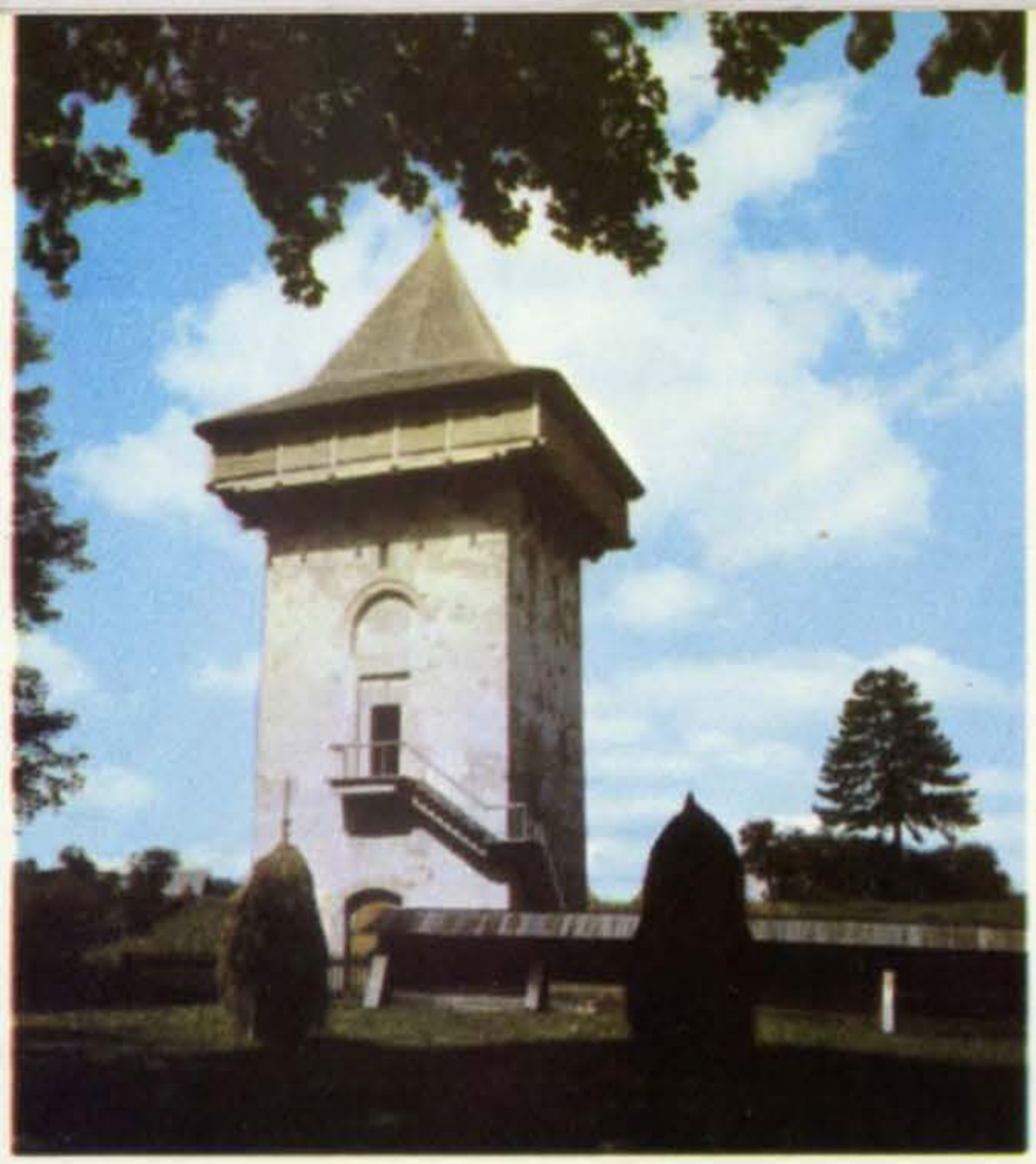

Pitorescul turn al mînăstirii Humor (sec. XVI)

Cetatea Bran, înălţată în veacul al XIV-lea, monument de arhitectură militară şi civilă care a cunoscut în cursul vremurilor o zbuciumată istorie

Voroneţul, unul dintre monumentele reprezentative pentru arhitectura epocii lui Ştefan cel Mare şi pentru policromia exterioară, a vremii lui Petru Rareş (sec. XV—XVI)

◀ *Mînăstirea Cozia, ctitorie şi necropolă a lui Mircea cel Bătrîn, remarcabil monument de arhitectură, sculptură şi pictură din veacul al XIV-lea*

Casa Goleştilor, păstrătoare a unei prestigioase tradiţii de cultură şi de luptă

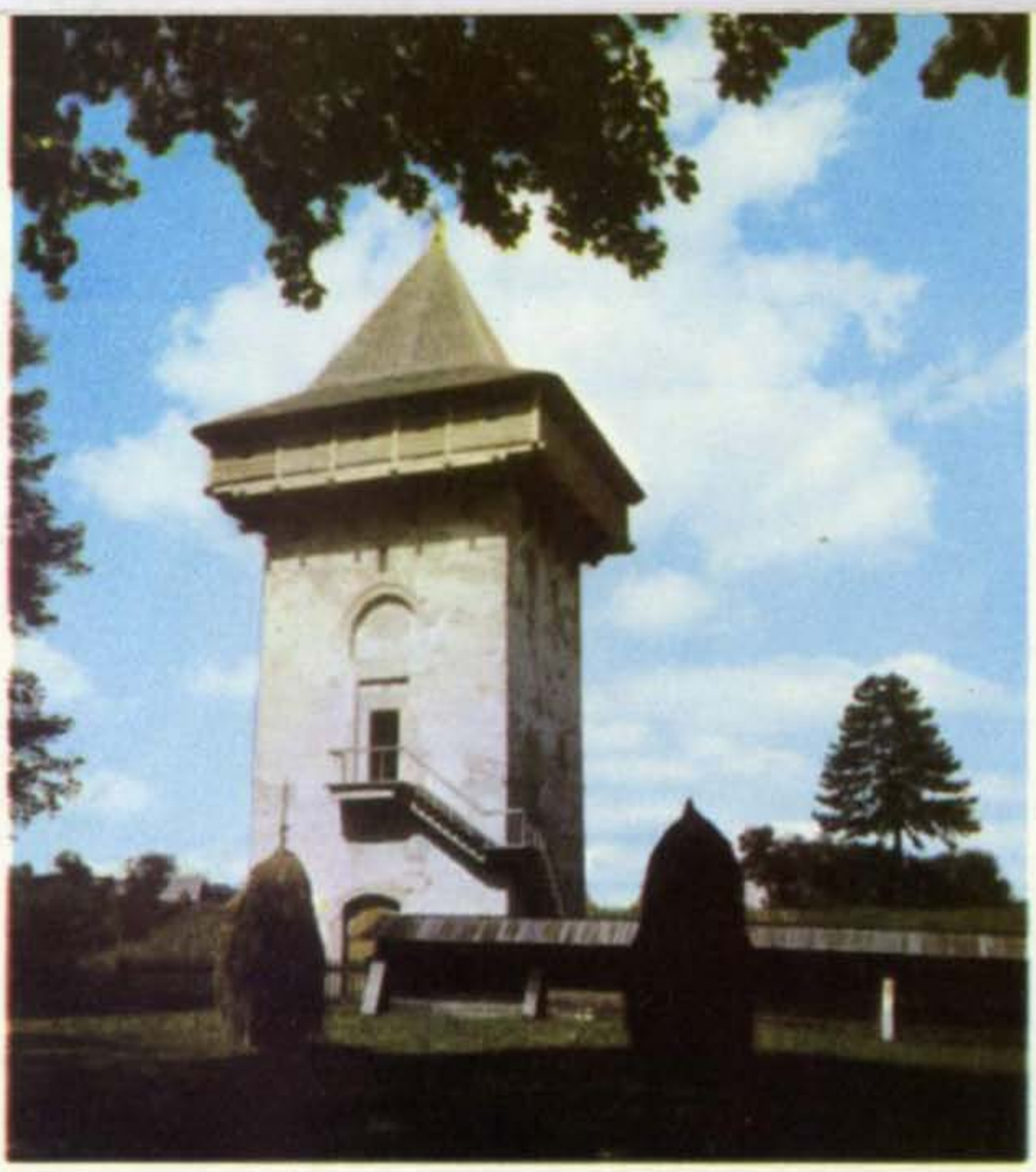

Pitorescul turn al mînăstirii Humor (sec. XVI)

Cetatea Bran, înălțată în veacul al XIV-lea, monument de arhitectură militară și civilă care a cunoscut în cursul vremurilor o zbuciumată istorie

LUPTATOR CU PANA ȘI SPADA:

MIRON COSTIN

Un cărturar, un poet, un om politic, un patriot, un destin tragic: acesta a fost Miron Costin în istoria poporului român. O personalitate complexă, specifică vremii. Și, mai ales, un umanist cu o bogată cultură pusă în slujba obștei.

A studiat cu temei, ca adînc din cărți să știe. A luat apărarea poporului român cu pana eruditului și cu spada cavalerului. În împrejurări grele, a slujit țara ca sol, vădind verb înaripat și chiar talent de versificator în limba polonă, ca să atragă atenția lui Ioan Sobieski asupra soartei românilor. În vîltoarea tulburărilor, din timpul lui Duca Vodă ori a războaielor turco-polone, în Miron Costin s-a trezit cavalerul iubitor de patrie: „Ce putere au ei asupra măriei tale?" îl întreba pe Duca Vodă, primejduit de jaful unor mercenari străini, și-l sfătuia: „Să nu dăm locul, că pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moșilor și a strămoșilor noștri". Iar cînd marele vizir Küprülü îl ispitea „să-i spuie drept, pare-le lor, adică românilor, bine că au luat împărăția Camenița au ba?" Miron Costin a dat răspuns chibzuit și dîrz de diplomat și de patriot: „Sîntem noi moldovenii bucuroși să se lățească împărăția în toate părțile cît de mult, iară peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească".

A scris Letopisețul Țării Moldovei, a apărat pe domni și pe boieri, dar, de multe ori, a înțeles și soarta celor de jos și dreptatea ce li s-ar cuveni: „blăstămul săracilor, cum să zice, nu cade pre copaci, cît de tîrziu", ci asupra celor ce pricinuiesc suferința norodului.

A scris „De neamul moldovenilor", ca să se bată cu denigratorii poporului român, cu „băsnuitorii" interpolatori ai cronicii lui Grigore Ureche. A argumentat istoric, filologic, arheologic originea romană a românilor, înfățișînd acest adevăr, ca pe o descoperire a erudiției lui de adînc cunoscător al limbii latine. Era mîndru cu strămoșii romani și căta să insufle tuturor asemenea mîndrie: „Caută-te dar acum, cetitorule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești". De la originea comună, Costin trece să argumenteze unitatea poporului român, din cele trei țări: „să scoț lumii la vedere felul neamului — zice el în predoslavia de la *De neamul moldovenilor* —, din ce izvor și semințe sînt lăcuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți de un neam și odată descălecați sînt".

A lucrat mult pentru popularizarea istoriei românilor printr-o cronică și o poemă în limba polonă. Împreună cu Dosoftei mitropolitul a ajutat tipărirea cărților în grai românesc.

Nici nu se putea mai mult, în acele „cumplite vremi", sub a căror cîrmă s-a aflat, pînă în acea tragică zi, din iarna lui 1691, cînd se prăbușea, răpus de vicleană uneltire și nepotolită dușmănie.

Iar dacă îi creionăm chipul, acum la 275 de ani de la săvîrșire, îl vedem, încă și mai limpede, ca un luptător cu spada și cu pana pentru dreptatea poporului român. Testamentară ne apare marea lui rîvnă cultural-umanistă destăinuită cititorului cronicilor, ca o dovadă în plus a credinței în viitorul poporului nostru: „să-ți dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noștri, cîndva și mai slobode veacuri, întru care, pe lîngă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă, că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă decît cetitul cărților..."

Muzeul de istorie a Facultății Centrale, cu vitraliu reprezentînd pe domnitorul cronicar

Cetatea Neamţului întinereşte...

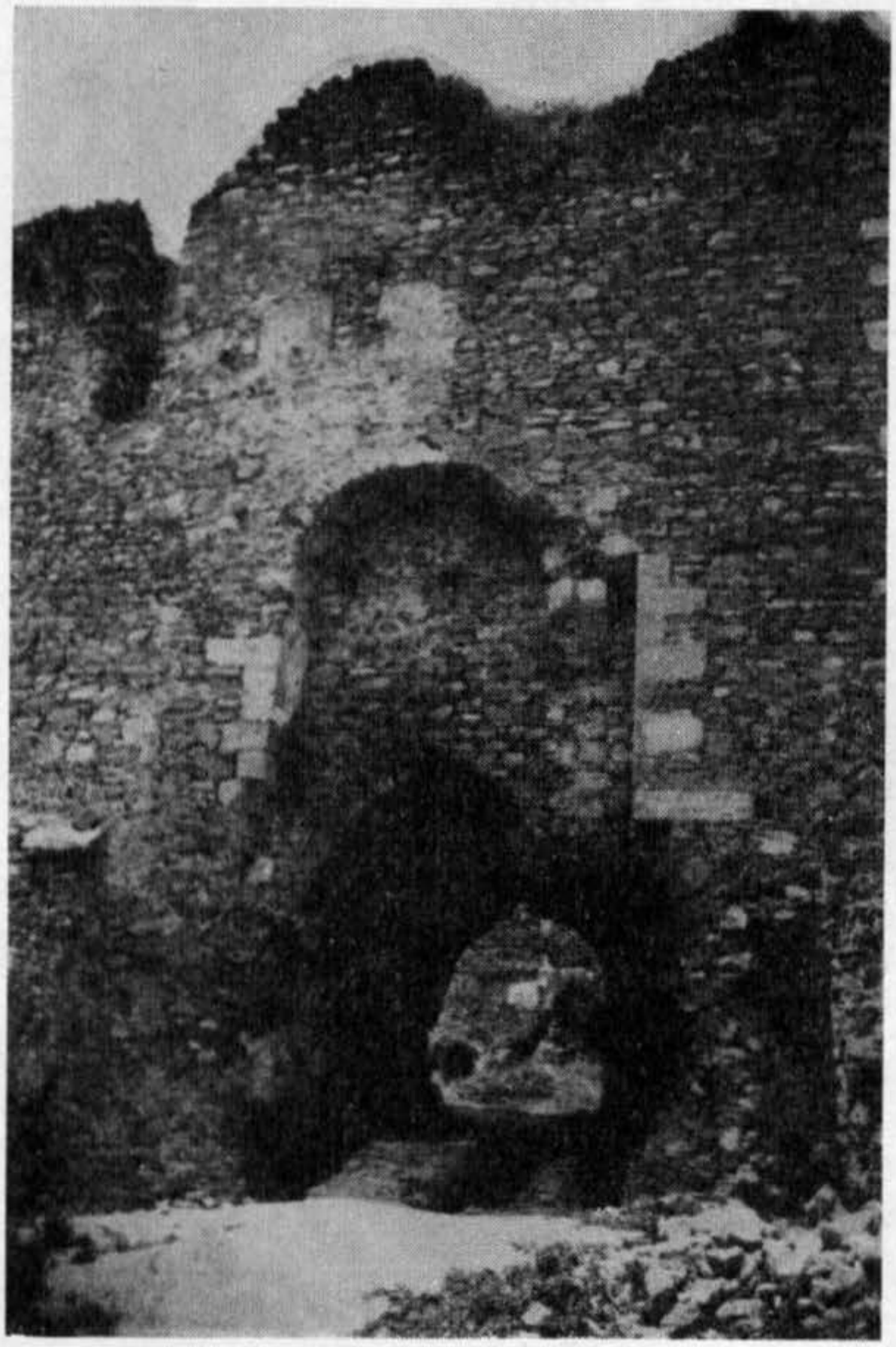

Poarta principală a cetăţii.

Cu aproape şase veacuri în urmă, voievodul Moldovei Petru I Muşat (c. 1374—1392) înălţa pe malul stîng al văii Neamţului, în inima ţinutului cu acelaşi nume, cetatea ale cărei impunătoare ruine se păstrează şi azi la nord de Tîrgu Neamţ. Fără nici o legătură cu teutonii, cum se credea în trecut, Cetatea Neamţului este o creaţie moldovenească. Ea completa sistemul de apărare al statului feudal moldovean spre zona mai ameninţată de atacurile marilor feudali maghiari. De altfel, nu este întîmplător faptul că însăşi prima ei menţiune documentară stă în legătură tocmai cu o astfel de invazie : la 2 februarie 1395, Sigismund de Luxemburg al Ungariei semna un act *ante castrum Nempch.*

Cetatea din secolul al XIV-lea se reducea la nucleul patrulater, cu ziduri groase de circa 3 metri şi înalte de aproape 10 metri, cu turnuri pătrate la colţuri ; accesul în cetate se făcea prin poarta aflată pe mijlocul laturii de nord — aşa cum au dovedit-o săpăturile arheologice recente —, iar din trei părţi (vest, nord şi est) fortăreaţa muşatină era înconjurată cu un şanţ de apărare.

Modificări importante în configuraţia planului cetăţii au loc în vremea lui Ştefan cel Mare (1457—1504). În tehnica de luptă a vremii apăruseră elemente noi, între care artileria cu praf de puşcă juca un rol de prim ordin. De aceea, ţinînd pasul cu noile cerinţe de apărare, Ştefan cel Mare a amplificat cetatea, adăugîndu-i spre nord platforma prevăzută cu patru puternice bastioane semicirculare destinate artileriei, cum de altfel a procedat şi la Cetatea de Scaun din Suceava. Totodată, zidurile muşatine sporesc în înălţime — înfundîndu-se vechile creneluri din secolul al XIV-lea, cum se mai poate observa încă pe latura de est a Cetăţii Neamţului ; se amenajează poarta aflată în turnul de nord-est, iar în interior se adaugă noi construcţii, în special pe laturile de vest şi est. La exterior, peste *noul* şanţ de apărare a fost construit vestitul pod sprijinit pe piloni — pornind de la un mic platou creat artificial şi ajungînd în faţa porţii principale, unde exista o punte mobilă (*pont levis*).

De-a lungul veacurilor cetatea a fost de multe ori îm-

presurată, încercîndu-se cucerirea ei.

În vara anului 1476, cînd oştile turceşti conduse de Mahomed al II-lea atacă Moldova, Cetatea Neamţului devine una dintre ţintele principale ; asediată îndelung, cetatea — apărată sub conducerea vestitului Arbore — nu poate fi cucerită, datorită tirului precis al artileriei moldovene. În secolul al XVI-lea, sub Alexandru Lăpuşneanu, se încearcă distrugerea ei din ordinul turcilor, iar în secolul următor Vasile Lupu o transformă în... mînăstire. Astfel o găseşte misionarul papal Marco Bandini la 1646, slujită deopotrivă de călugări, dar şi de pedestraşi domneşti (*rectius arcem quam Monasterium dixeris*). În 1691, trupele lui Ioan al III-lea Sobieski abia o pot cuceri, fiind atunci în cetate mult mai mulţi apărători decît ne indică cunoscuta legendă cu plăieşii.

Cu exact un sfert de mileniu în urmă, în iarna anului 1717, Cetatea Neamţului îşi deschidea porţile pentru ultima oară : ocupată de mercenarii nemţi conduşi de „căpitanul" Ferenţ, cetatea este recucerită de trupele voievodului Mihail Racoviţă ; numai că la porţi, în turnuri şi în dreptul crenelurilor n-au mai fost puse străji noi, deoarece din porunca domnului moldovean zidurile sînt aruncate în aer cu *lagum* (iarbă de puşcă), falnica cetate devenind — cum scria atît de plastic Ion Creangă — un *cuib de vinderei*.

Starea ei ruinată de astăzi, este departe de a păstra înfăţişarea pe care o avea în vremea cînd putea înfrunta asediul armatelor turceşti.

Puternicele sale ziduri, expuse timp de veacuri acţiunii distrugătoare a vremii, după ce fuseseră în mai multe rînduri incendiate, parţial aruncate în aer şi apoi folosite drept carieră de piatră, erau din an în an mai măcinate de vegetaţia crescută deasupra şi cereau grabnice măsuri de protejare.

Restaurarea cetăţii, începută în anul 1964, prevede în primul rînd consolidarea zidurilor în formele lor ruinate actuale, precum şi luarea măsurilor necesare de protecţie pentru menţinerea lor pe viitor fără degradări.

Ţinînd seama de puternicul avînt al mişcării turistice şi de necesitatea popularizării monumentelor istorice a trebuit să fie introduse în paralel cu opera de restaurare, anumite amenajări necesare organizării traseelor de vizitare, cum ar fi de pildă terasa pentru admirarea privelişti spre valea Ozanei, ca şi scările de acces spre diferitele puncte permise în circuit. Toate aceste elemente însă, care nu sînt legate organic de vechea structură a monumentului, au fost tratate într-o înfăţişare modernă care să nu producă confuzii în ceea ce priveşte datarea lor.

O problemă specială a fost pusă de accesul în incinta cetăţii, drumul folosit pînă acum fiind desfiinţat prin săpăturile de degajare a curtinelor terasei exterioare. Vechiul pod exterior, probabil de lemn, susţinut pe înalte picioare de zid, din care se mai păstrează astăzi doar patru, era aşezat astfel încît să poată fi lovit din flanc de gurile de foc din cetate ; podul este foarte sumar descris de misionarul Bandini, însă fără nici un fel de indicaţie asupra materialului şi formelor suprastructurii. Ţinînd seama de necesitatea asigurării accesului publicului vizitator, a fost hotărîtă refolosirea vechiului sistem de circulaţie peste pod, care ar respecta de altfel şi adevărul istoric, întrucît vreme îndelungată aceasta a fost singura cale de intrare în cetate. Şi aici însă, ca şi în elementele de construcţie noi adăugate, tratarea părţilor necunoscute ale suprastructurii se va face în forme şi materiale moderne, aplicîndu-se cele mai noi metode de tehnică folosite astăzi.

Lucrările de restaurare vor cuprinde şi parţiale reconstituiri bazate pe urme precise păstrate în zidărie. Va fi completată astfel vechea intrare principală de sub turnul nord-estic, cu cele două punţi ridicătoare separate pentru căruţe şi pietoni, cu arcadele lor din puternice blocuri de piatră făţuită, după cum vor fi reîmbrăcaţi toţi contraforţii exteriori cu blocuri de piatră masivă.

Explorate în prealabil prin sistematice săpături arheologice, ruinele cetăţii au mai dezvăluit în cursul lucrărilor unele indicaţii necunoscute interesante, în care elementele de arhitectură din piatră făţuită au fost destul de numeroase. Printre ele, deosebit de importante sînt blocurile masive de piatră ale unor ferestre care ar putea aparţine unor metereze pentru tunuri mici, aflate, judecînd după locurile unde au fost găsite, la parapetele terasei exterioare. Interesante şi necunoscute au fost şi crenelele pentru artilerie, descoperite la partea superioară a celor două turnuri de colţ spre nord-est şi nord-vest, pe laturile îndreptate spre exterior.

Dar cel mai important rezultat obţinut pînă acum prin lucrările executate este, fără îndoială, aspectul impresionant pe care l-a dobîndit cetatea prin îndepărtarea dărîmăturilor ce acopereau cu peste 7 metri partea inferioară a curtinelor şi bastioanelor terasei exterioare care domină acum cu o înălţime de 14 metri şanţul de apărare din fată.

În 1969 restaurarea va fi terminată. Cetatea nu va apare refăcută în măreţia sa de odinioară, ci îşi va păstra pentru mai departe romanticul aspect de vestigiu pe care îl are astăzi.

Va rămîne însă cu zidurile consolidate, plombate şi apărate prin şape de protecţie, cu posibilităţi de vizitare bine asigurate prin terase, scări şi pod de acces. Cetatea va fi pregătită să înfrunte anii mai departe, fără riscul de a se degrada în continuare.

NICOLAE CONSTANTINESCU
ŞTEFAN BALŞ

„Ne aflăm în Cetatea Neamțului, care secole de-a rîndul, a constituit un puternic punct de apărare împotriva acelora care au încercat să cotropească țara noastră, să împiedice poporul nostru să-și făurească o viață liberă și independentă. Istoria legendară a Cetății Neamțului — despre care au scris atît de mult cronicarii, istoricii, poeții, scriitorii, povestind eroicele fapte ale neînvinșilor plăieși — este o dovadă a forței și invincibilității poporului român. Mulți au încercat să cucerească aceste meleaguri frumoase și înfloritoare, dar, așa cum scrie Eminescu, «cum veniră se făcură toți o apă și-un pămînt». Ei nu au putut îngenunchia poporul nostru — și nimeni nu-l va putea îngenunchia niciodată. România se va înălța tot mai mîndră sub soare!"

NICOLAE CEAUȘESCU

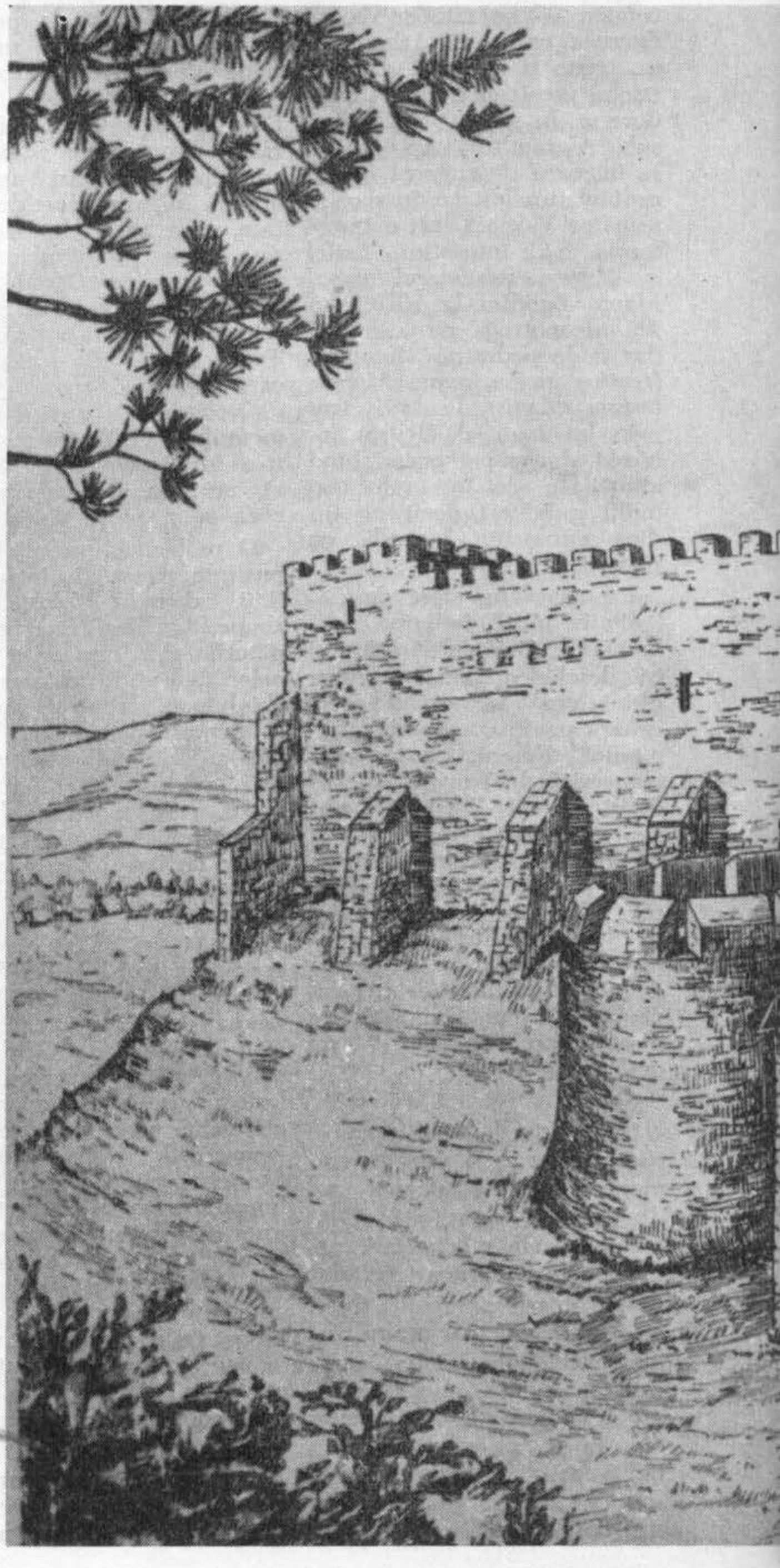

Cetatea Neamțului la sfîrșitul secolului al XV-lea (încercare de reconstituire)

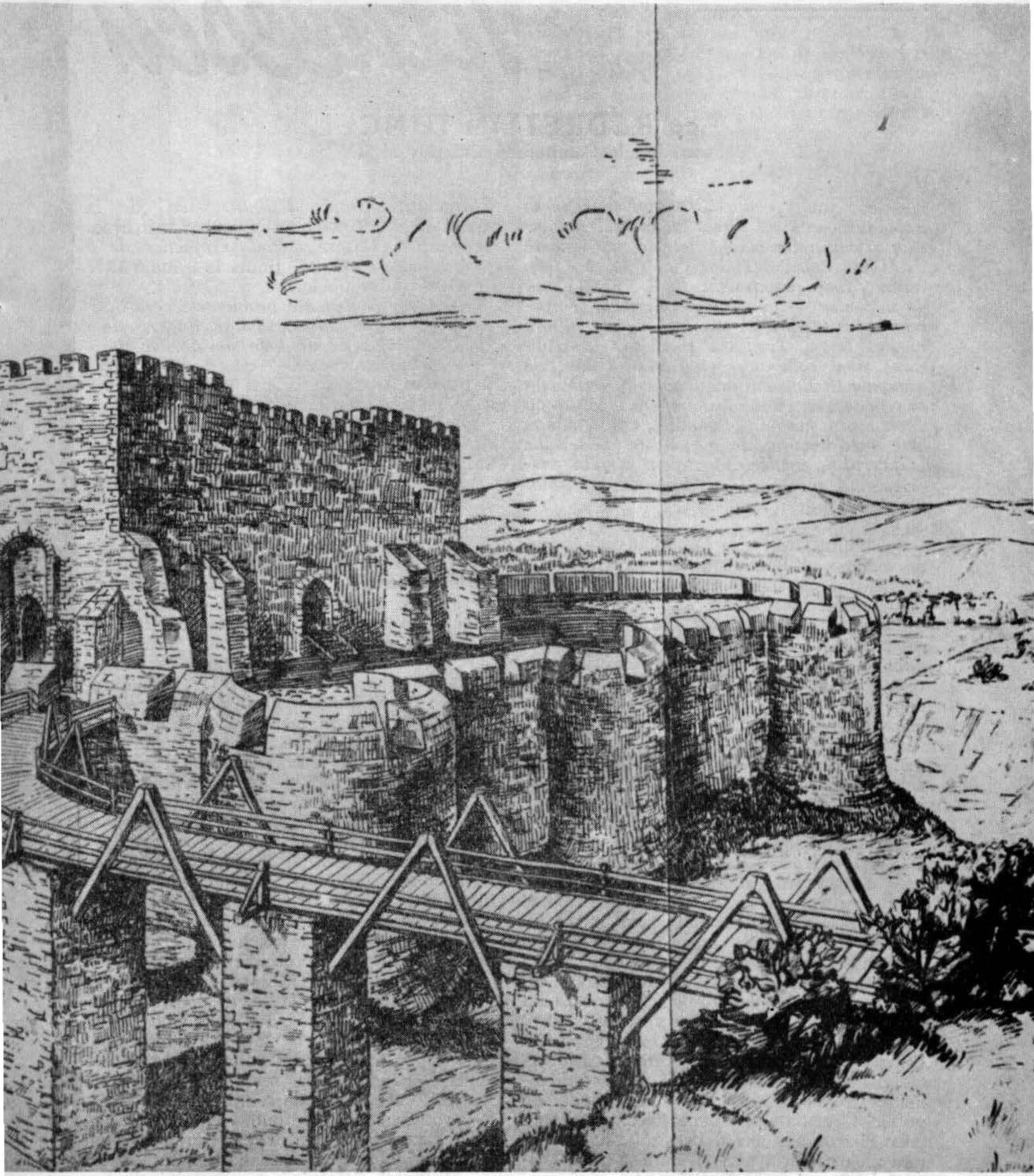

Convorbire despre *Nicolae Titulescu*

cu BEDRETTIN TUNCEL, președintele Comitetului Executiv al UNESCO

— Mai multe vizite ale dumneavoastră în România, contactul direct cu mediul universitar și cultural român, prietenia mai recentă cu Mihail Ralea și Tudor Vianu pe care i-ați întîlnit timp îndelungat la UNESCO dar — mai ales — cunoașterea perfectă a operelor și contribuției oamenilor de cultură români Iorga, Titulescu și Pîrvan la realizarea unei colaborări și a unui climat de prietenie în Balcani, acestea ne-au îndemnat să vă adresăm cîteva întrebări în legătură cu unele dintre marile personalități ale României care s-au bucurat de o prețuire universală.

Incercăm, așadar, să rupem sigiliul universalității românești cu diplomatul Nicolae Titulescu.

— Despre Titulescu ? Despre acest ministru de externe al României, cu maniere impetuoase și minte lucidă, impulsiv în discursuri, dar metodic în acțiune ; despre raționamentul său, adesea paradoxal, bazat pe texte și pe stăpînirea deplină a dreptului internațional ; despre impresionantul om de cultură român, polemist fără egal, care își depășea întotdeauna interlocutorul cum scria cîndva un prim ministru al Franței ; despre acest ministru al unei țări mici care făcea o mare politică, ce aș putea spune în plus celor care se știu și au fost atît de clar și just exprimate de către Edouard Herriot ? Personal consider a fi fost un om uimitor.

Ca om de litere și ziarist, preocupat mai ales de evenimentele timpului nostru, în care descoperirile științei și realizările culturii omenirii au primit în două rînduri replica dezastrului mondial, n-am putut ignora — mai ales în anii '30—'40 — nici frecvența numelui, nici contribuția și nici capacitatea extraordinară a unuia dintre cei mai lucizi și completi diplomați pe care i-a avut jumătatea frămîntată a veacului nostru. Fără să-i cunosc adunate într-o anumită culegere ori expunere de ansamblu, totalitatea înaltelor sale principii politico-diplomatice, reținîncă din anii muncii mele de publicist, acuratețea concepției sale despre pace și mai ales ecoul pe care l-a avut în țara mea conferința sa *„Dinamica păcii"*, ținută la 6 mai 1929 în Reichstag, apoi conferința *„Progresul ideii de pace"* de la Cambridge (19 noiembrie 1930) și mai tîrziu expunerea *„Despre metodele practice de a apăra pacea existentă"* ținută la 3 iunie 1937 în Camera Comunelor.

— Receptiv la toate problemele care interesau țările balcanice, înainte de cea de-a doua conflagrație mondială, am dori să aflăm — prin dumneavoastră — cîteva din ecourile acțiunilor de mare răsunet inițiate și înfăptuite cu concursul lui Titulescu.

— Semnarea pactului de reorganizare a „Micii Înțelegeri" la 16 februarie 1933, și, după aceasta, a cunoscutului „Pact de înțelegere balcanică", la 9 februarie 1934, erau o confirmare a preocupării sale asidue pentru contracararea intențiilor lui Hitler și Mussolini de a porni la cucerirea Europei. „Am suferit destul — spunea Titulescu în legătură cu intențiile sale de realizare a acestor organizații defensive, antirevizioniste, instrumente de securitate regională. Balcanii au fost prea multă vreme cîmpiile însîngerate ale unei omeniri nebune, pentru ca conducătorii responsabili să nu-și fi pus întrebarea : ce să facem pentru ca istoria să nu mai fie o repetare neîntreruptă a unui trecut odios ? La această întrebare nu este decît un răspuns : asocierea. Cel care vrea să recurgă la război — spunea Titulescu — să știe că se va izbi de rezistența unită a tuturor celorlalți. Teama de urmări va fi începutul înțelepciunii".

În acest context, al înțelegerii și colaborării între națiuni, trebuie să fie evocat și interpretat acel extraordinar turneu diplomatic al lui Titulescu la Sofia, Ankara, Atena și Belgrad, în urma căruia se realizează — după „Pactul Micii Înțelegeri" — „Pactul Balcanic". Titulescu afirma consecvent și lucid un interes viu pentru protocolul de la Geneva (1924) privind reglementarea pașnică a tuturor diferendelor internaționale. Începînd cu pactul Briand-Kellog, ce prevedea renunțarea la război ca instrument legal de soluționare a conflictelor între state, continuînd cu intervențiile sale răsunătoare pentru precizarea noțiunii de agresiune, cu semnarea „Micii Înțelegeri" și „Pactului Balcanic", a „Pactului de ne-

agresiune şi conciliaţiune“ de la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933), cu lupta pentru stăvilirea ascensiunii hitleriste şi fasciste prin crearea faimosului „Locarno al Estului“ şi sfîrşind cu substanţiala sa contribuţie în cadrul Conferinţei de la Montreux (unde între M. Litvinov şi N. Titulescu intervine un acord de principiu pentru un pact de asistenţă mutuală între România şi U.R.S.S.) — pretutindeni — diplomatul român face o figură ilustră în epocă, pe care umanitatea n-o va putea abandona niciodată.

Personal nu cunosc prea multe întrevederi şi cuvîntări ale lui Titulescu, dar, m-am încredinţat — nu o dată ! — că fiecare cuvînt al său era o contribuţie emoţionantă la clarificarea unor idei, a unor concepţii, a unor teze înaintate. Un dineu oferit la 20 iunie 1934 în cinstea animatorului faimosului „Locarno al Estului“, Louis Barthou, la Bucureşti, ca răspuns celui oferit lui Titulescu la Quai d'Orsay, îi prilejuieşte acestuia din urmă formularea unor principii comune de mare prestigiu în acea vreme : „Securitatea, spunea Titulescu, de pildă, nu este o operă de formule. Ea este o realitate ce consistă în a se asocia împotriva unui flagel comun care este războiul“. Altă vizită la Bucureşti, — a ministrului de externe al Turciei, Tewfik Rüstü Bey, la 11 mai 1934 — îi oferă prilejul să precizeze că : „Definiţia agresiunii, nu are importanţa pe care i-o atribuim, dacă, odată pusă pe picioare, ea n-ar fi acţionat ca o idee forţă şi dacă ea nu ne-ar fi dus la o a doua etapă a muncii noastre : după ce am circumscris răul, să găsim mijloacele de a-l împiedica“.

— *Cunoscînd bine presa timpului, numeroase lucrări de memorialistică şi pe numeroşi oameni de cultură şi diplomaţi care l-au admirat pe Titulescu, considerăm mărturiile dv. despre această preţuire a diplomatului român foarte interesante pentru toţi cititorii noştri. În consecinţă !...*

— Austin Chamberlain îl găsea pe Titulescu „diplomat complet“ ; Macdonald — „întruchiparea francheţei“ ; Churchill — „spiritul lucid al diplomaţiei europene“. Briand, Tardieu, Herriot, Paul Boncourt, Stresemann, Masarik, Litvinov şi alţi remarcabili diplomaţi ai primei jumătăţi a acestui secol au scris numeroase pagini de reflecţii pline de admiraţie nereţinută la adresa lui Titulescu. Literaţii şi oamenii de cultură care l-au cunoscut, la rîndul lor, au avut faţă de diplomatul şi confratele lor român cele mai preţioase cuvinte de respect. Romain Rolland regreta profund că nu l-a cunoscut pe Titulescu înainte de *Jean Christophe* ; Paul Valery regreta acelaşi lucru pentru Proust, găsindu-i diplomatului român afinităţi cu marele romancier : aceeaşi fragilitate a sănătăţii, aceeaşi excesivă sensibilitate, aceeaşi sete de trăire intensă, care la Titulescu a durat pînă în ultimul moment, şi aceeaşi sociabilitate şi, mai ales, strălucire şi seducţie în conversaţie. Îmi explic, totodată, foarte clar, de ce Paul Claudel, îi spunea lui Herriot că, „dacă ar fi unul dintre pictorii noştri (francezi, n.n.) alegorici, l-ar înfăţişa pe Titulescu încercînd să smulgă năframa cu care e legată la ochi femeia care ţine în mînă faimoasa balanţă a justiţiei. În speţă a justiţiei internaţionale“ [1]. Şi mai înţeleg semnificaţia autografului lui Titulescu : „Surîsul, mereu surîsul“, şi caracterizarea dată de un reputat ziarist şi prieten al acestuia, foarte popular în paginile ziarelor vremii şi la cafeneaua Bavaria [2] : „Este un diplomat complet... Are capacitatea manevrelor tuturor «culoarelor» europene, a tuturor cancelariilor. Şi este curajos. Are acel curaj moral, simplu şi liniştit, al omului care a făcut ocolul tuturor problemelor şi care n-a reţinut decît cîteva idei-forţă, cîteva idei centrale, ceea ce într-o frumoasă formulă, un prieten al său numea «idei baricade»“.

Convorbire realizată de **Costin Nastac.**

---

[1] Afirmaţia vizează frontispiciul primei ediţii apocrife, apărută clandestin, a *Maximelor* lui la Rochefoucauld, reprezentînd *Raţiunea* smulgînd o năframă de pe ochii lui Seneca, filozoful care pretindea că virtuţile ar fi înăscute în om.

[2] Cafeneaua Bavaria (Geneva) — aşa-numită „clevetitoarea Societăţii Naţiunilor“ fixează prin caricaturile lui Derso şi Kelen „mica istorie a Ligii“.

...Nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai prejos decît istoria ori şi cărui popor vechi sau nou...

Mihail Kogălniceanu

Din hronicul de luptă al

Monumentele de artă şi de cultură, muzeele, care oglindesc tradiţiile revoluţionare, mărturii ale geniului creator al poporului nostru, al dragostei sale de frumos sînt, aşa cum argumenta ilustrul nostru istoric Nicolae Iorga, mijlocul de legătură „necontenit între generaţiile nouă de cele ce au fost".

Muzeele, care se adresează prin limbajul documentelor, şi în egală măsură, prin imagini, oamenilor zilei de astăzi dau acestora forţă şi entuziasm din izvorul trecutului glorios.

În contextul armoniosului peisaj industrial, al construcţiilor social-culturale, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România este o adevărată casă a istoriei româneşti. Toţi cei ce se interesează într-un fel sau altul de problemele trecutului precum şi de cele ale prezentului îi păşesc pragul. Aici, străinii de pe toate meridianele globului sosiţi în ţară, iau cunoştinţă cu întregul sau îşi brodează pe această sinteză a istoriei multitudinea de fapte pe care le-au cunoscut la faţa locului.

Muzeul oferă o privire de sinteză asupra celor mai semnificative pagini ale istoriei de luptă a poporului român, a drumului eroic străbătut de cel mai cutezător vlăstar al epocii contemporane, clasa muncitoare, în fruntea căreia păşesc de peste patru decenii comuniştii. Emoţionantă, vizitarea muzeului înseamnă pentru fiecare om al muncii care păşeşte prin sălile sale mult mai mult decît o concentrată incursiune în pagini de istorie mai veche sau mai apropiată.

Muzeul înseamnă în primul rînd o mare lecţie. Este marea învăţătură pe care nu o poţi agonisi decît la izvoarele istoriei naţionale, al cărui suflu nu-l poţi resimţi decît rememorînd dăruirea de sine pe care poporul tău a pus-o în slujba luptei pentru păstrarea fiinţei naţionale în faţa tuturor vitregiilor, ale cărei concluzii imprimă în dimensiunile zilei de astăzi contururile legendelor strămoşeşti. Este în acelaşi timp o sursă vie de patriotism pentru elanul şi abnegaţia cu care un popor întreg dă viaţă în vremurile noastre programului ridicării României socialiste pe culmile civilizaţiei şi progresului, program elaborat de Partidul Comunist Român. Este, în sfîrşit, un adevărat act de cultură în care fiecare document, fotografie, steag, insignă, obiect, machetă, lucrare de artă, este pus în valoare cu sobrietate şi acurateţe ştiinţifică. Muzeul apare astfel ca o carte în imagini a istoriei poporului.

În bogatele sale colecţii, Muzeul înfăţişează aspectele principale ale luptei poporului român pentru eliberare naţională şi socială, mişcările revoluţionare din secolul al XIX-lea, naşterea şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti, socialiste, istoria Partidului Comunist, a curentelor democratice, progresiste din România.

De-a lungul bimilenarei existenţe a poporului nostru masele largi, ţărănimea, proletariatul, au reprezentat cea mai importantă forţă a progresului social, purtători ai năzuinţelor de neatîrnare, exponenţi ai sentimentului demnităţii naţionale.

Cele trei secţiuni mari ale Muzeului : apariţia şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti, istoria Partidului Comunist Român, lupta pentru instaurarea regimului democrat-popular şi momentele principale ale construirii socialismului, redau într-o simbioză organică desfăşurarea luptelor revoluţionare în strînsă legătură cu istoria generală, politică, social-economică şi culturală a ţării, acţiunile de solidaritate ale clasei muncitoare din România cu mişcarea revoluţionară a altor popoare.

În primele săli sînt înfăţişate aspecte ale procesului îndelungat de formare, în spaţiul carpato-dunărean a poporului şi limbii române, ale luptei pentru salvgardarea fiinţei sale împotriva duşmanilor dinăuntru şi dinafară, ale luptei împotriva asupririi sociale. În acele timpuri, aşa cum grăiesc cronicile, ţărănimea a alcătuit oastea viteză a lui Decebal — marele erou al dacilor — ea a fost principala forţă a armatei lui Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazu, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu. Într-un spaţiu amplu, prin stampe, documente, hărţi, grafice se reconstituie evenimentele răscoalei populare conduse de Tudor Vladimirescu, ale revoluţiilor burghezo-democratice de la 1848 din cele trei ţări române — Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, ale unirii Moldovei cu Ţara Românească în 1859 şi formării statului naţional român, ale reformei agrare din 1864, ale cuceririi independenţei naţionale în 1877, ale începuturilor mişcării muncitoreşti în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

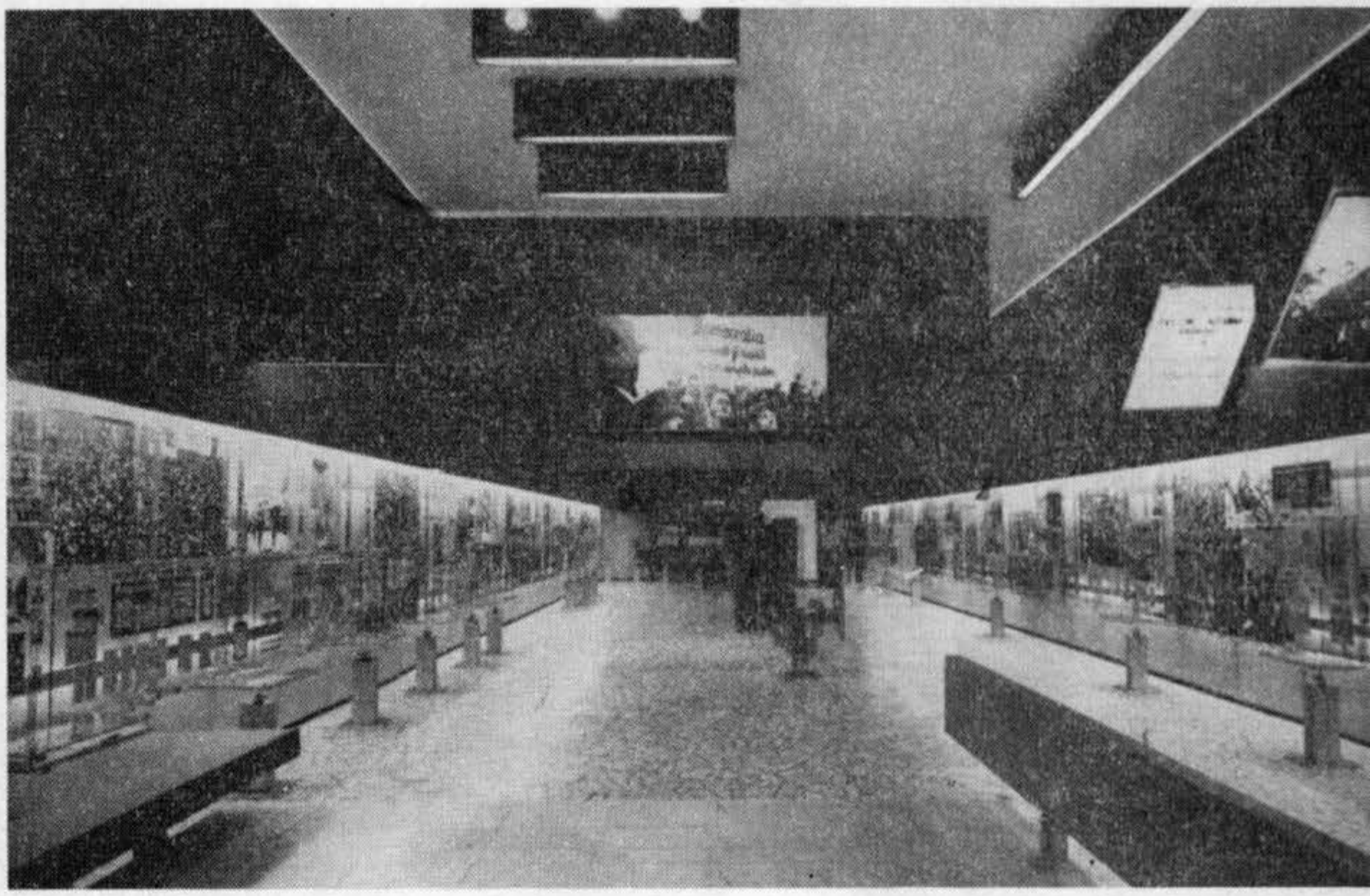

poporului român

În vizită la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice.

Numeroase documente originale, fotografii, obiecte care au aparținut organizațiilor muncitorești, militanților revoluționari, atestă amploarea mișcării muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd s-a făurit Partidul social-democrat al muncitorilor din România. Primele ziare muncitorești — Tipograful român (1865), Lucrătorul român (1872) — Steagul societății lucrătorilor tipografi „Gutenberg", fondată în 1858, și al Societății muncitorilor cărămidari din Botoșani, pe care, la 1867, au fost înscrise cuvintele „Toți pentru unul, unul pentru toți" sînt piese originale care reținatenția vizitatorului.

Un spațiu larg, redă cronologic amploarea marilor răscoale țărănești din 1907, acțiunile de solidaritate ale muncitorilor, ostașilor, învățătorilor și altor intelectuali, cu masele țărănești împilate.

Imaginile înfățișează activitatea Partidului social-democrat ; atitudinea mișcării muncitorești din România în anii 1914—1918 față de războiul mondial dezlănțuit de către puterile imperialiste.

În împrejurările prăbușirii Imperiului habsburgic, ale triumfului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a dat o puternică lovitură sistemului imperialist, a apărut posibilitatea încununării victorioase a luptei de eliberare națională a poporului nostru, pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar român. Extrase din ziarele timpului, manifeste, fotografii ale istoricei adunări de la 1 decembrie de la Alba Iulia a celor peste 100 000 de delegați-țărani, muncitori, meseriași, intelectuali — care a proclamat unirea Transilvaniei cu România, ilustrează convingător că acest eveniment a fost rodul luptei revoluționare a maselor populare de pe întreg teritoriul țării noastre. Înfăptuirea unității statului român — operă a întregului nostru popor — a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție ; înmănuncherea laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporului nostru a creat condiții favorabile activității forțelor progresiste ale societății, mișcării muncitorești revoluționare.

Exponate variate, articole, manifeste, grafice, hărți, sigilii, drapele, facsimile — înfățișează tumultul mișcărilor revoluționare din anii 1918—1921. Marile bătălii de clasă din acești ani au culminat cu greva generală din octombrie 1920.

Un panou amplu înscrie în forme sugestive documentele dezbaterilor însuflețitoare din partidul socialist în anul 1921, desfășurarea istoricului congres deschis la București la 8 mai 1921. Vizitatorul poate urmări sinoptic importantele documente ale congresului pentru făurirea noului partid al clasei munci-

toare. Crearea Partidului Comunist Român, rodul experienței de peste cinci decenii a mișcării socialiste, a luptei muncitorilor a ridicat lupta revoluționară pe o treaptă superioară, a dat un puternic avînt procesului de clarificare ideologică a mișcării muncitorești.

Panouri înfățișînd momente de seamă ale luptei revoluționare și democratice din țara noastră.

O hartă redă amploarea luptelor revoluționare din anii 1929—1933.

O vie expresie a caracterului antifascist al acțiunilor maselor populare din țara noastră este ilustrată de exponatele privitoare la acțiunile de solidaritate cu lupta antifascistă a oamenilor muncii din Franța, Austria, China, înfierarea agresiunii Italiei fasciste asupra Abisiniei și, îndeosebi, participarea a sute de voluntari români la luptele cu arma în mînă pentru apărarea Spaniei republicane.

Devotamentul fierbinte față de interesele patriei a situat pe comuniști în primele rînduri împotriva pericolului hitlerist care amenința țara. Ei au organizat și au condus marile acțiuni de protest împotriva odiosului dictat de la Viena care a smuls din trupul țării partea de nord a Transilvaniei. Fotografii, manifeste, articole din presă redau pe larg amploarea acțiunilor de masă din august—septembrie 1940, împotriva dictatului de la Viena, pentru apărarea țării.

O sinteză grăitoare care evocă pagini minunate ale eroismului poporului nostru este realizată în sala care prezintă perioada septembrie 1940—martie 1945.

Acțiunile celor mai diferite clase și grupuri sociale, în frunte fiind comuniștii, muncitorii, erau îndreptate împotriva războiului antisovietic în care fusese tîrîtă țara noastră împotriva voinței poporului, pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste. În această sală este realizată, prin mijloace expresive, o adevărată reconstituire documentară a luptelor care au culminat cu victoria insurecției armate din august 1944.

În continuare, sălile acestei secțiuni înfățișează lupta Armatei române, umăr la umăr cu Armata sovietică, pentru eliberarea teritoriului de nord-vest al Transilvaniei, participarea la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, participarea maselor populare, sub conducerea P.C.R. în anii 1945—1947 la bătălia pentru consolidarea puterii, înfrîngerea reacțiunii interne, refacerea economiei naționale.

Ultimele patru săli formează cea de-a treia secțiune a Muzeului și înfățișează, prin grafice, fotografii, hărți, diapozitive, succesele obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, în industrializarea socialistă a țării, făurirea agriculturii socialiste, dezvoltarea învățămîntului, științei, artei, culturii și sportului în anii 1948—1965.

Pe un panou monumental, sînt expuse materiale despre Congresul al IX-lea al P.C.R., care a adoptat programul dezvoltării multilaterale a României, liniile directoare ale continuării pe o treaptă superioară a operei de desăvîrșire a construcției socialismului.

Într-un larg cadru arhitectonic este redat momentul istoric, proclamarea Republicii Socialiste România.

Din contururile istoriei românești pe care le sugerează o vizită la muzeu acest moment apare drept o întruchipare a celor mai înaripate năzuințe ale poporului nostru. Republica Socialistă România se afirmă drept legatara tuturor luptelor și jertfelor date de-a lungul veacurilor pentru libertatea, progresul, neatîrnarea și apărarea ființei naționale a poporului român, drept păstrătoarea și continuatoarea celor mai bune tradiții de luptă din istoria neamului.

Ajuns la capătul preumblării pe urmele istoriei din care s-a cioplit chipul de astăzi al poporului, ziditor al României socialiste, vizitatorului îi revin în minte cuvintele părintelui istoriei, învățatul grec Herodot, consacrate primei file de viață a strămoșilor străbunilor noștri. Ele sînt încrustate în cea dintîi sală a muzeului de istorie a Partidului Comunist a mișcării revoluționare și democratice din țara noastră : *Geții care se cred nemuritori (...) sînt cei mai viteji și cei mai cinstiți dintre traci...*

ION ARDELEANU

După victorie (pictură de Oscar Obedeanu).

s-a întâmplat...

la VASLUI în anul 1475

Zorile zilei de 10 ianuarie 1475 se anunţau ceţoase şi friguroase. Lunca mlăştinoasă a Bîrladului de la sudul Vasluiului, tăcută şi complice, urma să constituie decorul unde în acea zi memorabilă oastea Moldovei condusă de Ştefan cel Mare va înscrie una din cele mai glorioase pagini din istoria Moldovei în lupta pentru apărarea libertăţii şi independenţei sale.

Sub conducerea marelui voievod, Moldova acelor ani, consolidată în interior şi în bune relaţii cu ţările vecine, reprezenta un obstacol serios în expansiunea otomană la nord de Dunăre. Faptul că oastea lui Ştefan vodă ocupase Bucureştiul şi alungase din Ţara Românească, în anul 1473, pe voievodul Radu cel Frumos, devotat turcilor, constituia un indiciu că Ştefan era hotărît să-şi consolideze scaunul domnesc, realitate de care turcii trebuia să ţină seama.

Dar mîndrul cuceritor al Constantinopolului, sultanul Mahomed al II-lea, era hotărît să restabilească şi să consolideze poziţiile pierdute în această parte a Europei. Pusă sub conducerea paşei Soliman — beglerbegul Rumeliei — întreaga armată dislocată de imperiu în Europa, întărită cu o mare parte din ieniceri, porneşte în iarna acelui an să cotropească Moldova.

120 000 de militari experimentaţi în diverse bătălii — efectiv impresionant pentru acele vremi — pătrund pe la sfîrşitul anului 1474 în Ţara Românească şi se îndreaptă ameninţător spre Moldova. Urmărind pas cu pas mişcarea duşmanului, conştient de pericolul care se abătea asupra ţării sale, Ştefan se pregătea temeinic de luptă, cerînd în acelaşi timp ajutor vecinilor, de la care primeşte însă numai 5 000 de secui şi 2 000 de polonezi.

Dispunînd de un efectiv de 40 000 de oşteni hotărîţi şi devotaţi, domnul îi eşalonează pe poziţii bine studiate în zona Vasluiului şi aşteaptă sosirea duşmanilor. Disproporţia numerică este izbitoare, dar eroismul şi vitejia moldovenilor, unite cu măiestria tactică a căpitanilor supraveghiaţi direct de Ştefan, aveau să suplinească inferioritatea

BĂTĂLIA DE LA VASLUI — 1475

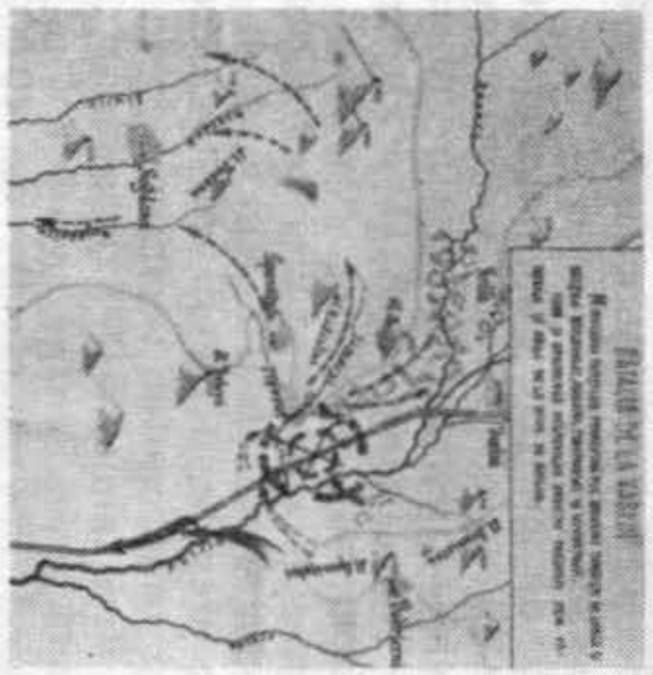

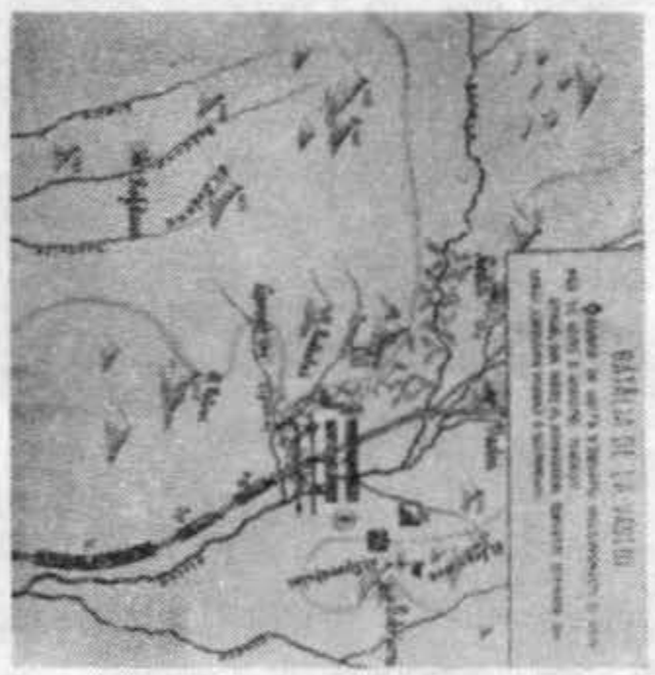

DESFĂŞURAREA GENERALĂ A CAMPANIEI DIN ANUL 1475

MARŞUL ŞI CONCENTRAREA FORŢELOR PE TRU BATALIA DE LA VASLUI.

ÎNFRÎNGEREA ŞI FUGA TURCILOR PESTE SIRET ŞI DUNĂRE.

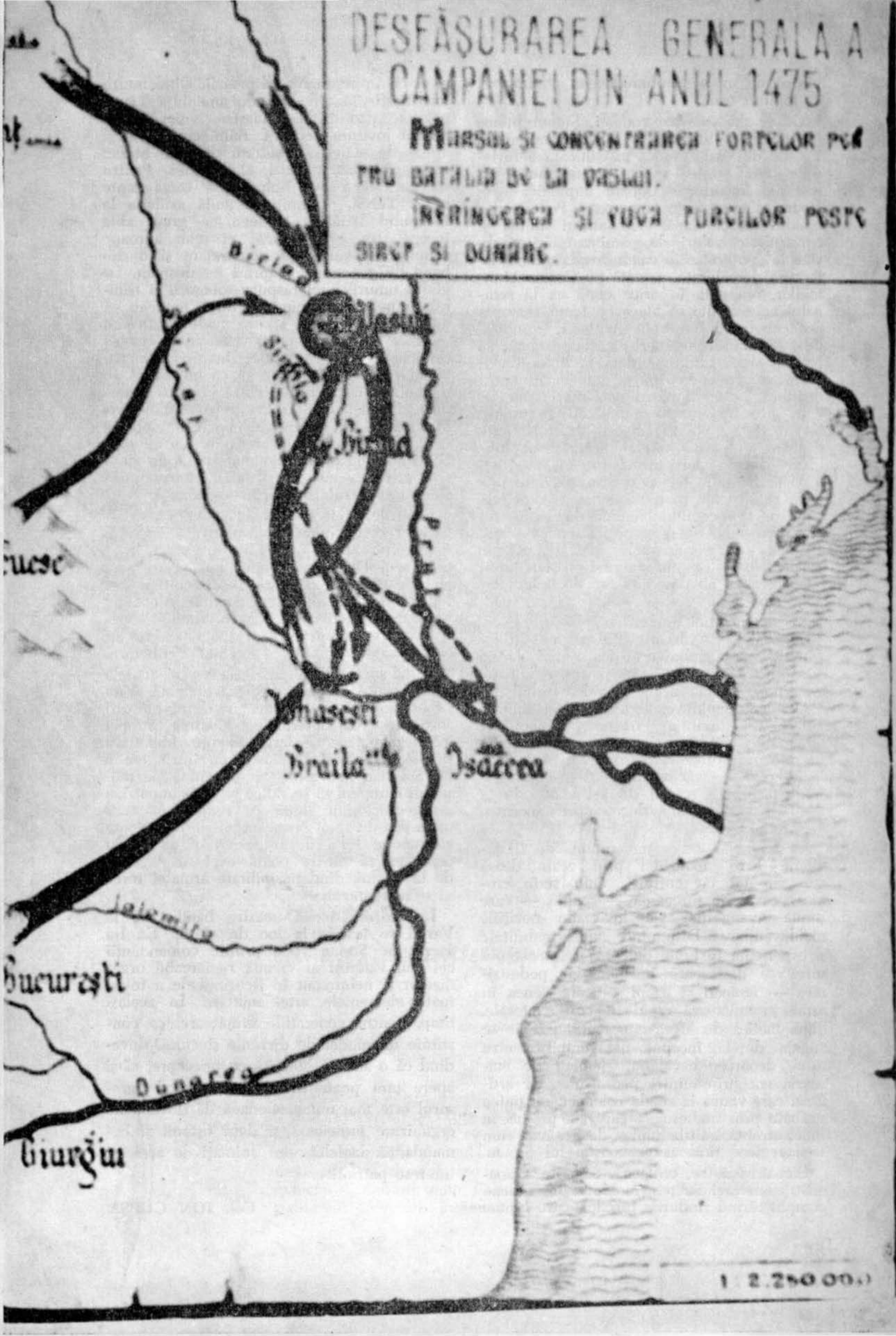

cifrică de un oştean moldovean contra trei cotropitori turci.

Ca şi alţi voievozi români, Ştefan punea mare preţ pe alegerea şi folosirea terenului. La sud de Vaslui, lunca mlăştinoasă a Bîrladului putea stînjeni mişcarea duşmanului, iar malurile împădurite puteau împiedica desfăşurarea unor forţe numeroase. Pedestrimea moldovenească sapă aici şanţuri adînci şi construieşte valuri de pămînt întărite, obstacole puternice în calea invadatorilor. Călărimea descălecată, aşezată pe Coasta Muntenilor, era gata în orice clipă ca la semnalul voievodului să atace cu toată vigoarea acolo unde va fi nevoie. Artileria, introdusă de curînd în compunerea oastei, trebuia să participe pentru prima dată la luptă şi folosită cu pricepere, putea aduce un aport însemnat în desfăşurarea bătăliei. Piesele nu erau prea numeroase, numai 20 de tunuri, fiecare dotate cu numai 7 încărcături. Faţă de această situaţie, Ştefan hotărăşte să utilizeze această nouă armă într-un mod cu totul original. În loc să o dispună între primele rînduri ale pedestrimei şi să deschidă focul de la începutul bătăliei, după obiceiul vremii, a flancat-o pe poziţii laterale — cîte 10 piese de fiecare parte, la adăpost de atacul frontal al duşmanului şi cu ordin strașnic de a nu deschide foc decît la semnalul său.

În faţa poziţiei, într-un boschet de sălcii, Ştefan vodă a ascuns cîţiva toboşari şi trîmbiţaşi care trebuiau să dea o falsă alarmă şi să provoace derută în oastea vrăjmaşă, atrăgînd-o tot mai adînc în valea Bîrladului.

Cavaleria moldoveană a intrat în acţiune îndată ce turcii au trecut pe pămîntul românesc. Prin lovituri scurte şi neaşteptate, ea provoca turcilor pierderi, le încetinea înaintarea, le măcina moralul şi-i atrăgea spre Vaslui cu scopul de a-i abate de la drumul normal care ducea spre Suceava, de-a lungul Siretului.

În dimineaţa aceea memorabilă de 10 ianuarie 1475, înaintînd prin ceaţa deasă „de s-o tai cu cuţitul", cum scrie cronica, cavaleria turcească — spahiii — care forma avangarda, s-a lovit de poziţiile moldovenilor. Dispunînd de mobilitate şi experienţă în lupte de acest fel, cavaleria turcă se desfăşoară imediat, iar pedestrimea — ieniceri şi azapi — care venea în urmă, completează rapid flancurile laterale, după tactica de luptă cunoscută. Bătălia se angaja de la început nefavorabil pentru turci, deoarece cavaleria, element de manevră, era strînsă între pedestrime, iar artileria, care venea la coada coloanei, nu putea străbate prin înghesuiala care s-a produs în lunca strîmtă a Bîrladului şi deci n-avea cum să-şi regleze tirul asupra oastei lui Ştefan.

Ciocnirea a fost crîncenă. Săgeţile, ghioagele, coasele şi suliţele moldovenilor răneau cumplit rărind rîndurile turcilor, care luptau şi ei cu înverşunarea disperării. Cînd mulţimea nesfîrşită a duşmanului ameninţa să rupă poziţia pedestrimii noastre, voievodul a hotărît lovitura decisivă. Rămînem uimiţi şi astăzi de măiestria militară cu care Ştefan a pregătit acest final al bătăliei. Pentru început, el a pus tunurile să tragă şapte salve. Turcii, obişnuiţi să audă artileria la începutul bătăliei, credeau că greul abia începe. În acel moment ei erau aproape complet extenuaţi. O descurajare şi o debandadă generală a cuprins pe duşman. La glasul tunurilor au răspuns toboşarii şi trîmbiţaşii pe care, auzindu-i, turcii credeau că moldovenii îi atacă şi din spate. Mulţi au început să fugă pentru a se salva, dar la primele semne de panică în rîndurile cotropitorilor, Ştefan a lansat, ca un torent, în flancul lor cavaleria. Această lovitură puternică şi neaşteptată a avut efecte uluitoare. Mulţi turci au căzut sub loviturile moldovenilor şi „puţin a lipsit să nu fie cu toţii tăiaţi în bucăţi, iar Soliman paşa cu greu şi-a salvat viaţa prin fugă", cum spunea chiar cronicarul turc Sead-ad-Din.

Ecourile acestei strălucite victorii au depăşit repede hotarele Moldovei. Papa îl numea pe Ştefan „atletul lui Cristos", iar polonezul Dlugosz îl punea pe acelaşi plan cu comandanţii de oşti ai antichităţii şi-l socotea cel mai indicat să conducă o coaliţie generală împotriva turcilor. În inimile popoarelor subjugate de Imperiul otoman au început să încolţească speranţele eliberării.

După succesul militar de la Vaslui, marele voievod al Moldovei, care era totodată şi un experimentat om politic, a făcut eforturi susţinute ca să determine popoarele Europei în formarea unei largi alianţe împotriva turcilor. Subliniind catastrofala înfrîngere a lui Soliman la Vaslui, el îndeamnă pe monarhii europeni să se ridice cu toţii împotriva „necredincioşilor după ce noi le-am tăiat mîna cea dreaptă". Însă interesele divergente ale unora, lipsa de înţelegere a altora au făcut ca să nu se poată exploata victoria de la Vaslui, dînd posibilitate armatei turce să se reorganizeze.

În cadrul istoriei noastre bătălia de la Vaslui se înscrie la loc de cinste. Ea l-a aşezat pe Ştefan vodă printre comandanţii cei mai valoroşi ai vremii, remarcabil organizator şi neîntrecut în iscusinţa de a folosi toate elementele artei militare. În acelaşi timp, pentru generaţiile următoare, ea constituie un model de dîrzenie şi curaj, dovedind că o armată hotărîtă cu orice preţ să-şi apere ţara poate învinge chiar cînd agresorul este mai numeros, dacă dă dovadă de organizare judicioasă şi dacă oştenii şi comandanţii, laolaltă, sînt animaţi de aceleaşi interese patriotice.

Col. ION CUPŞA

Umanistul RABINDRANATH TAGORE printre bucureşteni

Insemnare la un instantaneu fotografic

„Dacă nu te vei contopi cu viaţa poporului tău
Poporul îşi va întoarce faţa de la cîntecul tău fals

. . . . . .

Cel care trăieşte aceeaşi viaţă cu poporul
Acela va deveni drag şi apropiat poporului".

Sînt versurile pe care într-o dupăamiază, în urmă cu patru decenii filozoful, istoricul, sociologul, poetul, dramaturgul şi romancierul Rabindranath Tagore, patriarhul literaturii indiene din ultimul secol şi unul dintre cei mai proeminenţi activişti sociali ai ţării sale le rostise în faţa unui public entuziast venit să-l asculte în sala Teatrului Naţional din Bucureşti.

Vizitînd România, precum și alte țări europene, spre care pornise din dorința de a descoperi punți de legătură cu popoarele Indiei pe tărîmul obștesc și spiritual, Tagore își comunica fermecat impresiile despre limba și cultura românească : „Am observat cu bucurie că există mult ritm în mișcări și multă armonie în culori. Am auzit că aveți o poezie populară interesantă (...) Aveți o limbă destinată ritmului și poeziei".

Stînd de vorbă în urmă cu doi ani cu ministrul titular al afacerilor culturale din Ministerul Republicii India, Dl. R. M. Hajarnavia, aflam că ecoul călătoriei scriitorului Tagore în România a fost consemnat favorabil în presa vremii din țara sa.

Interesul cu care cercurile intelectualității românești și în egală măsură „omul de pe stradă" — clișeul alăturat este pilduitor — au întîmpinat pe ilustrul reprezentant al culturii indiene, venea să se adauge audienței mondiale față de opera și personalitatea unuia dintre primii laureați ai Premiului Nobel pentru literatură (1913). De-a lungul celor 8 decenii de viață (7 mai 1861—7 august 1941), Rabindranath Tagore și-a încrustat numele în sute de eseuri filozofice și povestiri pentru copii, poeme de amplă respirație și scurte poezii, drame și romane, articole anticolonialiste și studii religioase, reportaje de călătorii și analize social-economice. Profund națională, de o extremă complexitate și originalitate, trăgîndu-și seva din adîncurile pămînturilor și culturii indiene, opera multilaterală a lui Rabindranath Tagore este ancorată în viața poporului său pînă la o totală identificare a artistului și filozofului cu omul simplu, deseori erou principal al scrierilor sale literare. Călător pe marile drumuri ale Asiei, Americii și Europei Tagore și-a manifestat asidua preocupare pentru transformarea chipului epocii contemporane, pentru evenimentele hotărîtoare care se reflectau în destinele oamenilor și popoarelor.

Diagnosticînd colonialismul, Tagore scria : „acest sistem de dominație nu înseamnă numai sărăcirea generală a țării, a poporului, ci și înăbușirea totală a personalității, ruină și mizerie, incultură și îndobitocire, lipsă de drepturi și umilință, cu alte cuvinte degradarea sutelor de milioane de oameni la nivelul unor «vite de muncă». Desigur este greu, foarte greu să rupi aceste lanțuri — spunea Tagore, el însuși militant de seamă pentru eliberarea Indiei — adresîndu-se popoarelor subjugate. Dar nu există altă cale spre eliberare. Greutățile nu trebuie să frîngă voința noastră". După ce a vizitat U.R.S.S., Tagore a fost conștient că revoluția socialistă va exercita o formidabilă forță de atracție în istoria omenirii.

Pînă în cele din urmă clipe ale vieții, Tagore și-a păstrat convingerea în viitorul luminos al umanității care va ieși victorioasă din încleștarea cu fascismul dezlănțuit. „Eu cred — spunea el într-o profesiune de credință — că raiul poate fi văzut în lumina soarelui și în verdeața pămîntului, în frumusețea chipului omenesc, în bogăția vieții omenești"[1].

Pe acest om se adunaseră să-l asculte scriitori și studenți, artiști și profesori în sala Teatrului Național din București, acum mai bine de patru decenii. Scriindu-și reportajul, un ziarist denumise întîlnirea dintre Rabindranath Tagore și publicul bucureștean „o sărbătoare a sufletului".

CRISTIAN POPIȘTEANU

---

[1] Articolul autobiografic „The religion of an artist" în culegerea "Contemporary Indian philosopher" 1953, p. 44.

Ceramică neolitică (Muzeul din Deva)

Turnul Goliei

Craiova : monumentul ridicat în memoria țăranilor căzuți în 1907

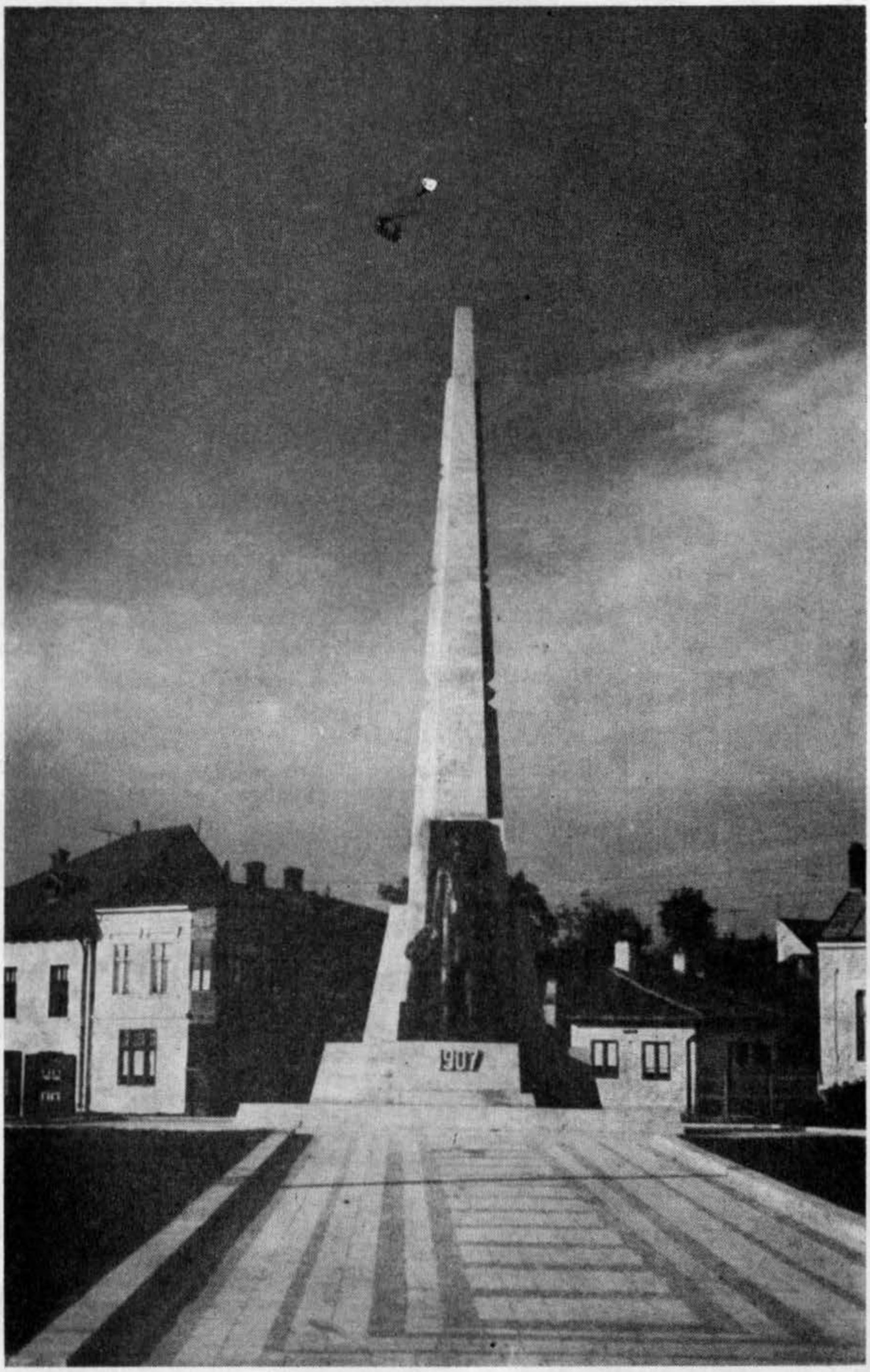

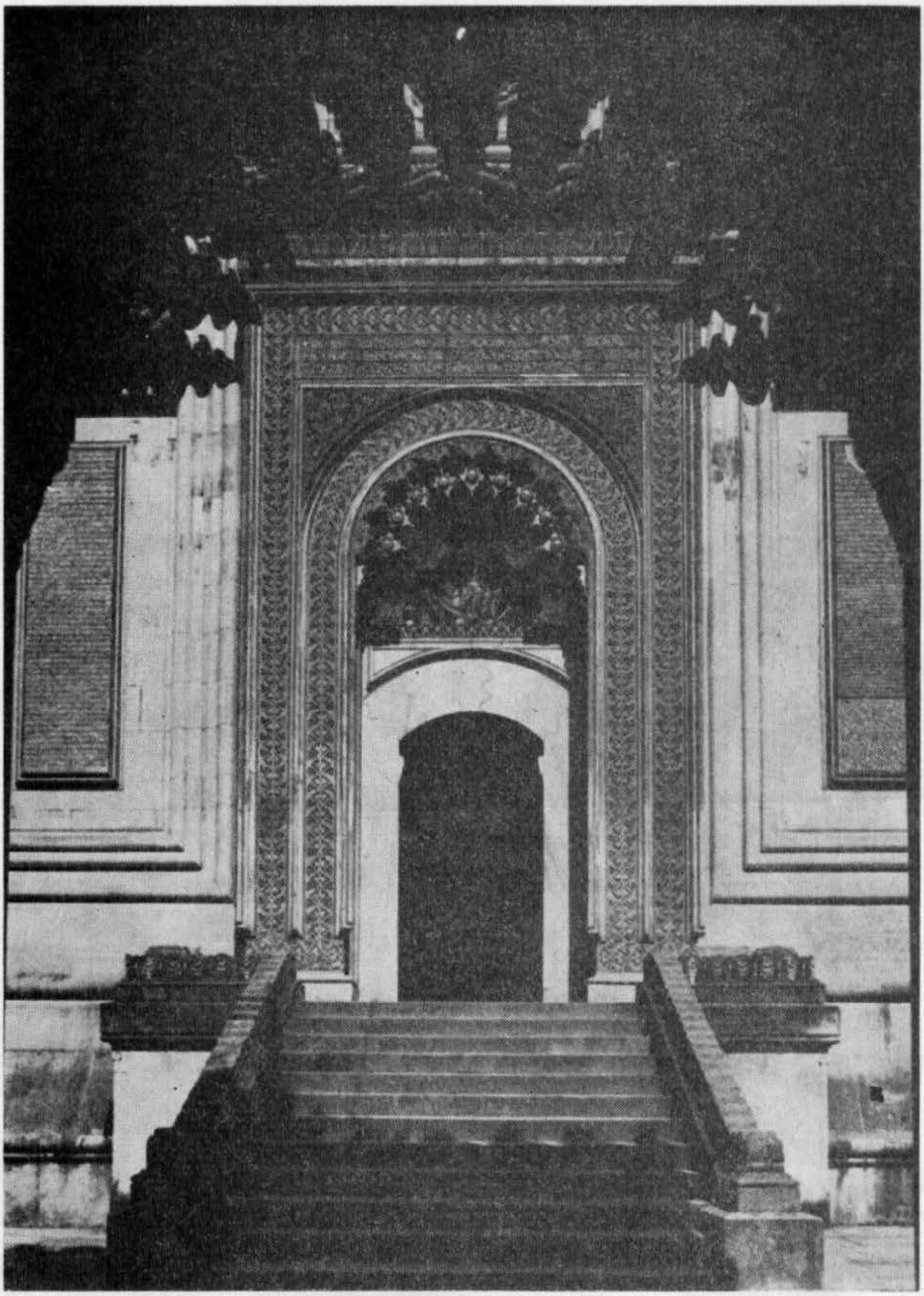

Detaliu de la biserica Mînăstirii Argeş

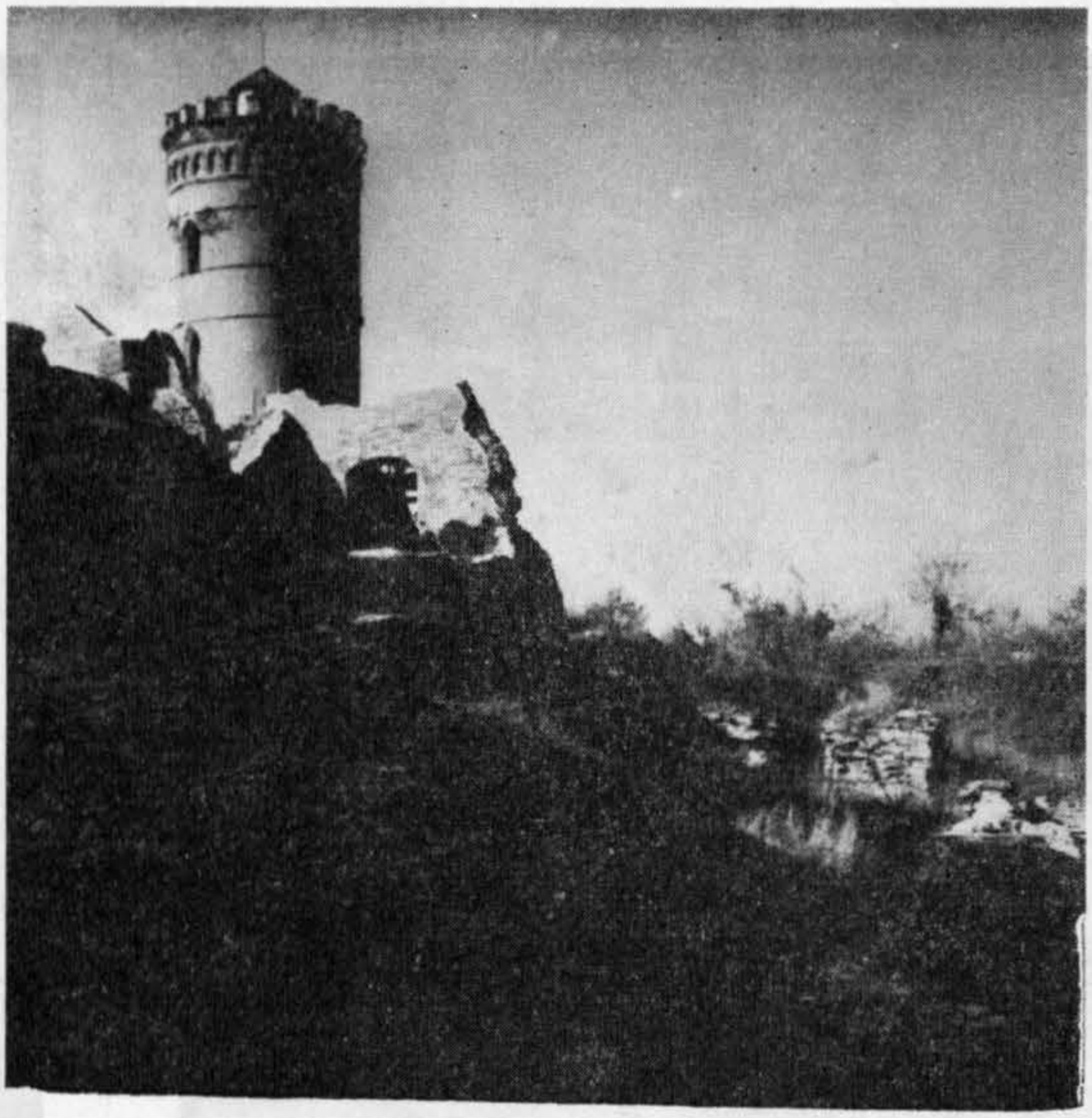

Turnul Chindiei
(Tîrgoviște)

Cetatea Făgărașului

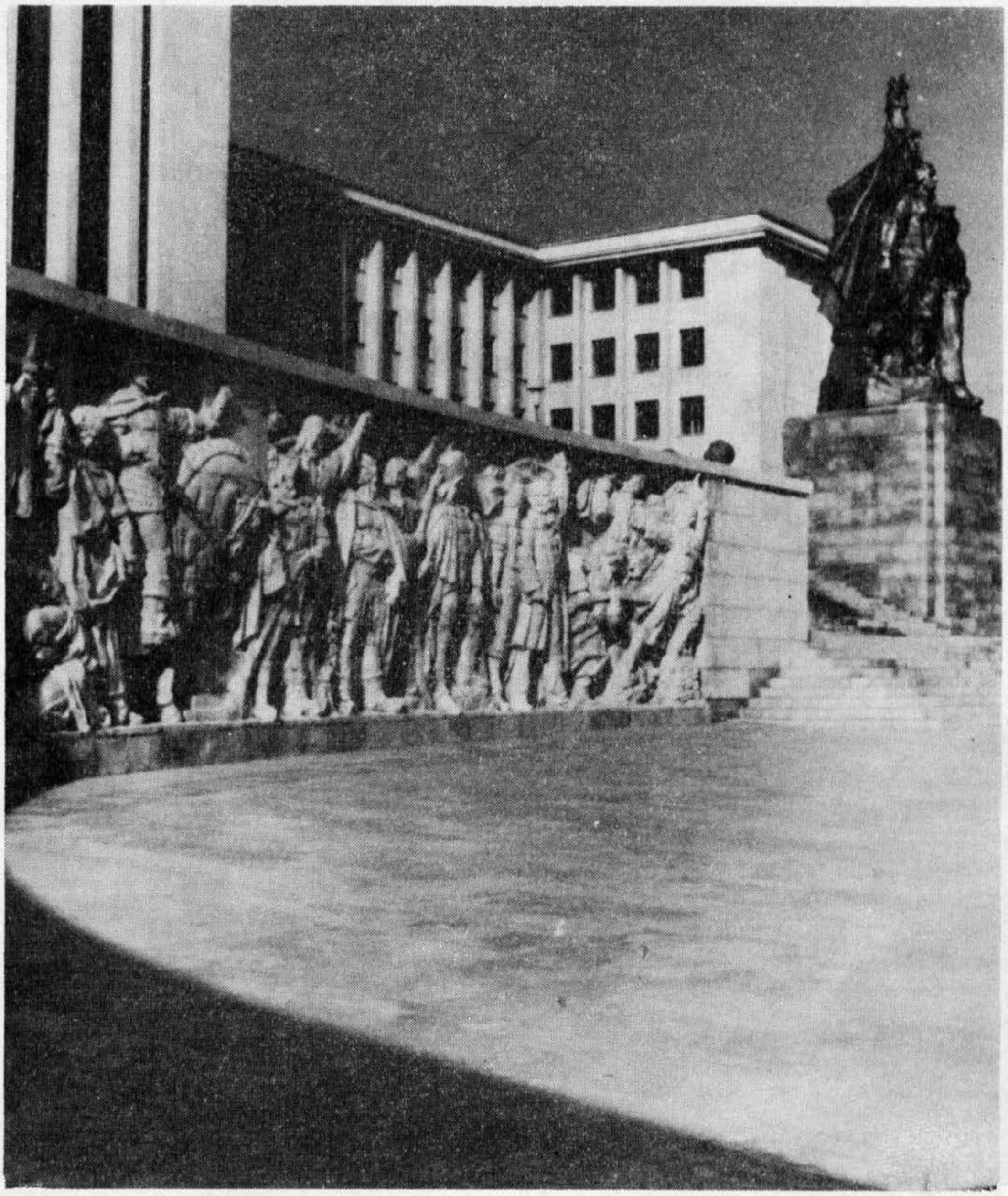

Monumentul eroilor căzuți în războiul antihitlerist (București)

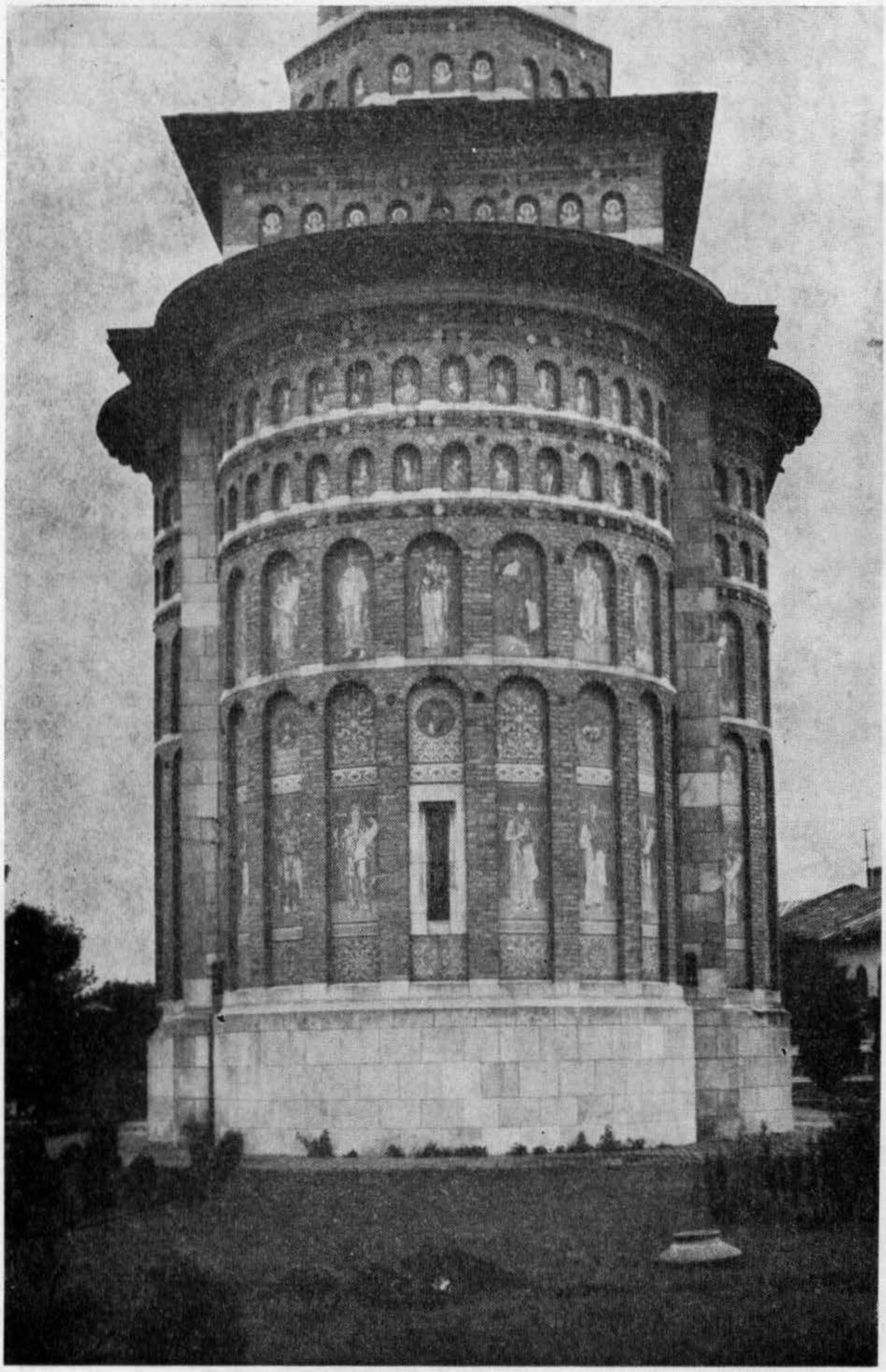

Biserica Sfintul Nicolae Domnesc din Iaşi

Nocturnă bucureşteană

Monumentul eroilor (1916—1918) de la Plavăț

O fîntînă romană ÎN DACIA

Prof. univ. dr. docent
DUMITRU TUDOR

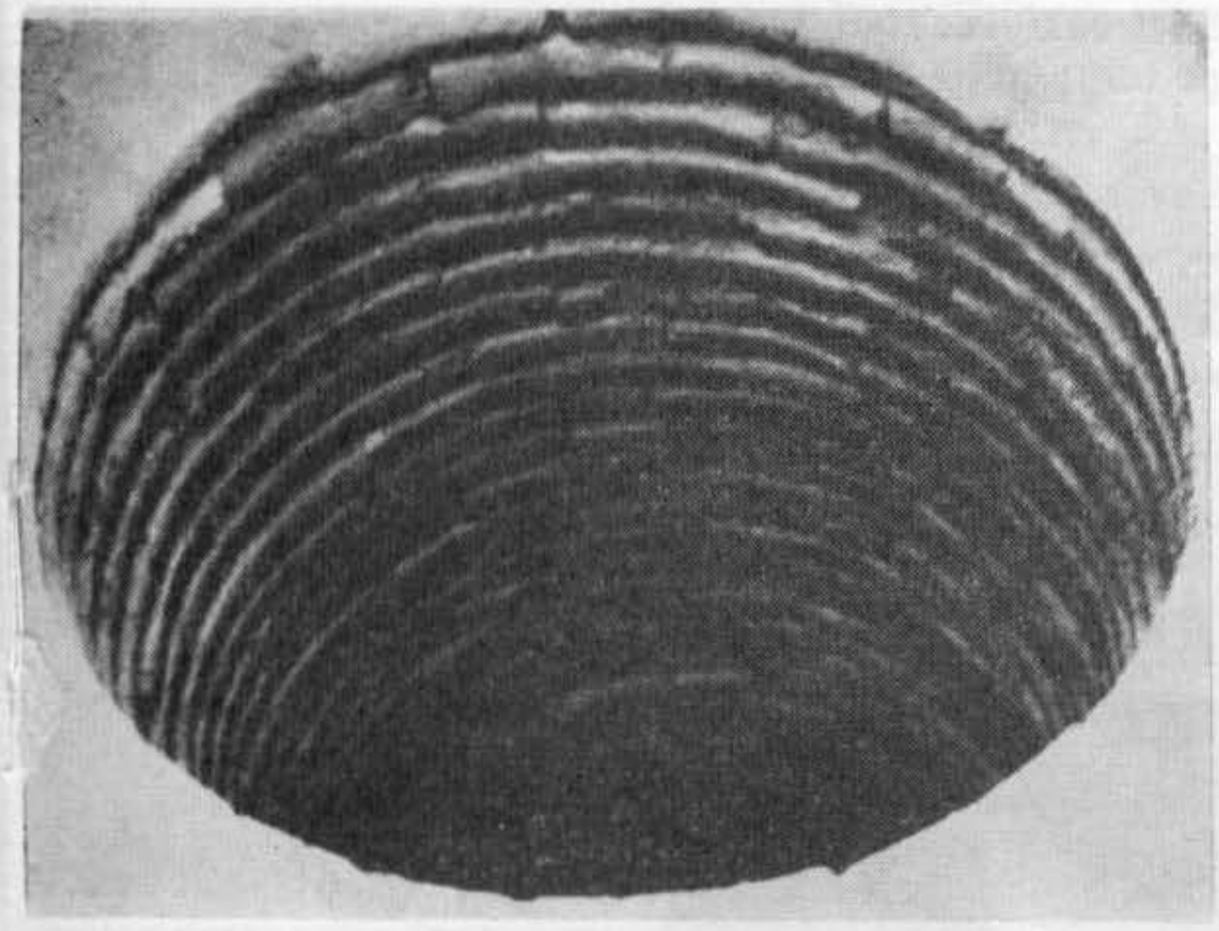

Zidărie interioară a fîntînii romane.

Problema alimentării cu apă a oraşelor antice a preocupat deopotrivă pe mulţi tehnicieni, legiuitori, comandanţi, împăraţi şi gînditori din lumea greacă şi romană. Legile lui Solon acordau o atenţie deosebită fîntînilor publice din Atena (Clepsydra, Callirhoe ş.a.), dotate cu instalaţii speciale, cu monumente cu caracter religios şi puse sub protecţia Nymphelor. La plecare, călătorului grec i se adresau cuvintele : „Drum bun, apă proaspătă". Filozoful Aristotel era preocupat de problema asigurării apei igienice în aglomeraţiile urbane.

În antichitate, romanii au cunoscut cel mai mare consum de apă necesară gospodăriilor, băilor publice sau particulare, grădinilor, nimfelor etc. În lucrarea sa despre arhitectură, Vitruviu ne-a lăsat şase capitole (VIII, 1—6) cu indicaţii tehnice privitoare la descoperirea şi folosirea apei potabile. Recomandările acestui arhitect din vremea lui Augustus privesc mai ales Roma, unde consumul de apă ajunsese (începutul secolului al II-lea e.n.) la 540 litri zilnic pe cap de locuitor. Unele provincii ale imperiului, cu o slabă reţea hidrografică, au construit uriaşe apeducte pentru transportul apei. Lugdunum (Lyon) se alimenta cu apă potabilă printr-un apeduct lung de 50 km, iar Cartagina romană îşi construise şi ea unul, cu o lungime de 132 km.

Pe teritoriul ţării noastre, numai oraşele greceşti de pe ţărmul mării (Histria, Tomis, Callatis) au dus lipsa apei bune de băut, ceea ce le-a silit să-şi construiască apeducte subterane, prin care să capteze izvoare din interiorul Dobrogei. Dacia romană, dotată de la natură cu o bogată reţea hidrografică, a fost mai puţin preocupată de atare problemă. Cîteva oraşe ale ei, ca Sarmizegetusa şi Romula, avînd izvoare mai slabe ca debit şi cu apă sălcie, şi-au zidit modeste apeducte subterane a căror lungime nu a depăşit 5 km.

Sucidava (comuna Celei, raionul Corabia), situată pe malul Dunării, poseda la o mică adîncime o puternică pînză de apă curată şi rece, filtrată prin nisipurile şi pietrişurile aluvionare de sub pătura de loess. Săpăturile arheologice din ultimii 30 de ani au descoperit pînă acum cinci puţuri antice săpate acolo de romani. Numai cetăţuia romano-bizantină a Sucidavei, ridicată pe o terasă înaltă, nu şi-a putut săpa fîntîni în interior. Ca să nu ducă lipsă de apă în timpul asediilor, garnizoana folosea o fîntînă secretă, din afara zidurilor, la care se ajungea printr-un gang acoperit cu pămînt (împreună cu izvorul captat).

Lucrările arheologice de acum trei ani au descoperit în interiorul oraşului Sucidava o veche fîntînă romană părăsită şi înfundată, situată la 25 m spre miazăzi faţă de clădirea actualei şcoli elementare din Celei, exact în acelaşi loc unde şcoala din Celei proiectase săparea unui puţ pentru elevii săi.

Fîntîna romană descoperită în 1964 a fost tot un puţ (*puteus*) asemănător în ceea ce priveşte construcţia şi modul de funcţionare cu cele de azi. El avea o adîncime de 15 m şi o formă circulară. Se zidise în întregime din cărămidă turnată într-o formă specială. Numai partea superioară a lui (pe o înălţime de 2 m) fusese distrusă cu timpul. Puţul are diametrul de 1,16 m, deschiderea gurii de 0,84 m şi zidul inelar gros de 0,16 m. Cărămizile din care se zidise peretele său au o formă trapezoidală, cu bazele arcuite. Sînt lungi de 0,220 şi 0,260 m, late de 0,140 m şi groase de 0,055 m. Cu 13 atari cărămizi bine arse se realiza un inel complet, din zid, iar pe un metru înălţime se foloseau 18 rînduri de cărămizi.

În timpul lucrărilor de golire a acestui puţ roman, s-au găsit o serie de materiale arheologice în pămîntul şi dărîmăturile cu care fusese înfundat. Din punct de vedere cronologic, cele mai importante rămîn resturile ceramice şi monedele care datează din secolele II şi III e.n. Puţul fusese construit în prima jumătate a secolului II e.n. (o monedă de la împăratul Marcus Aurelius), lîngă şoseaua romană care părăsea poarta sudică a oraşului roman şi pornea în sus, pe malul Dunării. Săpăturile arheologice din această zonă au dovedit că aici s-au aşezat primii colonişti romani la Sucidava, în interiorul unui fost castru de pămînt ce fusese folosit pentru cantonarea provizorie a armatei romane care pornise pe Olt în al doilea război al lui Traian cu Decebal. Este foarte probabil ca puţul să fi fost construit de soldaţi şi folosit mai tîrziu de către populaţia civilă.

Buna stare de conservare a fîntînii şi nevoia de apă a şcolii din Celei au impus restaurarea şi darea în folosinţă a ei. Pe cît a fost posibil, această refacere a avut în vedere elementele vechii construcţii. Gura îngustă a fîntînii permitea funcţionarea cu o singură găleată a cărei formă nu se deosebea de cea de azi. Apa se scotea cu ajutorul unui ax învîrtit ca o sucală (*sucula*), cu o manivelă la unul din capete, element ce s-a putut readapta azi. Pentru lăsarea şi ridicarea găleţii cu apă, romanii se foloseau de o funie (*funis*) răsucită în jurul axului. Folosirea frecventă a fîntînii nu mai îngăduie azi întrebuinţarea unei atari frînghii şi ea s-a înlocuit cu un lanţ. Partea de la suprafaţă a puţului fusese construită din lemnărie cu acoperiş din şindrilă. În lucrările de restaurare s-a păstrat forma construcţiei, dar materialele lemnoase s-au înlocuit cu beton şi ţiglă.

O placă de marmoră prinsă pe un stîlp al puţului indică vechimea şi anul restaurării celei mai vechi fîntîni repuse în funcţiune pe teritoriul ţării noastre.

Restaurată, fîntîna este şi astăzi folosită...

Momente din istoria presei revoluționare

STEAGUL ROȘU

Acad. PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI

Am trăit numeroase momente din viaţa Partidului Comunist Român, de la înfiinţarea sa şi pînă în zilele noastre. Puternice îmi sînt amintirile din epoca cruntei ilegalităţi, din vremurile de grele şi glorioase lupte purtate în cei 20 de ani, cunoscute azi doar în parte. Aşi dori să-mi depăn firul unor amintiri, rămînînd altora, mai tineri, sarcina lărgirii problemelor pe baza cercetării izvoarelor documentare. Este vorba de perioada cînd am colaborat la „Steagul roşu", organ al secţiunii Bucureşti a P.C.R., apărut în 1929, primul an al crizei economice mondiale care a zguduit întreaga lume capitalistă, cu răsunet şi mai dureros pentru ţara noastră.

Viaţa „Steagului roşu", ca şi a întregii prese ilegale comuniste, era împletită cu multiple greutăţi şi riscuri continui, deoarece organele poliţieneşti ale regimului de atunci, în frunte cu faimoasa Siguranţă, urmăreau zi de zi, prin tot felul de mijloace, orice manifestare a mişcării revoluţionare. A redacta o publicaţie, oricît de modestă, a o tipări în sute şi mii de foi deseori, a o păstra şi mai ales a o difuza necesita o serie de operaţiuni care trebuiau împlinite pe ascuns, de oameni pricepuţi şi de mare încredere, tari şi siguri pe ei înşişi. Cea mai mică declaraţie, smulsă sub caznele fioroase ale agenţilor Siguranţei — faimoşii banditi de la „brigada anticomunistă" — putea aduce căderea şi, prin înlănţuiri fatale, împiedicarea apariţiei foii pentru un timp.

Am lucrat la unele foi ilegale ale partidului în anii de apariţie ai „Steagului roşu" şi îmi amintesc limpede greutăţile, dar şi marile satisfacţii legate de apariţia presei noastre de atunci. Colaborarea pînă în 1936, cînd a avut loc procesul şi „internarea" mea la Doftana — era anevoioasă şi primejdioasă, nu pentru mine, cît pentru foile la care contribuiam, eu fiind un activist legal ; legătura cu partidul şi organele sale trebuia bine acoperită şi ferită de indiscreţii şi, mai ales, de urmărirea Siguranţei.

În general, de altfel, munca în vederea redactării întregii prese ilegale, se făcea în condiţii de strictă conspirativitate. Ne adunam într-un colectiv foarte restrîns, în case conspirative, care erau schimbate mereu. Articolele nu erau semnate decît foarte rar şi cu pseudonime ; după citirea lor se trimiteau la tipărit, iar cele ce „nu mergeau", de obicei se ardeau pe loc. Cutia de chibrituri era pe atunci o ustensilă necesară oricărui ilegalist, aş putea spune că făcea parte din material ; nu era şedinţă, chiar în doi, ca să nu fie ceva de ars. Materialul se scria cu mîna şi cu mare atenţie, foarte rar cu maşina de scris pentru ca la eventualele căderi să nu poată fi identificat autorul ; se folosea şi sistemul de a se scrie de mînă cu litere mari. Pe lîngă colectivul redacţional funcţionau „tehnicii" — oameni de legătură, care nu cunoşteau în genere identitatea precisă a celor cu care veneau în contact.

Colaboratorii „Steagului roşu" aduceau, pe lîngă articole, informaţii din viaţa muncitorimii din Bucureşti, susţinînd mişcările de revendicări şi grevele, ce se înlănţuiau în anii aceia, cînd la „Griviţa", cînd la „Malaxa", „Phöenix", „Venus", „Vulcan", sau alte întreprinderi mai mici, fabrici de tri-

cotaje şi ţesătorii, mori şi brutării. În paginile ziarului apăreau îndemnuri către muncitori pentru a activa în organizaţiile legale antirăzboinice şi antifasciste, în Asociaţia „Amicii U.R.S.S." sau în diferite alte formaţiuni. „Steagul roşu" a susţinut acţiunea închegării Frontului unic muncitoresc şi a Frontului popular, a unităţii sindicale. Totodată, ziarul denunţa ororile din închisori, protesta împotriva lor şi cerea un regim politic pentru deţinuţii comunişti şi antifascişti în frunte cu cei de la Doftana.

Dintre colaboratorii de atunci ai organului secţiei din Bucureşti a P.C.R., puţini au mai răzbătut pînă azi în viaţă ; unii au dispărut, victime ale regimului de teroare. Neştearsă rămîne amintirea lui Ilie Pintilie, ceferistul de la Iaşi, care către anii 1934—1937 activează la Bucureşti ; pe lîngă munca de conducător politic şi bun organizator, Ilie Pintilie era şi un talentat mînuitor al condeiului. Contribuţia sa la presa ilegală a partidului este greu de restabilit ; dar numele său apare deseori în foile legale din perioada anilor 1932—1937. O culegere a articolelor lui Ilie Pintilie ar fi de folos pentru cunoaşterea activităţii multilaterale a acestui mare luptător al clasei muncitoare.

Foile, redactate cu multă trudă, erau încredinţate multiplicării prin şapirograf, iar cele mai importante erau tipărite la mici maşini de tipărit rudimentare, procurate cu mari sacrificii. „Steagul roşu", cu toate că a fost şapirografiat, s-a bucurat de o largă răspîndire. Numărul cititorilor era înzecit de obicei faţă de tirajul obişnuit al foii — după cum era şi îndemnul : „Citiţi ziarul şi daţi-l mai departe !". Din casele care au servit pentru redacţii şi tipografii, puţine sînt cunoscute astăzi ; ele sînt în curs de identificare de către o comisie ce ar putea fi ajutată de aceia care cunosc date cu privire la casele ce-au servit „Steagului roşu", ca şi presei ilegale în genere.

Tradiţia acestei prese, în frunte cu organul central „Scînteia" a străbătut epoca cea mai grea a dictaturii fasciste, pentru ca după 23 August 1944, ziua eliberării noastre, să se dezvolte mereu mai vie.

„Scînteia", „Lupta de clasă", „România liberă", „Steagul roşu" sînt nume de ziare revoluţionare intrate în istoria poporului nostru, contribuţii valoroase la lupta poporului român pentru libertate, pace, democraţie şi socialism.

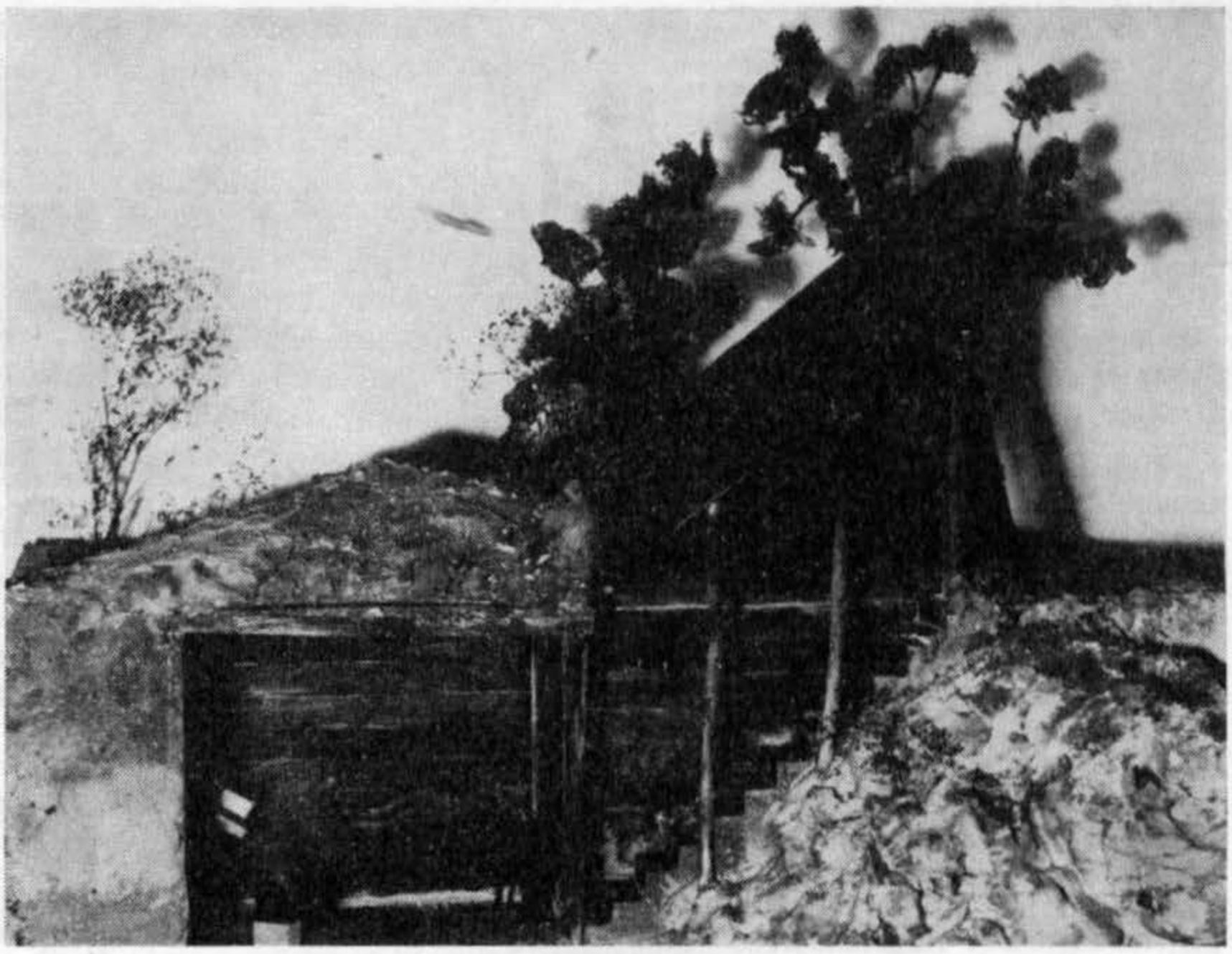

Una din tipografiile ilegale.

CUM A FOST TIPĂRIT ULTIMUL NUMĂR DIN ZIARUL TINERETUL SOCIALIST

O noapte de sfîrşit de aprilie cu tresăriri de început de mai... 1924.

În acea noapte, într-o şedinţă scurtă a Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist împreună cu reprezentantul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, s-a hotărît, cu o încredere demnă de marile idealuri înoitoare şi izbînditoare, editarea în continuare, cu prilejul zilei de 1 Mai, a ziarului „Tineretul socialist".

Acest număr trebuia să conţină manifestul organizaţiilor muncitoreşti revoluţionare, în frunte cu Partidul Comunist Român, care să mobilizeze masele la luptă împotriva măsurilor represive ale guvernului liberal, care pusese în afara legii Partidul Comunist şi organizaţiile de masă aflate sub conducerea sa.

La şedinţa amintită s-a hotărît apariţia unui număr de ziar care să opună cu fermitate măsurilor ilegale ale guvernului burghez, drumul legalităţii şi libertăţilor cetăţeneşti.

Un redactor responsabil, mai multe case conspirative pentru depozitare şi răspîndire, o tipografie sigură, mersul trenurilor pentru fixarea plecării delegaţilor în provincie şi, mai presus de toate, formarea echipelor din tovarăşi curajoşi şi necunoscuţi de agenţii Siguranţei — acesta era planul conceput de Partidul Comunist Român şi Uniunea Tineretului Comunist.

Porneam la una din marile încercări în care hotărîrea, credinţa şi spiritul tovărăşesc trebuiau să se înmănuncheze cu disciplina revoluţionară, abilitatea şi surpriza.

Anul XIII (nr. — No. 77) — 2 LEI EXEMPLARUL — 1 Mai 1934

TINERETUL SOCIALIST

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA ... | ORGANUL UNIUNII TINERETULUI SOCIALIST DIN ROMANIA | ABONAMENTE

APARE BILUNAR

RAIASCA 1 MAI ZI DE PROTEST SI DE LUPTA INDARJITA!

Către toti muncitorii, tăranii, si micii functionari!

Către toti exploatatii si asupritii din Romania

Mi-aduc aminte cu o bucurie plină de omenesc cum numai în două zile au fost puse la punct toate pregătirile într-un elan şi o seriozitate pe care le posedă firesc tinereţea veşnic creatoare şi avîntată.

Guvernul şi autorităţile poliţieneşti păzeau şi răscoleau pretutindeni cartierele pentru a împiedica orice acţiune de protest şi organizare. Editarea şi răspîndirea ziarului „Lupta comunistă", după ordonanţa militară de scoatere în afara legilor a Partidului Comunist Român, îngrijorase autorităţile represive. Guvernul nu se aşteptase la o ripostă atît de sigură şi fulgerătoare...

Totul se desfăşura într-un ritm ameţitor. Gîndirea şi acţiunea, prevederea şi riscul alergau ca navele cosmice...

Autorităţile în grabă şi derută uitaseră să treacă în ordonanţa de scoatere în afara legilor a Partidului Comunist şi a celorlalte organizaţii revoluţionare, ziarul „Tineretul socialist". Deci, prilej de justificare legală, juridică şi politică.

Am tratat cu patronul unei tipografii şi am obţinut editarea ziarului pe baza unei sume destul de mari. După obţinerea tipografiei am început munca de organizare, tipărire şi distribuire.

S-au pregătit trei grupe de U.T.C.-işti :

Prima grupă, împărţită în mai multe echipe, transporta ziarul pe măsură ce ieşea din maşină.

A doua grupă primea ziarul în casa conspirativă, îl împacheta şi organiza distribuirea pentru Bucureşti, provincie şi străinătate.

Cei din grupa a treia preluau geamantanele cu ziare şi porneau cu primele trenuri în ţară.

Tirajul fusese fixat la 5 000 de exemplare. Tipărirea a început la ora 8 seara şi a durat pînă la 2 noaptea. Mai mult de 4 800 de exemplare au fost transportate la casele conspirative şi distribuite după planul stabilit. Ultimele ziare n-au mai putut fi transportate. Patronul ne denunţase Siguranţei generale. Cei doi tovarăşi aflaţi în tipografie împreună cu mine, am fost arestaţi. Cu ajutorul unor tipografi reuşisem să părăsim tipografia printr-o uşă dosnică, dar am fost surprinşi de agenţii Siguranţei. După cîteva focuri de revolver trase împotriva noastră am fost înconjuraţi, arestaţi şi expediaţi la Siguranţa generală.

Am constatat că Siguranţa nu reuşise să aresteze pe nici unul din tovarăşii care participaseră la distribuirea ziarului ; în schimb, fuseseră arestaţi la întîmplare zeci de tineri, muncitori şi intelectuali, care făceau parte din organizaţiile revoluţionare de tineret sau simpatizau cu aceste organizaţii.

Doi inspectori de siguranţă conduceau ancheta. Bătăi, ameninţări cu moartea, promisiuni de eliberare pentru cei care vor denunţa activitatea organizaţiei.

— Cine a scos „Lupta comunistă" şi „Tineretul socialist" ?

— Cine sînt membrii Comitetului Central şi ai Comitetului din Bucureşti ?

— Cine sînt distribuitorii ?

Tovarăşii înfruntă cu demnitate şi curaj loviturile şi refuză să denunţe pe organizatori.

— Nu vreţi să răspundeţi ? Închisoarea şi moartea vă aşteaptă ! se adresează disperat unul din inspectori, lovind cu pumnul în neştire în grupul de anchetaţi. Toţi arestaţii declară fără şovăire că organizaţiile şi ziarele apărute sînt legale şi că nu există nici o lege în care să se prevadă suprimarea lor.

În cele din urmă sîntem strînşi cu toţii într-o cămăruţă din subsolul Siguranţei...

După zece zile sîntem transportaţi la Consiliul de război. În prima oră de la sosire am declarat greva foamei, cerînd respectarea drepturilor şi libertăţilor constituţionale şi eliberarea noastră imediată.

Alt interogatoriu, alte ameninţări cu zeci de ani de închisoare din partea comisarilor regali...

Am fost eliberaţi după unsprezece zile de greva foamei. Întîmpinaţi cu bucurie de grupuri de tineri şi tinere, muncitori şi studenţi, am aflat că toate exemplarele ziarului pe care îl tipărisem, pătrunseseră adînc în ţară, în uzine şi întreprinderi, în universităţi şi în ministere, la sate şi în străinătate, unde începuse o mare campanie împotriva măsurilor represive ale guvernului.

Am fost cuprinşi de o neţărmurită bucurie. Bucuria datoriei împlinite. Atunci, ne-am adus aminte de chemarea din Manifestul Partidului Comunist — Proletari din toate ţările, uniţi-vă ! —, care se împleteau minunat cu vestitele rînduri din Cîntarea României :

„Gîndirea ivindu-se luminoasă pe deasupra întunericului, gîndirea ce zideşte şi credinţa ce dă viaţă. Lumea veche se prăvăleşte şi pe-ale ei dărîmături libertatea se-nalţă".

ALEXANDRU MIHĂILEANU

DOCUMENTE DESPRE ROMÂNI

ÎN ARHIVELE DIN ISTANBUL

Printre cele cincisprezece mari muzee ale istoricului oraş de pe Bosfor, Istanbul, *Topkapu Sarayi Müzesi* — Muzeul Palatului Topkapu — este vestit prin colecţiile sale muzeistice şi prin materialele sale arhivistice. Palatul are 4 curţi mari şi o serie de pavilioane frumoase numite *köşk*, zidite, rînd pe rînd, de diverşi sultani, începînd cu Mehmed al II-lea „Cuceritorul" (1472) şi pînă la Abdul Megid (1853). Fiind aşezat pe vechea necropolă bizantină, în spatele muzeului Aya-Sofia, este avantajat şi de o poziţie minunată spre Bosfor, Cornul de Aur şi Marea de Marmara.

În ceea ce ne priveşte, nici un muzeu din Istanbul nu adăposteşte atîtea pagini de istorie românească ca Topkapu Sarayi. În vasta sală de arme, spre exemplu, se găsesc sabia aparţinînd lui Ştefan cel Mare, alte două săbii, aparţinînd unor mari boieri moldoveni, precum şi şase săbii brîncoveneşti. Într-o altă sală se găseşte un relicvar preţios, bătut în aur şi diamante, aparţinînd lui Neagoe Basarab, voievodul Ţării Româneşti.

Vechiul palat, mai sus amintit, dispune şi de o bibliotecă bine dotată, care posedă aproximativ 25 000 de manuscrise orientale (turceşti, arabe, persane etc.), multe cu caracter istoric (cronici, relatări de ambasadă, descrieri de călătorii ş.a.). Unele dintre acestea privesc în întregime ţările române. Sînt şi manuscrise în limbi europene: greacă, latină, slavonă etc. Amintim, de pildă, cîteva evanghelii slavone din secolul al XV-lea, probabil aduse aici din fosta cetate de scaun Suceava, în anul 1538, cu ocazia unei expediţii făcute de Sulei-

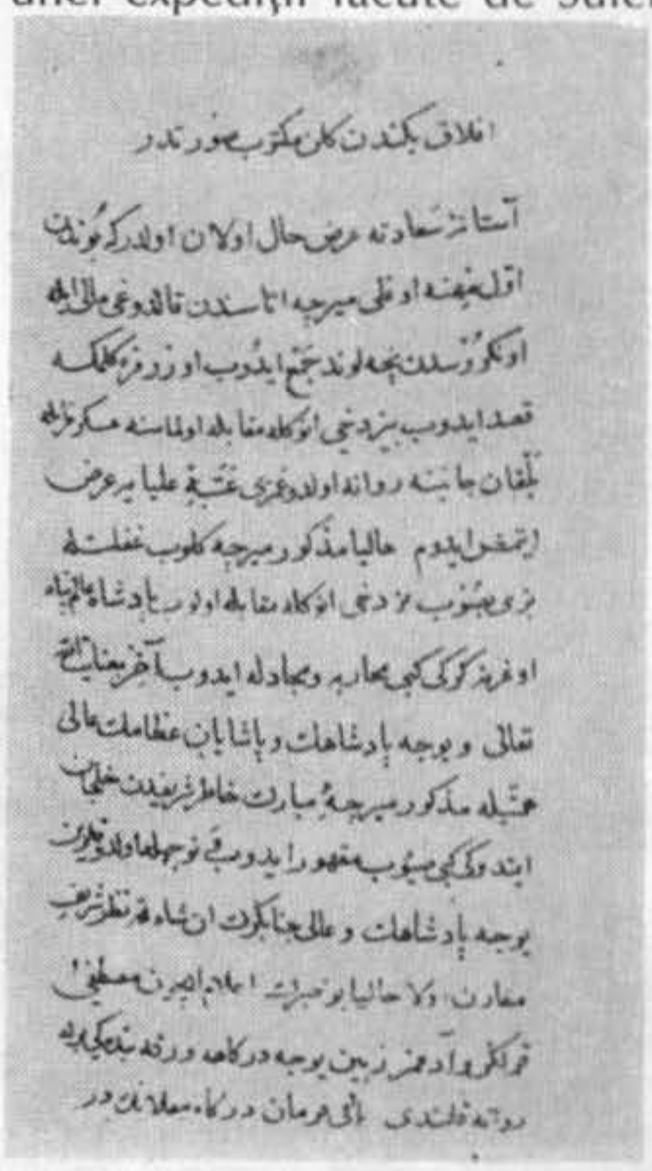

man Magnificul în aceste locuri.

Palatul-muzeu Topkapu dispune şi de o arhivă. Deşi relativ mică, circa 1 milion de documente şi 12 000 de condici (faţă de arhiva marelui vizirat care dispune de cca. 50 de milioane de documente şi peste 50 000 de condici), această colecţie posedă cele mai vechi documente turceşti cu privire la ţările române. Din veacul al XV-lea s-a păstrat un număr mai restrîns de documente, dar începînd cu secolul al XVI-lea numărul lor creşte mereu. Conţinutul documentelor şi condicilor cercetate aici cu privire la istoria ţării noastre ne relevă un complex de probleme de natură social-economică, politică, administrativă, militară şi culturală, care, în general, privesc nu numai relaţiile ţărilor române cu Poarta otomană, sub diverse aspecte, ci şi legăturile noastre cu diverse state din sud-estul Europei.

În arhivă se mai păstrează şi o parte din corespondenţa, în diverse limbi, a domnilor români cu Poarta otomană, începînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

O deosebită importanţă pentru cercetările istorice făcute la acest important muzeu prezintă şi analiza conţinutului condicilor începînd din secolul al XVII-lea, mai ales dacă studiem pe cele care privesc vistieria centrală.

În afara celor relatate mai sus, biblioteca şi arhiva de la Topkapu cuprind şi o interesantă colecţie de hărţi şi planuri de cetăţi medievale, dintre care unele privesc şi construcţiile de acest fel din ţările române.

Răsfoind cîteva din preţioasele documente ale arhivei vechiului palat al sultanilor, „Topkapu Sarayi", am găsit printre vechi acte turceşti privind relaţiile stabilite între Poartă şi ţările române, şi o serie de acte emise de domnii şi boierii români. Cel mai vechi dintre acestea este un *arz* (o scrisoare) scris în limba turcă, de către boierii Ţării Româneşti (anterior lui 15 septembrie 1495), privind propuneri asupra numirii lui Radu Voievod drept domn al ţării. (E vorba de Radu cel Mare,

care a domnit între anii 1495—1508).

Un alt act descoperit cu această ocazie este o scrisoare adresată Porții otomane în vara sau în toamna anului 1510, scrisă de Vlad cel Tînăr [1], voievodul Țării Românești, privind înfrîngerea pretendentului său la scaunul domnesc, Mircea [2]. Acesta, reiese din cele scrise aci, deși năvălise cu oaste ungurească, este zdrobit de oastea românească și turcească la poalele Carpaților, lîngă Gherghița.

Interesantul document, cotat cu E (vrak) 5299, scris pe hîrtie gălbuie, are dimensiuni de 16×33,5 cm cu filigran. După cum se vede din facsimilul anexat traducerii, documentul este scris în tipul *neshi*, caracterizat prin trăsături regulate, simetrice și proporționale, fără abuzuri caligrafice ; unele dintre vocalele neredate sînt indicate prin anumite semne (*hareke*) așezate deasupra sau dedesubtul literelor.

Iată mai jos conținutul acestei scrisori, interesantă atît prin conținutul său privind relațiile dintre cele două țări, cît și prin forma arhaică și frumusețea limbii în care e concepută.

Copia (*suret*) scrisorii sosite de la domnul (*bey*) Țării Românești (*Eflak*) :

«Mai înainte de aceasta, Mircea, fiul lui Mihnea, adunînd multă oaste (*levend*) [3] de la unguri, cu avuția rămasă de la tatăl său, și-a pus în gînd să vie asupra noastră. Noi, la rîndul nostru, cînd am mers cu oastea noastră spre a ne întîlni cu acela, în partea muntelui (*balkan*) [4], am făcut arz la înaltul Prag. Acum, mai sus-arătatul Mircea venind și atacîndu-ne pe noi prin surprindere și noi, de asemenea, întîlnindu-ne cu acela, am luptat și ne-am războit așa cum trebuie pentru padișah [5] ocrotitorul lumii. În sfîrșit, prin bunăvoința lui Allah cel sublim și cu marele efort al padișahului cel preaînălțat și al marelor pașale, mai sus pomenitul Mircea a fost înfrînt și zdrobit, dispărînd din binecuvîntata voastră memorie ceea ce făcuse el. Și în ce fel s-a întîmplat acestea, spre a ajunge, dac-o vrea Allah în imediata atenție ilustră a padișahului sublim și a majestății voastre, pentru înștiințarea (*i'lam*) [6] acestei vești trimitem acum pe robul vostru Mustafa și pe omul nostru Zebin [7] la înalta Curte, cu scrisoarea noastră. În rest firmanul aparține sublimei Curți».

MIHAIL GUBOGLU

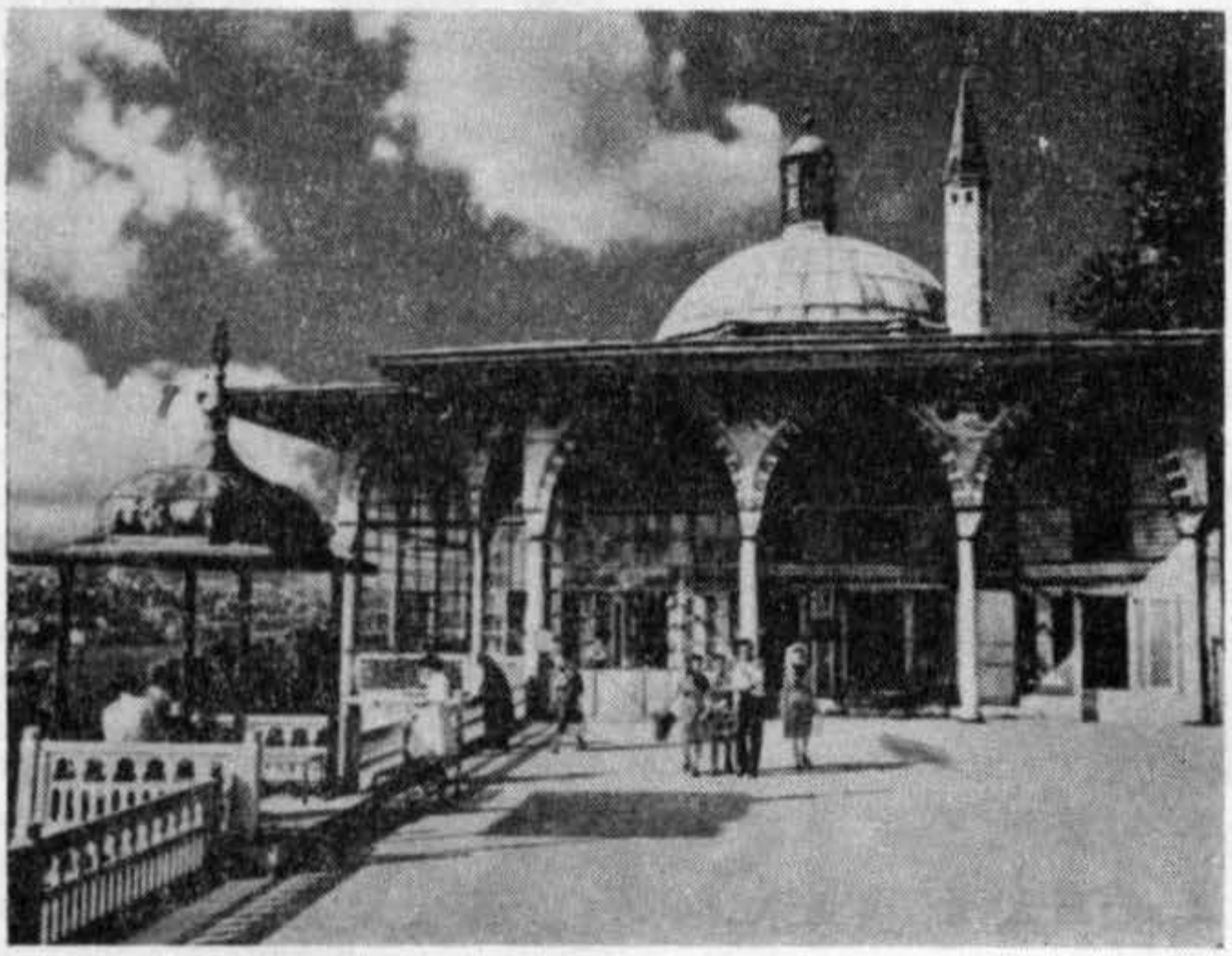

Muzeul Palatului Topkapu din Istanbul.

---

1 Vlad cel Tînăr (Vlăduț) : 1510 febr. — 1512 ian.

2 Cf. N. Iorga, *Pretendenții domnești în secolul al XVI-lea*. Extras din „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", București, 1898, p. 16.

3 *Levend* — soldat voluntar, mercenar ; are și alte sensuri cf. *Islâm Ansiklopedisi* sub voce.

4 *Balkan*, pe turcește „lanț de munți", de aici denumirea munților *Naemus* la sud de Dunăre. Este vorba de munții Carpați, denumire pe care o folosește și Madjaroglu Ali, pașă la 1613, în scrisorile sale către brașoveni.

5 *Padișah*, persan-grec, „picioarele șahului", denumirea împăraților otomani, numiți și sultani. Aici este vorba de Baiazid al II-lea (1481—1512).

6 *I'lam* — act de notificare, înștiințare, sentință judecătorească.

7 *Zebin* — Zibin în cronicile turcești (Oruc, p. 51 mas. Oxford și 115 Cambridge, ed. F. Babinger, 1926 ; Așîkpașazade, ed. Fr. Giese, p. 111 ; M. Neșri, ed. Fr. Taeschner, I, p. 166 și II, p. 243 etc.) și într-un doc. din 1660. *Zivin* (cf. Catalogul documentelor turcești, întocmit de Mihail Guboglu, Buc. 1965, p. 25, nr. 66) corespunde cu Sibiul ; or, în acest document pare a fi denumirea unei persoane.

ARTA ROMÂNEASCĂ ÎN PROPYLÄEN KUNSTGESCHICHTE

Profesorul universitar **VIRGIL VĂTĂŞIANU,** membru corespondent al Academiei, întors dintr-o călătorie ştiinţifică la Berlin, a fost solicitat de redacţia noastră să împărtăşească cititorilor unele din rezultatele întrevederilor avute.

Am fost invitat de către casa de editură Propyläen la o întrunire care a avut un dublu scop : mai întîi sărbătorirea apariţiei primului volum din noua ediţie a bine-cunoscutei lucrări *Propyläen Kunstgeschichte,* şi apoi, discutarea profilului volumelor următoare, aflate în curs de redactare. Volumul care a apărut e al 11-lea din seria nouă şi e dedicat artei secolului al XI-lea. Spre deosebire de seria veche, care se compunea din 12 volume, noua serie va cuprinde în total 18 volume, dacă nu mai multe, căci deja s-a pus în discuţie suplimentarea ei. După cum se ştie, seria veche, publicată în cursul anilor 1925—1933, deşi intenţiona să cuprindă evoluţia artistică pe plan mondial, avea totuşi numeroase lacune : lipsea de pildă, complet, arta ţărilor din răsăritul Europei. Ediţia actuală, cu o colaborare internaţională, îşi propune să completeze, cel puţin în oarecare măsură, neajunsurile primei ediţii. Astfel, vechiul volum dedicat artei europene medievale, care trata despre arta bizantină, despre cea carolingiană, romanică şi gotică, va apare acum scindat, fiind rezervat un volum întreg artei bizantine şi celei a ţărilor din răsăritul Europei, adică din Grecia postbizantină, din Bulgaria, Iugoslavia, România şi Rusia, precum şi din diferite regiuni ale Răsăritului apropiat, Georgia, Armenia, Siria, Egipt, Nubia şi Etiopia — despre care nu s-a vorbit nimic în ediţia precedentă. Arta carolingiană, cea romanică şi cea gotică vor apare într-un volum aparte. Mie mi-a fost solicitată colaborarea pentru redactarea capitolului despre arta românească din veacurile XIII—XVI. Sînt mulţumit că în noua ediţie ni s-a acordat spaţiu în cadrul acestei lucrări de artă, dar a fost nevoie de oarecare eforturi pentru a asigura o distribuţie echitabilă a spaţiului grafic, ceea ce nu înseamnă şi un spaţiu deplin satisfăcător. Trebuie să recunoaştem însă că aceasta e o problemă dificilă pentru editură, pe de o parte, din cauza numeroaselor solicitări, iar pe de alta, din cauza spaţiului programat. Mă voi sili însă ca printr-o expunere condensată să utilizez la maximum spaţiul acordat şi să dovedesc astfel că artei româneşti i s-ar fi cuvenit o atenţie mai mare. Notez că această publicaţie e prima istorie internaţională a artei mondiale care va cuprinde un capitol rezervat anume artei noastre medievale şi adaug că editura s-a arătat înţelegătoare, încît, în urma convorbirii avute la Berlin, ne-a pus la dispoziţie un spaţiu aproape dublu faţă de cel prevăzut iniţial. Tot în urma acestei convorbiri s-a trimis imediat în România un tehnician specializat în reproduceri în culori, pentru a fotografia cîteva obiective din care să se selecţioneze materialul color pentru 2—3 planşe, în afară de un număr ceva mai mare de reproduceri în alb-negru.

La această întrunire numărul participanţilor s-a ridicat, dacă nu mă înşel, la 52 istorici de artă. Majoritatea au fost cei din Germania, alături de care am întîlnit colegi din Anglia, Austria, Cehoslovacia, Elveţia, Franţa, Italia, Iugoslavia, Olanda, Polonia, S.U.A. şi Suedia.

Cu ocazia festivităţii lansării primului volum s-a deschis o expoziţie cu operele de pictură ale veacului al XI-lea aflătoare în muzeele din Berlinul de vest, anume cu acelea care figurează în volumul apărut. Ni s-a oferit astfel posibilitatea să vedem originalele lucrărilor reproduse.

Apoi s-a organizat o discuţie publică, un fel de masă rotundă, pe scena sălii de spectacol de la Academia de Artă, pe tema *Opera de artă şi istoria artei.* La acea masă

rotundă au fost invitaţi să ia cuvîntul 10 participanţi, între care un pictor, un arhitect, un critic-ziarist şi apoi istorici de artă (prof. dr. R. Zeitler din Uppsala, redactorul responsabil al volumului *Die Kunst des 19. Jahrhunderts*, dr. Th. Müller, directorul general al Muzeului Naţional din München, dr. K. Martin, directorul general al galeriilor de tablouri din Bavaria, dr. I. Neumann, directorul Institutului de istoria artei al Academiei din Praga, prof. dr. Sv. Radojićić din Belgrad, ş.a.m.d., printre aceştia şi subsemnatul), iar publicul — conform relatării ziarului *Die Welt* — a depăşit cifra de 800 de persoane. Tema discuţiei a fost prezentată de prof. dr. Otto V. Simson, de la Universitatea din Berlin. S-a arătat mai întîi necesitatea publicării unei noi istorii de artă şi s-a pus întrebarea dacă e adevărat că fiecare generaţie trebuie să-şi scrie din nou, pe temeiul propriilor concepţii istoria artei, sau dacă se poate atinge un grad de adevăr care să-şi păstreze şi dincolo de această limită valoarea. S-a pus în discuţie întrebarea dacă istoricului de artă îi revine sarcina de a tălmăci prin cuvinte conţinutul şi elementele emotive ale operei de artă, precum şi rolul de îndrumare pe care acesta l-ar putea avea în raport cu evoluţia actuală ; s-au discutat şi alte probleme înrudite, privind îndeosebi metodologia cercetării.

Discuţiile au fost vioaie şi contradictorii, întemeiate pe concepţiile şi pe experienţa personală a fiecărui participant. Am luat şi eu cuvîntul de cîteva ori. O dată, pentru a susţine teza că istoria artei e o ştiinţă care poate să ajungă la concluzii de o valabilitate obiectivă, arătînd, pe de o parte, că predecesorii noştri au stabilit anumite adevăruri care nu mai pot fi contestate, iar pe de alta, că insuficienţele lor se datoresc unei inevitabile lipse de informaţii, pe care generaţia actuală şi cele viitoare vor fi în stare să le întregească treptat. O condiţie de ordin metodologic fundamental o constituie analiza aprofundată şi cît mai complexă, în sensul principiilor materialismului istoric. Cît priveşte însă rolul istoricului de artă ca îndrumător în problemele evoluţiei actuale, am susţinut că, dacă principial istoricul de artă poate să-şi rostească cuvîntul, în schimb din punct de vedere al modului de exprimare, al limbajului formal, acest aspect îl depăşeşte. Ca exemplu, am schiţat problemele pe care le întîmpină artiştii din ţările socialiste în căutarea celui mai elocvent limbaj artistic, subliniind că problema priveşte în mod nemijlocit creaţia artistică şi ca atare răspunsul nu-l poate da decît artistul, istoricul de artă neputînd să prevadă care dintre căile ce se încearcă va fi cea care va duce la rezultatul dorit.

În sfîrşit, m-am războit puţin şi cu teza care îi acuza pe istoricii de artă de verbalism. Întîi am respins părerea că rolul istoricului de artă ar implica îndatorirea de a tălmăci în cuvinte ceea ce ne spune artistul prin opera sa, concepută în culoare sau în forme plastice. În materie de artă, relaţia între spectator şi operă trebuie să fie directă. Educaţia artistică contribuie la formarea sensibilităţii şi a înţelegerii spectatorului, dar transpunerea semnificaţiei artistice în cuvinte ar fi un fel de traducere în alt limbaj, într-un limbaj impropriu, care în mod inevitabil denaturează sensul iniţial al operei plastice. Criticii de artă încearcă uneori asemenea transpuneri, dar străduniile nu au un caracter ştiinţific, ci, în cel mai bun caz, ele duc la creaţii literare, la o transpunere a conţinutului şi a emoţiei artistice într-o formă nouă şi independentă, eventual echivalentă, ca sens şi intensitate, dar niciodată identică, fiindcă se şi adresează altor organe ale percepţiei. Rolul istoricului de artă mi se pare a fi cu totul altul : acela de a explica corelaţiile complexe ale unei evoluţii împlinite, cu alte cuvinte, e identic cu rolul istoricului impersonal şi obiectiv. Am trimis şi eu o mică săgeată artiştilor. Le-am atras atenţia că prea adeseori pictura şi sculptura modernă simt nevoia de a recurge la titluri explicative, adică la cuvinte, pentru a sugera lucruri pe care artistul ar fi trebuit să le comunice prin opera sa, prin temă, formă şi culoare, şi în aceste cazuri am impresia că s-a ajuns la o „verbalizare" care trădează anumite insuficienţe în posibilităţile de exprimare ale artiştilor. Săgeata a fost primită fără replică şi în încheiere pot să spun că, judecînd după atmosferă, publicul s-a arătat receptiv faţă de punctele de vedere pe care le-am exprimat.

Placă pictată, denumită „Campana". Provine de la Cerveteri

Despre arhitectura ETRUSCĂ

Pictură provenind din mormîntul „degli Auguri", Tarquinia : aproximativ 530 î.e.n.

Roma, ilustru muzeu arhitectonic, păstrat şi completat de-a lungul secolelor, mărturie a iscusinţei vechilor romani, datorează mult din faima actuală nu numai acestora, ci şi popoarelor care au locuit mai înainte pe aceste locuri, etruscii.

Din bogăţia arhitecturală a anticei Etrurii ne-au rămas numai urmele unor monumente şi construcţii. Cunoştinţele noastre în acest domeniu sînt apreciabile, datorită mai ales arhitecturii de cult şi funerare păstrate pînă azi. Construite pe înălţimi sau în locuri uşor de apărat, oraşele etrusce erau înconjurate de puternice ziduri de apărare, a căror arhitectură şi masivitate uimesc pe cercetătorul modern. Intrarea în oraş se făcea prin porţi sub forma unor arcuri enorme, împodobite de frumoase sculpturi în relief. Dintre cele care s-au păstrat pînă astăzi „Porta dell'Arco" de la Volterra şi porţile „Martia" şi „Augusta" din Perugia, stîrnesc admiraţia vizitatorilor contemporani.

Dacă rămînem fermecaţi de frumuseţea şi monumentalitatea arhitecturii etrusce, aceasta se datoreşte folosirii de către demiurgii vechii Etrurii a arcului şi boltei, tehnică ce permitea edificii de proporţii pe care construcţia liniară a grecilor nu le-ar fi îngăduit.

Adorarea zeităţilor se făcea în temple ce adăposteau statuile divinităţilor. Construit pe o bază înălţată — podium — templul avea o singură intrare şi era compus din trei încăperi alăturate şi paralele. Porticul din faţă era susţinut de două rînduri de coloane.

Numai podiumul şi temeliile, fiind de piatră, reuşesc să ne transmită o palidă imagine a măreţiei templului etrusc. Măreţ cu adevărat, căci minunate frize şi statui, uneori în mărime naturală, pictate în culori vii, contribuiau cu strălucirea lor la farmecul lăcaşului zeilor.

Ne vine greu să ne formăm o imagine reală în privinţa locuinţelor etrusce, asupra

Placă pictată, denumită „Boccanera". Provine de la Cerveteri ; aproximativ 550 î.e.n.

genului de arhitectură deoarece săpăturile efectuate nu au scos la iveală decît neînsemnate urme ale acestora.

Însă arta funerară, prin mormintele bine conservate, care reproduc fidel structura locuinţelor, pe care altfel n-am avea cum să le reconstituim, a păstrat un tezaur de nepreţuit pentru omul de ştiinţă dornic să dezvăluie „misterul" istoriei poporului etrusc.

În concepţia etruscilor, ca şi a altor popoare, mormîntul era noul lăcaş în care cel mort trebuia să-şi continue existenţa întreruptă. Mormîntul oferă un tablou veridic al modului de viaţă etrusc, o adevărată cameră de locuit cu paturi înşirate pe lîngă pereţi. Cu timpul camerele devin mai numeroase, ajungîndu-se la adevărate case săpate în tuful colinelor vulcanice. Dacă pînă în secolul al V-lea î.e.n. mormîntul — strict vorbind — era destinat familiei, păstrîndu-şi mărimea corespunzătoare, secolul al IV-lea î.e.n. aduce cu sine o schimbare — construcţia mormîntului luînd proporţii şi adăpostind pînă la 30 de persoane, ca mai apoi să atingă dimensiuni şi mai impresionante.

Interiorul mormintelor ne dezvăluie bogăţia vaselor, a armelor, bijuteriilor şi obiectelor de tot felul care întovărăşeau pe defunct „în viaţa de apoi". În strădania lor de a oferi mortului tot ceea ce-i făcuse viaţa plăcută pe pămînt, etruscii pictau pe pereţii mormîntului scene vesele reprezentînd ospeţe, dansuri şi jocuri pe care sperau să le găsească şi în împărăţia lui Hades.

Iată dar cum, prin mijlocirea splendidelor picturi şi sculpturi etrusce, putem fi martorii vieţii cotidiene a unui popor care a dispărut de peste două milenii.

Prin bogăţia şi strălucirea ei, civilizaţia etruscă şi-a cucerit un loc de seamă în patrimoniul culturii universale.

CORNELIU MATEESCU

Stradă funerară în cimitirul de la Cerveteri

Turnulă mică în cimitirul de la Cerveteri

◀ *Urnă funerară a lui Arnth Velimnes Aules. Mormîntul de la Volumni, aproape de Perugia ; secolul II î.e.n.*

Constantin ARGETOIANU

MEMORII inedite

(Fragmente)

Reproducem mai jos, fragmente din memoriile inedite ale lui C. Argetoianu (1871—1952). Insumînd cîteva zeci de volume, aceste memorii — aflate în păstrare în Arhiva C.C. al P.C.R. — cuprind aprecieri, date şi fapte privitoare la evenimentele petrecute în anii 1877—1940, precum şi la personalităţile cu care autorul a venit în contact.

În lunga lui activitate politică, C. Argetoianu a fost în repetate rînduri deputat şi senator, a făcut parte din numeroase guverne, iar în perioada dictaturii regale (1938—1940), pentru scurt timp a deţinut postul de prim ministru. Fiind unul dintre reprezentanţii de frunte ai marilor societăţi capitaliste din România, strîns legat de monopolurile internaţionale, C. Argetoianu s-a situat în viaţa politică pe poziţiile cercurilor reacţionare, de dreapta, iar în preajma celui de-al doilea război mondial, s-a orientat tot mai mult spre grupările fasciste, prohitleriste. Poziţia de clasă a autorului, orientarea lui politică reacţionară, concepţiile lui retrograde, se reflectă pregnant şi în memorii.

Lectura memoriilor prezintă totuşi interes atît pentru cercetătorii istoriei, cît şi pentru publicul larg. Aflat multe decenii în anturajul familiei regale şi al camarilei, trecut prin aproape toate partidele vremii, C. Argetoianu a fost în măsură, mai mult decît oricare alt om politic poate, să cunoască îndeaproape culisele vieţii politice din România burghezo-moşierească. Împins de sentimente sau resentimente, filtrînd evenimentele prin prizma intereselor grupurilor de care era legat, Argetoianu dezvăluie multe din racilele politicianismului burghez, din moravurile de la curte, din rapacitatea şi venalitatea liderilor partidelor reacţionare, întregind astfel cu aspecte inedite tabloul lumii pe veci apuse, din care şi el a făcut parte. Stilul original, uneori sarcastic, alteori burlesc pînă la vulgar, portretele satirice, notele de sinceritate cinică sau chiar autoironice, dau savoare textului memoriilor.

Primul fragment reprodus mai jos, se referă la regele Ferdinand. Cel de-al doilea, redă împrejurările în care, la sfîrşitul anului 1925, prinţul moştenitor Carol a renunţat la tronul României.

M. C. Stănescu

...Raporturile mele cu familia regală în anii 1920—1921. Regina şi Nando. Dejun cu Stambuliski. Regele redivivus. Carol şi Zizi. Datoria şi răsdatoria prinţului Carol. Cosenz. Regina Maria şi refugiaţii ruşi. Falsa Anastasia. Împăratul Carol al Austriei trece prin România.

. . . . . .

Îmi pare rău că n-am ţinut un „jurnal" pe timpul ministerului Averescu. Din lungile mele conversaţii de atunci fie cu regele, fie cu regina, prea puţine mi-au rămas în minte şi pentru mica noastră istorie, e păcat. Voi însemna aci în aceste pagini din puţinul ce se mai conturează pe pînza amintirilor mele.

Regele Ferdinand s-a bucurat cît a trăit de reputaţia unui prost, din cauza nemaipomenitei sale timidităţi care-l făcea să bîlbîie o serie de „da, da, da" ca răspuns la orice i se spunea. În notele mele de la Iaşi am încercat să schiţez însuşirile morale şi intelectuale ale acestui abulic încoronat, şi nu voi mai reveni asupra lor. Trebuie să mărturisesc însă aci, că orele de lucru cu dînsul îmi erau foarte plăcute. *În doi,* vorba lui era plină de miez; îşi deschidea inima şi mintea şi după ce terminam cu decretele şi cu politica depănam pînă la ora mesei fel de fel de subiecte, aduse printr-o aluzie sau printr-o neprevăzută legătură în actualitatea conversaţiunei. Un nume aruncat, un fapt istoric evocat, o întîmplare sau o glumă erau pretextele obicinuite ce deschideau regelui căi pe care un nebănuit bun simţ şi o vastă

erudiție — mai ales în domeniul artei și al istoriei — ne duceau la cele mai surprinzătoare concluzii. Vorba regelui devenea curgătoare, obicinuitul său „dadaism“ dispărea și de nenumărate ori m-am găsit cu dînsul — lucru de necrezut — în completă comunitate de simțăminte și de idei...

Mi-am dat seama că omul acesta era un mare „refulat“ (după formula lui Freud) și mi-am schimbat întrucîtva părerea asupra lui. Mi-am dat seama că citise mult, că reținuse esențialul din lecturile sale, dar că nu era în stare să-și valorifice însușirile și cunoștințele decît între patru ochi — ceea ce pentru un rege era o nenorocire. Prezența a două sau trei persoane-l paralizau complet, și nu mai îndrăznea să zică decît „da, da, da“. Am avut impresia că regina Maria făcea tot ce putea ca să-l menție în această stare de impotență sufletească, și am trăit chiar momente penibile în această privință. Mi-aduc aminte de un dejun — eram ca de obicei vreo 12 persoane — în care regina l-a umilit pe bietul Nando cum nu cred că ar fi îndrăznit să o facă nici o nevastă de cojocar. Regele cam abuzase de țuică și de pelinuri, și medicii îi interzisese pînă și vinul la masă. I se dăduse un „potir“ frumos cizelat din care bea cu resemnare apă, apă curată și numai apă. Stam lîngă dînsul, și urmăream cu un surîs cum bietul om își înghițea porția de H_2O ; regina mi-a surprins privirea, și în gura mare : „Le pauvre Nando, tout le monde le traite d'ivrogne, et il ne boit que de l'eau !...“ O tăcere generală a urmat acestei grosolănii, tăcere pe care n-a întrerupt-o decît tot bietul Nando cu un „da, da, da“ plin de „apropont“ ! Era un mare cunoscător de oameni și îi judeca crunt, cînd vorbea despre ei între patru ochi, dar numai între patru ochi. Avea antipatie pentru unii și se temea de alții, și o spunea. De cîte ori nu s-a deschis cu mine asupra lui Averescu și a lui Take Ionescu, fără să ție seama că eram cu ei în guvern. Pe Take nu-l putea suferi, și o spunea cu plăcere. De Averescu îi era teamă: „Quand je le vois entrer, j'ai froid dans le dos...“ și pînă la sfîrșit nu s-a împăcat cu el, deși l-a adus din nou la putere în 1926 din ordinul lui Brătianu. Dintre copiii lui, iubea pe Carol și pe Elisabeta, singurii de care era sigur că erau ai lui.

Despre Brătianu nu vorbea niciodată, dar cînd cineva aducea vorba despre marele potentat, i se ascuțea privirea și *îi lucea ochii de ură.* Am constatat-o de fiecare dată, din 1920 și pînă a murit... Ura neputinciosului la gîndul vrăjitorului ce-l stăpînea.

. . . . . .

CAP. XIX

Lovitura prințului Carol. Întîlnirea cu Lupeasca în Franța. Hotărîrea de a nu se mai înapoia în țară. Motivele care au provocat această hotărîre. Renunțarea prințului la drepturile sale constituționale. Consiliul de Coroană de la Sinaia. Hotărîrile de la 4 ianuarie 1926. Consecințele politice ale actului prințului Carol și turburarea raporturilor între partide.

Pe cînd mă frămîntam cu gîndurile mele și nu găseam soluția ce-mi trebuia, un eveniment se pregătea care urma să turbure adînc toată viața publică românească și să modifice raporturile dintre diferitele noastre forțe politice : în ajunul Crăciunului a izbucnit bomba prințului Carol !

Cam pe la 20 decembrie — nu mai țin bine minte data— prințul plecase la Londra să reprezinte pe rege la funeraliile reginei Alexandra, văduva lui Eduard al VII-lea și mătușa reginei noastre. Trimiterea prințului Carol a fost hotărîtă și pusă în executare în cîteva ceasuri. Prevenit la 11 dimineața, prințul a trebuit să plece la 3 după-amiază ca să poată ajunge la Londra la timp pentru înmormîntare, și a plecat însoțit de aghiotantul și confidentul său colonelul Condiescu.

După cîteva zile, zvonuri de necrezut au început să circule în București despre purtarea scandaloasă a prințului la Londra, de unde, îndată după înmormîntare ar fi șters-o fără măcar să participe la masa de familie la care fusese poftit, și

fără să-şi ia rămas bun de la regele şi de la regina Angliei. Se mai şoptea că fugise din Londra ca să se întîlnească la Paris cu o doamnă Lupescu şi lumea se întreba cine era această doamnă Lupescu. Eu ştiam cine era, şi tocmai fiindcă ştiam cine era, nu mi-a venit să cred că zvonurile puteau fi întemeiate. Cîte nu se povesteau la Bucureşti, dezminţite a doua zi de fapte! De data asta însă zvonurile n-au mai fost desmin-ţite a doua zi, ci confirmate. Ba se mai adăuga că prinţul intenţiona să renunţe la drepturile sale de succesiune la tron şi să nu se mai reîntoarcă în ţară... Am alergat la Costică Hiott, pe care l-am găsit cu o mutră de un cot şi care m-a primit cu cuvintele: „Ce zici de nenorocirea asta Argetoianu? E mai rău decît se spune. A plecat să se sinucidă. Chestia cu femeia e secundară, simplă garnitură! E nebun! Ce zici, Argetoianu?" Ce să zic; mi s-au tăiat picioarele, am căzut pe un scaun şi n-am mai zis nimic...

Nu mai văzusem pe prinţ din iunie. Petrecusem foarte puţine zile la Sinaia [1], iar în toamnă, înapoindu-mă la Bucureşti am aflat că *lucrurile mergeau prost* între dînsul şi prinţesa Elena, aşa încît nu le-am dat ghies, aşteptînd să fiu chemat, dacă ar fi avut chef să mă vadă. Dar nu m-au chemat. Raporturile mele cu prinţul Carol erau de natură pur politică, şi aşa au rămas pînă la sfîrşit. Nu m-am vîrît niciodată în intimităţile lui şi am rămas totdeauna străin de porcăriile pe care le-a săvîrşit. Politiceşte, ştiam că continua să fie alături de noi, şi atît îmi era de ajuns. Dau aceste lămuriri ca să explic cum s-a făcut că n-am fost deloc în curent cu sbuciumările sale sufleteşti din toamna anului 1925. Aflasem la Sinaia, ca toată lumea, că se amorezase de soţia unui căpitan Tempeanu, de la vînătorii de munte, o roşcovană frumuşică. Venea noaptea la vila Carola [2], cînd căpitanul nu era acasă şi da cu pietricele în geam pînă ieşea duduia la fereastră, şi cucoanele care surprinsese de mai multe ori manevra şi mi-o povestise, făceau mare haz de această idilă. Într-o zi, luam aperitivul la Capşa; două dame au trecut pe terasă şi Paul Prodan mi-a indicat pe una din ele ca fiind doamna Tempeanu despre care începuse să se vorbească. Pînă să mă întorc — stam cu spatele la terasă — damele au trecut, aşa încît n-am putut prinde decît farmecele posterioare ale ibovnicei prinţului. Nu i-am văzut faţa decît 13 ani mai tîrziu, în plină glorie, la un bal al „Asociaţiei Finanţei şi Marei Industrii"... La Bucureşti am aflat că mai era şi curvă, şi că se da, îndată după război, pe cîţiva franci. Dezgustat, Tempeanu ceruse divorţul, care tocmai se pronunţase şi doamna Tempeanu de la Sinaia devenise la Bucureşti doamna Lupescu. Nimeni nu dăduse importanţă acestei aventuri banale, şi cercurile palatului erau mai preocupate de crescînda tensiune dintre prinţ şi prinţesă decît de legătura cu d-na Tempeanu-Lupescu, socotită un „passe-temps" vremelnic. Se spunea chiar că prinţesa Elena împingea pe prinţ în braţele Roşcovanei, ca să scape de asiduităţile conjugale, care o plictiseau. Prinţesa suferise îngrozitor cu sarcina şi naşterea fiu-său Mihai, şi pentru nimic pe lume nu voia să mai rămîie o dată însărcinată...

Unii au afirmat mai tîrziu că prinţul Carol „aranjase" toate dinainte ca să nu se mai întoarcă şi să rămîie în străinătate cu Lupeasca — alţii, că toate au fost puse la cale de Brătianu şi de Ştirbey şi că Carol a căzut victima celor doi cumetri care se temeau de domnia lui. Mulţi în fine au rămas convinşi că neaşteptata hotărîre a prinţului moştenitor *acoperea un mister,* şi cîte legende nu s-au creat! Nu s-a spus că prinţul a surprins pe Ştirbey după perdea, în camera reginei, şi l-a pălmuit? Nu s-a povestit că a trimis lui Brătianu o scrisoare prin care-l prevenea că nu era loc în România pentru amîndoi şi că unul din ei trebuia

---

[1] N-am achiziţionat vila din strada Mănăstirei decît în 1927 şi a trebuit să o refac căci era ruinată. Nu m-am putut instala în ea decît în 1928. În 1925 soţia mea petrecuse vara la Ungarth, unde am coborît şi eu din cînd în cînd pentru 2—3 zile.

[2] O anexă a pensiunei Ungarth.

să dispară ? Nu s-a scris că *moralitatea* lui (!!) n-a putut să se împace cu „moravurile desfrînate" ale reginei şi cu... coarnele ilustrului său părinte ? Nu s-a şoptit că „o dramă îngrozitoare", fără să se arate care, dar care se va afla odată, a determinat neaşteptatul gest al moştenitorului tronului ?

Prinţul Carol a fost în mare parte răspunzător de crearea acestor legende, care îi conveneau, ca să acopere mîrşăvia faptei sale. A lăsat într-adevăr un văl de mister, să planeze, de la început pînă la sfîrşit, asupra evenimentelor care au precedat hotărîrea sa, hotărîre pe care nu a justificat-o decît prin argumente lăturalnice sau prin invocarea unor fapte pe care le tăinuia. Cînd s-a înapoiat în ţară, prima mea întrebare a fost : „De ce ai plecat ?" — întrebare la care mi-a răspuns: *„Am să-ţi spun odată* — şi ai să vezi că am avut dreptate..." Nu mi-a spus însă niciodată nimic. Şi tot aşa a fost şi cu alţii. În intervievul pe care l-a dat ziaristului danez Bogholm şi care a fost publicat în ziarul francez *„Le Matin"* din 7 ianuarie 1926, şi în care s-a arătat pe rînd monarhist, ţărănist şi fascist, prinţul Carol a explicat dezertarea lui prin faptul că „Brătianu a căutat să-l silească să renunţe la tron". Adică cum ? El, care nu putea să-l sufere, a plecat tocmai ca să facă plăcerea lui Brătianu ? Fiindcă se supărase că zisul Brătianu nu-l numise în Consiliul de Regenţă, pe timpul absenţei regelui din ţară[3] ? Motivul mărturisit era copilăresc. În actul său oficial de renunţare, n-a dat nici măcar atît...

Dacă prinţul Carol ar fi dispărut din istorie după fapta sa din decembrie 1925, e probabil că aş fi rămas şi eu nedumerit asupra resorturilor care l-au aruncat dincolo de graniţă şi mi-aş fi făurit probabil şi eu o legendă *întemeiată pe puţinul ce cunoscusem dintr-însul pînă atunci,* puţin care nu îi era defavorabil de loc. Din nenorocire, evenimentele ni l-au readus în 1930 (şi cu cîtă nădejde l-am primit !) şi l-am *păscut zece ani* ! Am văzut limpede în sufletul lui de veleitar, şi mi-am lămurit pe deplin şi actul din 1925. Premeditare ? Brătianu ? Ştirbey ? Moralitatea reginei ? Complot ? Mofturi ! Fuga lui n-a fost decît fapta unui degenerat priapic care a dat cu piciorul la tot ca să satisfacă acea „libido" pe care Freud a analizat-o atît de bine în lucrările sale. Că în momentele lui de depresiune nervoasă s-o fi gîndit la o renunţare la tron ca să scape de tot ce îi sta în calea pornirilor sale erotice, e foarte posibil — dar ca să fi făcut *un plan* de evadare e exclus. Că ura cu toată încăpăţînarea lui de nevropat şi pe Brătianu şi pe Ştirbey — că nu iubea pe mumă-sa este iarăşi sigur, dar ca să le fi sacrificat viitorul său de rege — este şi mai exclus.

Ipoteza unui complot între Brătianu şi Ştirbey trebuie şi ea exclusă, deşi, şi unul şi altul nu-l puteau suferi. Brătianu era foarte turburat de ideea unei întotdeauna posibile schimbări de domnie, mai ales că regele Ferdinand era de sănătate şubredă şi se întreba cu îngrijorare ce va da Carol după suirea lui pe tron. Dar de aci pînă „a complota", era deosebire mare. Şi în tot cazul un asemenea complot nu putea fi pus la cale *cu complicitatea victimei.* S-a spus că Brătianu a fost acela care a trimes pe Lupeasca după prinţ ca să-l ademenească şi să-l hotărască la ruptură. Mai tîrziu, Brătianu mi-a dezminţit cu energie faptul, şi Condiescu mi-a mărturisit — era în toate confidenţele îndrăgostiţilor — că Lupeasca a părăsit Bucureştii în secret a doua zi după plecarea lui Carol care n-a aflat decît la Londra despre prezenţa ei la Paris.

Nu încape îndoială că toată lovitura a fost pusă la cale de Lupeasca şi că Carol, care şi-a găsit într-însa femeia ce l-a îngenunchiat pe viaţă, s-a supus, ca un căzut şi decăzut ce era... Femeie deşteaptă, Lupeasca şi-a dat seama că lucrurile nu mai puteau merge cum mergeau, că criza era iminentă şi că un deznodămînt era fatal. Carol trebuia să lichideze fie căsnicia sa cu principesa Elena, fie legătura sa cu dînsa. Şi cum îl ştia slab şi influenţabil s-a temut, că sechestrat şi despărţit eventual de dînsa, sub presiunea regelui, reginei

[3] Călătoria regelui din 1925 la Paris şi la Londra.

și guvernului, *scăpat de sub influența sa directă,* să nu se scuture de jugul ei, într-un moment de luciditate sexuală cum făcuse deja cu Zizi Lambrino. La o precară legătură cu principele moștenitor al României, Lupeasca a preferat una pe viață cu principele Carol de Hohenzollern, și a hotărît să se prăbușească cu dînsul de gît într-un scandal din care nimeni să nu-l mai poată scoate. După spusele lui Condiescu, d-na Lupescu a încercat de mai multe ori să convingă pe prinț să plece cu dînsa, fără să-l poată aduce la o deciziune. Probabil că veleitățile sale de renunțare la tron erau consecutive acestor scene... Văzînd că nu-l poate hotărî să fugă cu dînsa, afurisita femeie a găsit în neașteptata trimitere a prințului la Londra un foarte nimerit prilej să-și încerce norocul, și a plecat după el.

Singur, între cracii damei — Carol a fost un om pierdut. E probabil că a încercat să reziste, dar a fost învins, și restul se cunoaște. Că a luptat, că n-a fost el inițiatorul în această dramă, o dovedește decepțiunea cu care a primit pe Costică Hiott la Milano cînd acesta i-a prezentat la semnătură actul de renunțare, o dovedesc lacrimile pe care le-a vărsat după semnătură [4], o dovedesc ideile de sinucidere, naive și copilărești, care i-au trecut un moment prin minte. Într-adevăr, în scrisoarea adresată reginei [5], prin care anunța părinților săi irevocabila hotărîre de dezertare a datoriilor sale de prinț moștenitor și de soț, Carol a propus o soluție romantică pentru evitarea scandalului, și anume să se povestească *că într-o plimbare de-a lungul lacului de Garda căzuse cu automobilul în apă și se înecase...* Și adăuga dezamăgitul prinț : „Cine știe dacă lucrurile nu se vor întîmpla chiar așa : în tot cazul voi dispare și nu se va mai auzi de mine..." O ultimă dovadă că prințul Carol n-a fost „promotorul" planului de renunțare la tron, e că, îndată ce s-a trezit a început să lucreze la recîștigarea drepturilor sale, și nu și-a dat pace pînă nu s-a înapoiat în țară, în 1930, cu rizicul vieții sale.

Am spus mai sus că Brătianu și Știrbey n-au complotat contra prințului ca să-l împingă să plece, și că nu ei au trimis pe Lupeasca după dînsul. Nu e mai puțin adevărat că n-au făcut nimic ca să împiedice pe Carol să-și desăvîrșească prostia. După cum Lupescu a profitat de prilejul pe care soarta i-l pusese la îndemînă ca să împingă pe nenorocitul prinț în prăpastie, tot astfel s-au folosit și Brătianu și Știrbey de împrejurări ca să pecetluiască în grabă o situație ce îi scăpa pe ei de un vrăjmaș personal și țara de un rege nefast. Repede, să nu se răzgîndească ! Ce e mai greu de lămurit, e cum au izbutit să tragă în jocul lor pe regina Maria, care, ori și cum, n-ar fi trebuit să uite sentimentele ei de mamă — care, după cum mi-a spus-o de atîtea ori, „pregătise pe Carol ca să domnească !" Regina Maria era o mare ambițioasă și legase nădejdi mari de domnia fiu-său Carol, socotind că va juca pe lîngă dînsul un rol covîrșitor de „inspiratoare". Nădejdi, care de altmintreli au fost desmințite ulterior, căci prințul Carol urcat pe tron a călcat-o în picioare pînă a murit. Se vede că cei doi cumetri au convins-o că avea un rol mult mai însemnat de jucat cu un rege minor și cu regența supusă... Oricum, ce e sigur, e că regina a devenit punctul *de rezistență,* împotriva încercărilor de împăciuire ale regelui Ferdinand, un alt veleitar, galvanizat și el prin voința unei femei — deși la dînsul patima n-a jucat nici un rol, ci numai slăbiciunea. Atît în Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 30 decembrie, cît și în audiența lui Iorga de la Cotroceni din ziua de 4 ianuarie 1926, regele Ferdinand s-a înfățișat abulic, cu ochii scurși, cu gesturi incoherente și sacadate, ca o păpușă ale cărei sfori le trăgeau alții...

. . . . . .

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosar nr. 8 591, filele 654-661, și dosar nr. 8 595, filele 2 215-2 238).

[4] Fapt mie raportat de C. Hiott.

[5] Copia acestei scrisori mi-a fost citită de C. Hiott. Și Averescu poseda o copie pe care mi-a arătat-o în 1934.

Mai există paleolitic în zilele noastre!

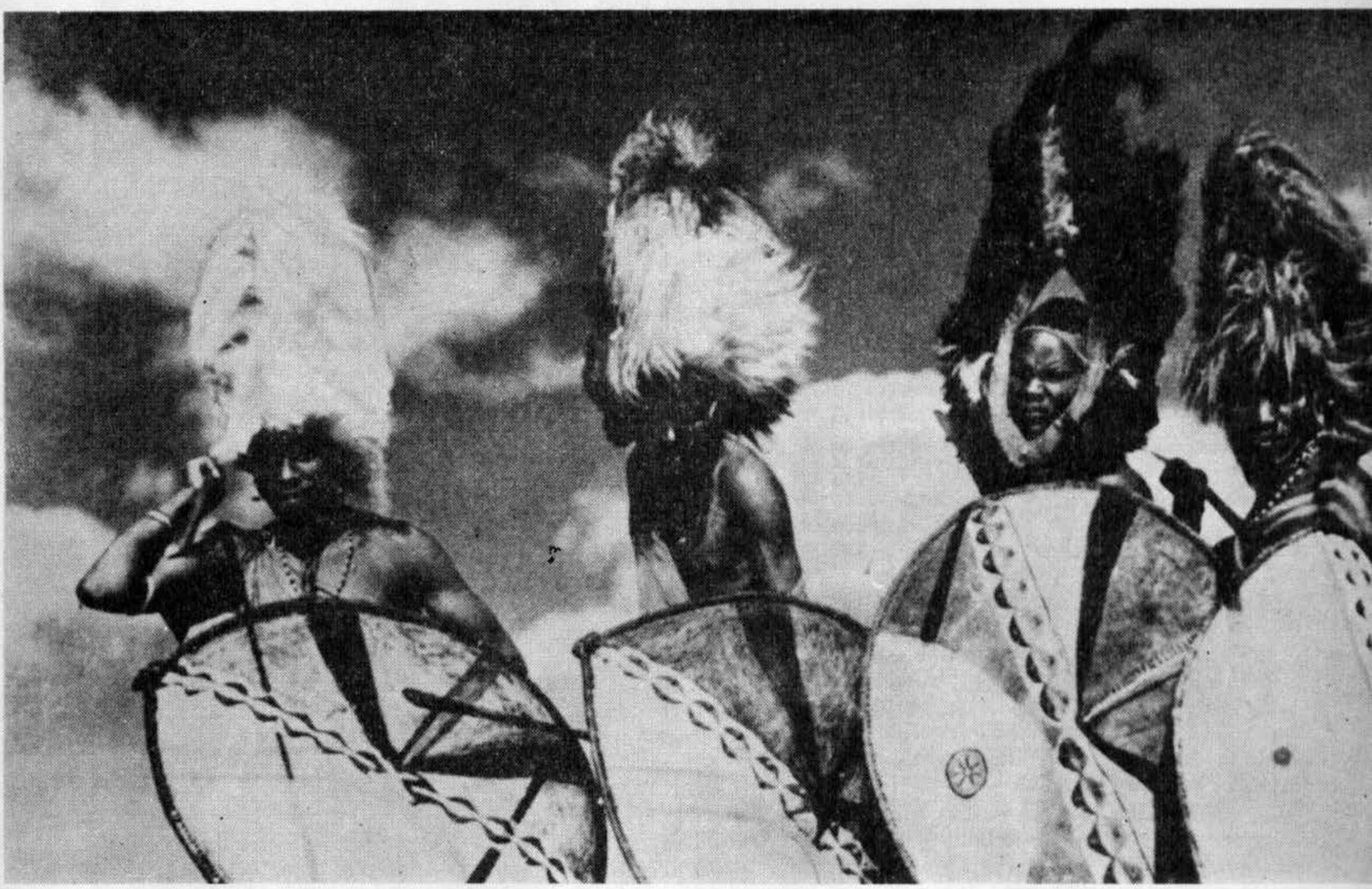

Războinici massai

Pare aproape de necrezut că putem vorbi în zilele noastre, cînd visurile îndrăznețe ale omului contemporan se îndreaptă spre cucerirea cosmosului, despre oameni care trăiesc încă în epoca pietrei. Și totuși, știrile înserate din cînd în cînd în presă, studiile apărute în literatura etnografică de specialitate, demonstrează în mod

Pictură pe nisip la navahi.

concludent că există și în prezent populații care se mai află în plină epocă a pietrei.

Unele dintre acestea, cum sînt de pildă **chavanții** din pădurile tropicale ale Braziliei sau **cunașii** din America centrală, deși cunoscute de mai multă vreme, s-au ferit în mod consecvent să aibă legături mai strînse cu străinii, îndeosebi cu albii. Alte populații, cum sînt, spre exemplu, **băștinașii australieni** sau **amerindienii** de pe continentul nord-american, au intrat cu mult timp în urmă în contact cu europenii și, ca urmare, întîlnim aici doar urme ale modului de viață din comuna primitivă, îndeosebi la acele colectivități care trăiesc în rezervații. Și, în sfîrșit, alte populații care trăiesc și azi în epoca pietrei au fost descoperite abia recent.

Printre acestea din urmă amintim pe **punanii** din nord-vestul Kalimantanului, despre al căror mod de trai și cultură cercetătorul francez Pierre Pfeffer a relevat numeroase fapte inedite ; populație de vînători și culegători, punanii își duc viața în adîncurile pădurilor acestei insule. Trăind cîteva luni în mijlocul unei grupe de punani, autorul aduce mărturii extrem de interesante cu privire la așezările lor, la ocupații, obiceiuri, credințe, la viața familiară, caracterul și psihologia lor.

Despre o viață asemănătoare, dusă de populația **onghe** în insulele Andamane, cunoscută de mai multă vreme, relatează S. Vajdya, care împreună cu o grupă de etnologi indieni, i-a vizitat recent ; onghe cutreieră în căutare de hrană un anumit teritoriu, fără a avea o așezare permanentă cu mai multe locuințe. Aflîndu-se în fața unei colibe și dorind să cunoască satul acestei populații, i s-a răspuns foarte simplu că nu are unde merge în altă parte, deoarece se află chiar în „sat". Acesta era alcătuit dintr-o singură colibă. Onghe nu folosesc arcul și săgeata decît doar pentru a vîna pește ; în rest, nici măcar păsări nu vînează. Exemple de asemenea populații s-ar putea încă da. Așa sînt **pigmeii** din regiunea tropicală a Africii, din Ceylon, din insulele Luson sau insula Santo a arhipelagului Noile Hebride etc., **boșimanii** din regiunea pustiului Kalahari, studiați recent de temerarul învățat francez François Balsan, **kubu** și **toala** din Oceania și alții, a căror economie e bazată și azi pe vînătoare și cules din natură.

Casă din regiunea Maprik, la 30 km de Noua Guinee. ▶

Dar una dintre cele mai importante descoperiri de acest fel a avut loc, în ultima vreme, în Noua Guinee. Viața **papuașilor,** care în veacul trecut trăiau în epoca pietrei a devenit larg cunoscută datorită jurnalelor de călătorie ale lui N. N. Mikluho-Maklai. Și cînd se părea că întreg teritoriul Noii Guinee este cunoscut, iată că se descoperi în valea Lavan o populație numeroasă care nu mai avusese nici un contact cu oamenii albi. Numărul acestei populații se ridică, după evaluarea lui Pierre Dominique-Gaisseau, la aproximativ o sută de mii de oameni. Și azi folosesc topoare de piatră, răzuitori de os sau așchii de scoică. Bățul de săpat e folosit la papuași și acum, la cultivarea primitivă a plantelor. Mărturiile de trai și cultură ale acestei populații, ca și ale celorlalte de altfel, prezintă interes, firește, nu numai pentru cercetător, ci și pentru cititorul dornic să cunoască viața și cultura diferitelor popoare.

O trăsătură foarte originală caracterizează arta și cultura populațiilor care prin forța unor împrejurări istorice concrete continuă să se afle și în zilele noastre în stadiul de dezvoltare al orînduirii comunei primitive. Făurirea unor bunuri culturale de către omul primitiv, chiar dacă acestea ar putea părea, în stadiul avansat al tehnicii noastre moderne, lipsite de orice importanță, a avut însemnătate pentru viața populației respective și prezintă un deosebit interes pentru istoria culturii universale.

Eforturile cercetătorilor etnografi sînt pe deplin răsplătite cînd, în baza cercetării vieții și culturii acestor populații, se cunosc mai în profunzime nu numai istoria societăților studiate ca atare, ci și unele aspecte general-istorice din perioadele mai timpurii de dezvoltare a societății omenești. Este neîndoielnic că studierea etnografică a triburilor recent descoperite sau încă puțin cunoscute, va îmbogăți cunoștințele științifice cu privire la modul în care se desfășura viața oamenilor în epoca pietrei.

ION VLĂDUȚIU
doctor în științe istorice

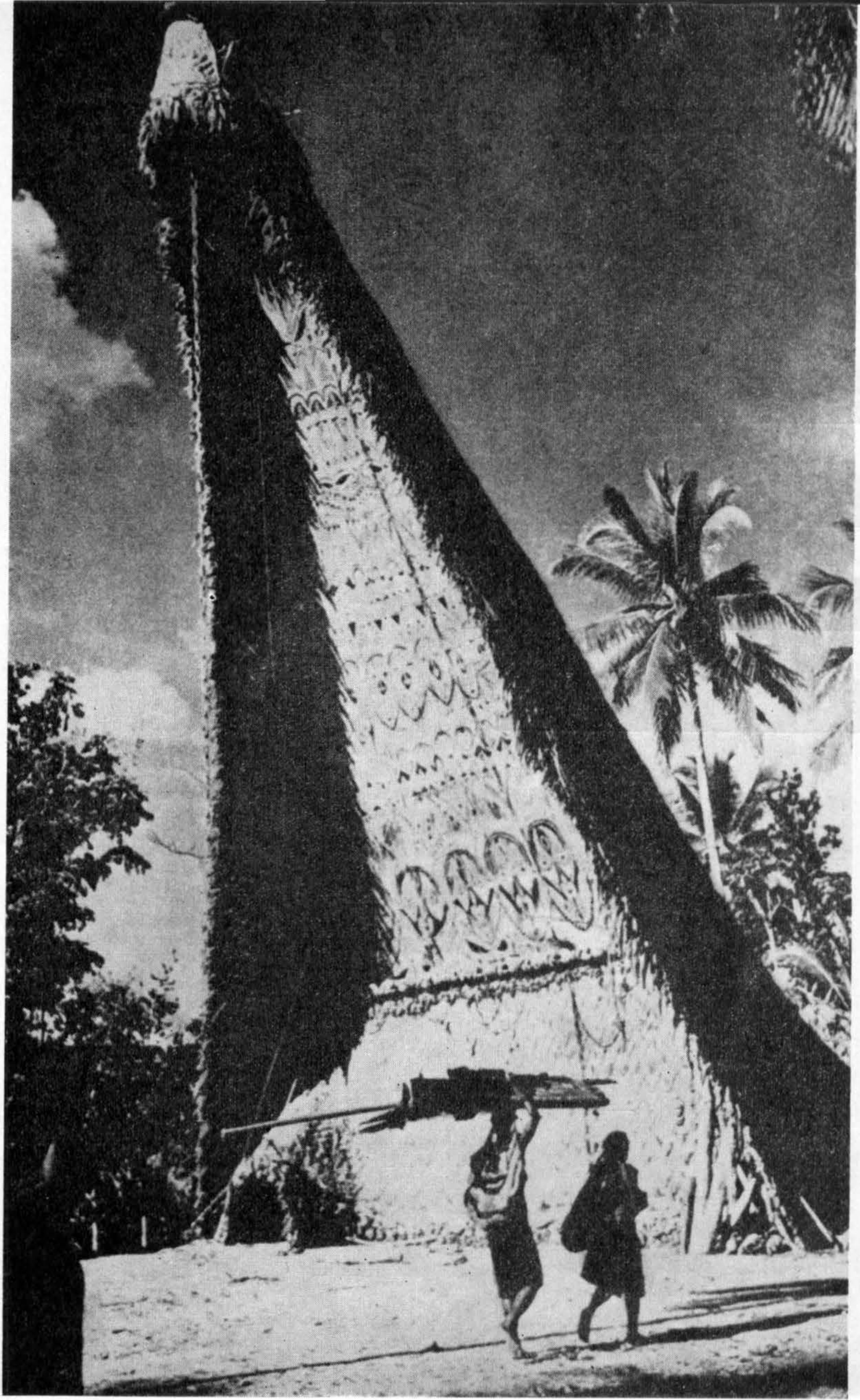

Valentin Berejkov

În misiune diplomatică la Hitler

Serial în traducere de Doina Caramzulescu și Florin Velcu

Dedesubtul nostru se desfășura alene peisajul Caucazului. Aripa avionului părea să fie pe punctul de a se lovi de povîrnișurile înzăpezite ale Kazbekului. În depărtare se întrezărea verdele pășunilor alpine, masa întunecată a pădurilor de molift, sclipirea lacurilor și a rîurilor de munte. Alunecînd, avionul se aplecă spre dreapta și coborî puțin, făcînd să ne apară deodată în față cheile Darjalskului. Cufundat între ele, se putea vedea legendarul Terek, care curgea impetuos șerpuind și spumegînd.

O rafală puternică de vînt zgudui din nou avionul, care pierdu brusc din înălțime, dar își reluă numaidecît, încet, linia de zbor. Se simțea o anumită nervozitate. În cazuri ca acestea, generalul Tupikov, atașatul militar sovietic la Berlin, care era așezat lîngă mine, trăgea o dușcă de coniac armenesc, iar apoi ascundea sticla în buzunarul fotoliului din fața sa. Susținea că nu există un remediu mai bun împotriva răului de avion. Ceilalți pasageri dormitau. Fără îndoială, erau abătuți din cauza plictiselii.

Lunga noastră călătorie spre patrie începută în capitala Reichului, se apropia de sfîrșit. Durase trei săptămîni. Trecuse o lună de la începutul marelui război pentru apărarea patriei, și de-abia acum, cei aproape 1 500 de cetățeni sovietici, care lucraseră în Germania și la societățile sovietice din teritoriile ocupate de hitleriști, se puteau întoarce acasă. După ce se odihniseră timp de cîteva zile la Istanbul, pe motonava sovietică „Svanezia“ care făcea escală în acest port, continuau călătoria spre Moscova.

Pentru un mic grup de diplomați fusese trimis un avion special, de la Moscova, la Ankara. La bordul acestuia am părăsit capitala turcă, în dimineața zilei de 21 iulie, am înoptat la Tbilisi, iar în seara zilei următoare, am aterizat la Moscova. În timpul zborului am fost nevoiți să facem un mare ocol. În apropiere de Rostov își făcuse, deja, de mai multe ori, apariția, aviația hitleristă; de aceea avionul nostru a ajuns mai întîi la Ordjonichidze, apoi urmînd cursul Volgăi, la Gorki, și în cele din urmă, zburînd spre apus, la Moscova...

Sub ochii noștri, se încheiase una din cele mai furtunoase pagini ale istoriei dinainte de război. În zgomotul monoton al motorului avionului, gîndul îmi zbură de multe ori, spre dramaticele evenimente din ultimele luni, al căror martor îmi fusese dat să fiu.

Luasem parte la ele, dintr-o zi, memorabilă pentru mine, din toamna anului 1940. Din ziua aceea vreau să-mi încep povestirea.

În Cancelaria Reichului

Coloana mașinilor negre, escortată de motocicliști, ajunse pe autostrada care ducea la Charlottenburg, trecu de poarta Brandenburg și coti spre Wilhelmstrasse. Aici se puteau observa mai mulți oameni. În cîteva locuri, berlinezii ocupaseră tot trotuarul. Priveau tăcuți spre steagul roșu, cu secera și ciocanul, care fîlfîia pe radiatorul primei mașini, și uneori, făceau semne timide cu mîna.

După ce își micșorară viteza, automobilele intrară în curtea interioară a noii cancelarii a Reichului. Clădirea, construită în stil tipic nazist, un amestec de clasic, gotic și vechi simboluri teutonice, nu era cîtuși de puțin o construc-

ţie atrăgătoare. Curtea pătrată şi posomorîtă, semăna cu aceea a unei cazărmi sau închisori. Era mărginită de coloane cu patru laturi, din marmură cenuşie şi pardosită cu plăci de granit de aceeaşi culoare. Vulturii cu aripile desfăşurate, cu svastica între ghiare, porticul despuiat, susţinut de coloane, şi feţele imobile ale sentinelelor cu căşti cenuşii-verzui, creiau o atmosferă sinistră.

Printr-o uşă înaltă de bronz, se intra într-un vestibul spaţios, din care se răsfirau o serie de camere întunecoase şi de coridoare fără ferestre. Pe lîngă pereţi erau aliniaţi oameni în uniformă, care ridicau mîna în mod mecanic, cu palma îndreptată spre pămînt, bătînd zgomotos din călcîie. Chiar de la intrare am fost întîmpinaţi de către Secretarul de Stat, Otto Meissner. Tot el ne conduce într-o lungă plimbare prin palat, pentru a ne da impresia că am străbătut nenumărate galerii şi săli.

În biroul lui Hitler au fost admişi doar şeful delegaţiei sovietice, V. M. Molotov*, adjunctul său** şi interpreţii.

* Preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului şi Comisarul Poporului pentru afacerile externe în acea vreme (n. red. române).

** Dekanozov, adjunct al Comisarului Poporului pentru afacerile externe (n. red. române).

Momentul primirii fusese pregătit de către hitlerişti cu toată artificialitatea banală care-i caracteriza : doi SS-işti înalţi şi blonzi, în uniformă neagră, cu centurile bine strînse pe talie, cu capete de mort pe bonetă, bătură din călcîie şi cu un gest bine studiat deschiseră uşa înaltă care ajungea pînă aproape de tavan, apoi, întorcîndu-se cu spatele la canaturi şi ridicînd mîna dreaptă, formară un fel de poartă vie, pe sub care urma să trecem noi în biroul lui Hitler.

Aceasta era o încăpere vastă, ca o sală de banchete. Pe pereţi, atîrnau goblenuri uriaşe. Biroul era împărţit în două de o draperie grea. Podeaua era uşor ridicată pentru a forma un fel de podium. În dreapta intrării, se afla un salonaş cu o masă rotundă, un divan şi cîteva fotolii. Pe masă se afla o lampă albă, înaltă. La dreapta, în partea opusă, pe un podium asemănător, se găsea un birou lustruit, neînchipuit de mare. Într-un colţ, pe un piedestal de lemn negru, un glob pămîntesc.

Întîlnirea cu Hitler

Hitler şedea la birou, şi în sala imensă, silueta lui măruntă, în uniforma de culoare cenuşie, era aproape imperceptibilă. Pe mînecă purta o banderolă roşie cu o svastică neagră pe fond alb. Pe piept, atîrna la vedere, o cruce de fier.

Cînd intrarăm, Führerul ne privi în linişte, apoi se sculă brusc şi veni cu paşi mărunţi şi repezi spre centrul încăperii. Aici se opri şi ridică braţul, salutînd după moda nazistă, apoi se apropie şi strînse mîna tuturor. Avea palma rece şi asudată. Avurăm senzaţia că atingem o broască sau un şarpe. Salutîndu-ne, ne străfulgeră pe fiecare în parte cu o privire în care strălucea un foc mistuitor. Deasupra mustăcioarei tăiate scurt, ieşea în relief un nas ascuţit, acoperit de puncte negre.

După ce spuse în cîteva cuvinte că era măgulit să salute sosirea delegaţiei sovietice la Berlin, Hitler ne indică masa rotundă plasată în colţul biroului, care forma un fel de salonaş. În clipa aceea îşi făcu apariţia, din cealaltă parte a biroului, de după draperie, ministrul afacerilor externe al Reichului, Ribbentrop. Îl urmară interpretul personal al lui Hitler, Schmidt, şi un consilier al Ambasadei germane de la Moscova, Hillger, care vorbea bine limba rusă. Ne aşezarăm cu toţii în jurul mesei, pe divanul şi pe scaunele tapisate cu piele maron.

Conversaţia începu printr-un lung monolog al lui Hitler. Poate că îşi pregă-

Volumul cu acest titlu, apărut în editura moscovită NOVOSTI şi în editura italiană Ricordi Internazzionali-Milano, aparţine diplomatului şi publicistului sovietic V. Berejkov. Actualmente redactor şef adjunct al săptămînalului sovietic NOVOE VREMEA, autorul împărtăşeşte în această carte amintirile din vremea activităţii sale diplomatice (1939—1941) în calitate de Consilier al Ambasadei U.R.S.S. la Berlin. Berejkov a fost martor la importante evenimente politice şi diplomatice ale relaţiilor sovieto-germane din prima perioadă a celui de-al doilea război mondial.

Misiunea sa diplomatică în capitala celui de-al treilea Reich a început scurt timp după încheierea tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 şi a continuat pînă în ziua atacului perfid al Germaniei naziste împotriva U.R.S.S.

„Magazinul istoric" reproduce cîteva capitole ale acestui volum necunoscut încă cititorului român.

Cr. P.

tise cîteva notiţe în vederea negocierilor, dar nu le folosi. Cu toate acestea, discursul său se desfăşură curgător, fără bîlbîieli. Ca un actor care-şi cunoaşte rolul la perfecţie, el pronunţa clar, o frază după alta, făcînd pauze pentru traducere.

Pentru partea germană traducea Hillger. Acesta petrecuse mulţi ani în Uniunea Sovietică, vorbea rusa ca şi cum aceasta ar fi fost limba sa maternă, şi chiar chipul său semăna a rus. La Moscova, cînd mergea duminica la pescuit pe Kliazma, îmbrăcat în rubaşcă, cu pălărie de pai şi ochelari strînşi pe nas, trecătorii îl luau drept un intelectual „cehovian". Mai mult decît atît, Hillger se lăuda că reuşeşte adesea să obţină informaţii interesante discutînd cu ceilalţi pescari. Acum însă, stătea nemişcat şi ţeapăn în uniforma neagră a Ministerului Afacerilor Externe german. Alături de el se afla interpretul Schmidt, care, ţinînd un carnet pe genunchi, înregistra convorbirea. Acesta, deşi cunoştea la perfecţie mai multe limbi europene, nu vorbea rusește şi de aceea se limita acum la funcţia protocolară. Pavlov şi cu mine traduceam pe rînd discursurile delegaţilor sovietici şi în acelaşi timp stenografiam întîlnirea.

Hitler susţinea că Anglia putea fi considerată înfrîntă, iar capitularea sa definitivă nu mai era decît o chestiune de timp. După spusele sale, această ţară avea să fie distrusă din văzduh. Apoi prezentă un scurt tablou al situaţiei militare, subliniind faptul că Reichul controla deja toată Europa occidentală. Împreună cu aliaţii italieni — continuă Führerul — trupele germane luptau cu succes în Africa, de unde englezii urmau să fie definitiv alungaţi cît de curînd.

De aici — spuse el — se putea deduce că victoria puterilor Axei era deja hotărîtă. De aceea, era timpul să ne gîndim la organizarea lumii, după victorie. Ajuns la acest punct, Hitler începu să dezvolte ideia potrivit căreia, dată fiind prăbuşirea Marii Britanii, va rămîne necontrolată „moştenirea", adică posesiunile acestui imperiu, împrăştiată în lumea întreagă. Era necesar să fie clarificată situaţia acestei „moşteniri". Führerul declară că avusese deja un schimb de opinii cu reprezentanţii Italiei şi Japoniei, şi acum dorea să ştie ce gîndea guvernul sovietic în legătură cu această chestiune. După aceea, ar fi fost gata să facă propuneri concrete.

Cînd Hitler îşi încheie discursul, care, împreună cu traducerea, durase aproape o oră, Molotov spuse că ar trebui mai întîi să fie examinate chestiunile mai practice, care priveau problemele europene. Mai ales, putea Cancelarul să explice ce căuta misiunea militară germană în România * şi de ce fusese trimisă acolo, fără consultări prealabile cu guvernul sovietic ? Aceasta, întrucît pactul sovieto-german de neagresiune, încheiat în 1939, prevedea consultări asupra problemelor importante care priveau interesele celor două părţi. Guvernul sovietic dorea, de asemenea, să ştie cu ce scop fuseseră trimise trupe germane în Finlanda. De ce şi această manevră importantă fusese făcută fără a se cere şi părerea Moscovei ?

Aceste întrebări au fost un duş rece pentru Hitler. În ciuda calităţilor sale actoriceşti el nu putu să-şi ascundă încurcătura. Declară indignat că misiunea germană fusese trimisă în România la cererea lui Antonescu, cu scopul de a instrui trupele române. În privinţa Finlandei, unităţile militare germane nu ar fi rămas pe loc : erau doar în trecere, în drum spre Norvegia.

Această explicaţie nu l-a mulţumit pe delegatul sovietic. El declară că guvernul U.R.S.S., în baza informaţiilor comunicate de reprezentanţii săi din Finlanda şi România, îşi făcuse o impresie cu totul diferită.

Trupele debarcate pe coasta meridională a Finlandei nu se deplasau de acolo şi, după toate probabilităţile, se pregăteau pentru o şedere îndelungată în această ţară. Nici în România nu putea fi vorba, în realitate, de o simplă misiune militară, întrucît aci soseau mereu noi formaţii ale armatei germane. Pentru o simplă misiune militară se găseau deja prea multe trupe. Care era, atunci, adevăratul scop al acestor transferări ? Moscova nu putea să nu fie preocupată iar guvernul german era dator să dea un răspuns precis acestor întrebări.

Constrîns, Hitler recurse la o veche manevră declarînd că nu este informat ; după care făgădui că se va interesa de problemele ridicate de partea sovie-

---

* Era vorba de trupele germane care fuseseră dislocate în România în octombrie 1940, după instaurarea dictaturii militare fasciste, trupe care aveau de fapt un statut de armată de ocupaţie (n. red. române).

tică, declarînd că este vorba de probleme secundare. Acum, spuse el, întorcîndu-se la tema inițială, era timpul să fie examinate problemele care ar rezulta din viitoarea victorie a puterilor Axei.

După ce pronunță aceste cuvinte, el reîncepu să dezvolte planul său fantastic, de împărțire a lumii. Dădea garanții că peste cîteva luni Anglia va fi înfrîntă și ocupată de trupele germane, iar Statele Unite nu vor putea constitui, pentru încă mulți ani, un pericol pentru „Noua Europă". De aceea, era momentul să ne gîndim la crearea unei noi ordini pe întreg globul.

În ceea ce privea guvernul german și pe cel italian, spuse Führerul, interesele lor erau deja definite. Sfera lor îmbrățișa Europa și Africa. Japonia era interesată de zonele Asiei Orientale. Pe această bază, explică Hitler, Uniunea Sovietică ar fi putut să manifeste interes pentru teritoriile aflate la sudul frontierei sale de stat, în direcția Oceanului Indian. Acest lucru ar fi putut deschide Uniunii Sovietice accesul spre porturile în care apa nu îngheață niciodată. Hitler adăugă, agitînd o mînă într-un gest mărinimos, că, dacă s-ar ajunge la un acord în legătură cu aceasta, guvernul german ar fi dispus să recunoască intangibilitatea teritorială a U.R.S.S.

La acest punct Molotov îl întrerupse pe Hitler, spunîndu-i că proiectele propuse erau abstracte și că nu exista nici un motiv pentru luarea în consideratie a unor combinații de acest gen. În actuala situație U.R.S.S. era interesată, mai înainte de toate, de liniștea și securitatea zonelor celor mai apropiate de granițele sale.

Hitler nu reacționă în nici un fel la această observație și reîncepu să-și expună planul său de împărțire a „moștenirii necontrolate" a Marii Britanii. Discuția luă un caracter straniu : nemții păreau a nu auzi ce spuneau interlocutorii lor. Reprezentantul sovietic insistă asupra examinării problemelor concrete care priveau securitatea U.R.S.S. și a celorlalte țări independente din Europa, cerînd guvernului german să dea explicații asupra ultimelor sale acțiuni care amenințau independența țărilor învecinate cu U.R.S.S. Hitler, în schimb, făcea eforturi continue pentru a devia convorbirea asupra planurilor de împărțire a lumii, încercînd să compromită guvernul sovietic printr-o participare la examinarea acestor proiecte nebunești.

Convorbirea dura de mai bine de două ore și jumătate, cînd, la un moment dat, Hitler, după ce se uită la ceas și se referi la posibilitatea unei alarme aeriene, propuse ca discuțiile să continue în ziua următoare. Toți se ridicară. Reprezentanții sovietici se declarară de acord și părăsiră biroul Führerului. Am fost din nou conduși prin numeroase săli pînă în curtea interioară a Cancelariei Reichului.

Orașul era deja învăluit în amurgul toamnei. Sufla un vînt rece și străzile erau pustii. Mercedesurile negre ne duseră repede la palatul Bellevue. Aici, în spatele perdelelor grele, lumina era vie, era cald, se simțea un miros puternic de trandafiri proaspeți. Am pregătit numaidecît o dare de seamă asupra convorbirilor desfășurate și am telegrafiat-o cifrat la Moscova.

În aceeași seară, în vila Ambasadei U.R.S.S. de pe Unter den Linden, avu loc o mare recepție cu ocazia vizitei delegației sovietice la Berlin. Într-o sală mare de marmoră erau pregătite trei mese lungi așezate perpendicular. Erau împodobite cu garoafe viu colorate și argintărie veche — un serviciu pentru 500 de persoane ce se păstra de mult timp la Ambasadă pentru recepțiile foarte solemne. Hitler nu veni la recepție. S-a tras concluzia că era „nemulțumit" de mersul negocierilor *. În schimb se aflau de față foarte multe căpetenii naziste. Mareșalul Göring era cu pieptul și burta acoperite de un adevărat iconostas de medalii. Era prezent și Rudolf Hess, considerat al treilea om al Reichului, după Hitler și Göring. La începutul războiului Hitler declarase, că, dacă ar muri îl va urma Göring și, în cazul morții acestuia, Hess ar deveni Führer. Nici nu se terminaseră bine primele toasturi, cînd se auziră primele urlete ale sirenelor. Era semnalul apropierii de Berlin a bombardierelor engleze.

(În numărul viitor vom publica impresiile diplomatului sovietic la Berlin, din ajunul declanșării agresiunii mișelești a hitleriștilor contra U.R.S.S.).

---

* În capitolele următoare autorul relatează continuarea discuțiilor dintre Molotov și Ribbentrop precum și o nouă întrevedere cu Hitler (n. red. române).

VORBE DE SPIRT

La scurt timp după războiul franco-prusac, în urma căruia Germania a ocupat Alsacia şi Lorena, renumitul comic francez Coquelin a fost invitat printr-o telegramă la Berlin, pentru a da cîteva reprezentaţii. Telegrama se termina cu următoarele cuvinte :

„Rugăm să fim înştiinţaţi ce ar dori domnul să primească pentru reprezentaţiile sale".

„Alsacia şi Lorena" — a telegrafiat drept răspuns Coquelin... Şi nu s-a mai dus la Berlin.

◆

În anarhia care a urmat înfrîngerii de la Zenta în mijlocul unei armate în debandadă, suferind de foame şi de sete, Dimitrie Cantemir, are şansa să descopere o fîntînă, peste care îşi ridică îndată cortul. Timp de o zi el şi oamenii lui profită de norocul neaşteptat, dar secretul este dezvăluit cînd cortul prinţului moldovean e înconjurat de soldaţi (turci) cu săbiile trase, gata să-l ucidă. El deschide atunci cortul, le arată fîntîna şi-i anunţă cu gravitate că găsise în ea un mort, deci o ascunsese pentru ca nimeni, prins de sete, să nu bea apă şi, potrivit legii islamului, să-şi spurce sufletul... la care, îmblînziţi şi recunoscători, fiorosii akingii pleacă mulţumindu-i pentru marele bine ce li-l făcuse.

◆

Karol Roessler şi renumitul Rosla Roda au scris înaintea primului război mondial o piesă de teatru, a cărei reprezentare a fost interzisă de cenzura imperială austriacă.

Amîndoi autorii s-au prezentat în faţa ministrului de interne de atunci pentru a protesta împotriva hotărîrii cenzurii. Minis-

MIC DICŢIONAR: *etimologii istorice*

COPŢI

Numele dat egiptenilor trecuţi la creştinism în sec. IV. Acest nume vine de la arabul *qobt*, derivat la rîndu-i din grecescul *aigyptios* (egiptean).

COPENHAGA

Originea numelui capitalei daneze provine încă din perioada evului mediu timpuriu (secolele X—XI), cînd portul de aici a devenit tot mai mult un important centru comercial, de unde şi denumirea de *Kaepamanna Hawn* (portul negustorilor).

HABSBURG

Numele binecunoscut al dinastiei imperiale austriece îşi trage originea din denumirea unui castel medieval *ridicat* în sec. XI şi intrat în patrimoniul acestei familii, ajunsă pe scaunul imperial în sec. XIII prin Rudolf de Habsburg. Este vorba de aşa numitul *castel al Şoimilor* sau *Habichtsburg*.

HUGHENOT

Denumirea calvinilor francezi din sec. XVI—XVII, derivă din germanul *Eidgenossen*, însemnînd „confederaţi prin jurămînt". Denumirea se referă la practica jurămîntului, curentă în sectele reformatoare de la sfîrşitul evului mediu.

ISLAM

Numele dat religiei mahomedane şi prin extensie marelui grup de popoare de cult islamic. Vine din limba arabă unde înseamnă „supunere". Idealizîndu-se, tot ceea ce ţinea de învăţătura profetului Mahomed constituia „lumea păcii" (dar-al-islam), opusă restului lumii, *dar-al-Harb* (lumea războiului).

trul i-a primit binevoitor, dar a declarat foarte hotărît :

— Atît timp cît există Austria, piesa nu va fi reprezentată !

La aceste cuvinte, Rosla Roda a răsuflat uşurat şi, privind cu subînţeles la Roessler, a spus :

— N-avem ce face, Karol, va trebui să mai aşteptăm cîteva săptămîni...

◆

După căderea celebrei fortăreţe Mantua şi după ce trupele franceze pătrunseseră în Styria, austriecii au fost nevoiţi să înceapă tratativele care au dus la încheierea tratatului de la Campo Formio (1796). În cursul acestor tratative, Napoleon Bonaparte a avut de multe ori izbucniri violente. Astfel, odată, el a trîntit la pămînt un preţios serviciu de ceai — un dar al împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei — cu vorbele: „Aşa am să zdrobesc eu Austria" !

◆

În timpul unei mese la curtea regelui francez Ludovic al XIV-lea s-a vorbit despre cele mai diverse lucruri. Între altele, Nicolas Boileau (1636—1711), cunoscutul poet, critic şi teoretician al clasicismului s-a exprimat că toţi oamenii trebuie să moară. Întîlnind privirea supărată a regelui, el s-a corectat repede :

— Am vrut să spun că... *aproape* toţi.

◆

Sultanul turc Soliman a condamnat la moarte pe unul dintre comandanţii săi.

— Fiţi milostiv ! l-a rugat condamnatul.

— Ei bine, i-a răspuns sultanul, sînt de acord să-ţi alegi singur moartea...

— Dacă e aşa, atunci permite-mi, atotputernice, să pot muri de bătrîneţe.

Sultanul a surîs şi l-a iertat pe spiritualul comandant.

◆

Regele Aleksander Iagieloncsyk, aflat la vînătoare, în pădurile lituaniene, a întîlnit un pădurar care deşi avea 120 de ani, era puternic şi sănătos pe cînd regele, care număra numai 30 de ani, era firav şi bolnăvicios.

— Oare ai fost cîndva bolnav ? l-a întrebat regele pe pădurar.

— Niciodată, înălţimea voastră ! i-a răspuns bătrînul. M-a ocolit întotdeauna boala, deoarece ştia că n-are să găsească la mine nici urmă de confort...

PANORAMIC EDITORIAL

Opţiunea revoluţionară a Marocului

Mehdi Ben Barka

Tragica dispariţie a lui Mehdi Ben Barka (survenită la Paris — 26 noiembrie 1965) rămîne încă o necunoscută în dezbaterea Tribunalului Senei. Fost preşedinte al Adunării Consultative Marocane, fost educator al actualului suveran Hasan al II-lea, conducător al Uniunii Naţionale a forţelor populare din Maroc — grupare politică de stînga — Ben Barka s-a afirmat în acelaşi timp printre personalităţile marcante ale lumii a treia.

Ascensiunea Marocului la independenţă nu a fost considerată niciodată de către liderul marocan drept un scop în sine. Pentru militantul progresist care era Ben Barka, eliberarea politică se cerea desăvîrşită printr-o independenţă economică şi profunde transformări sociale. Este raţiunea principală pentru care, începînd din anul 1958, se află în fruntea opoziţiei marocane militînd pentru continua consolidare a independenţei ţării sale.

Condamnat la moarte în contumacie, constrîns la viaţă de exilat politic, Mehdi Ben Barka este auzit în Africa, Asia, America Latină, denunţînd cu înflăcărare manevrele imperialismului şi conspiraţiile neocolonialismului. Prea angajat în luptă pentru a mai avea răgazul necesar scrisului, liderul marocan nu a reuşit realizarea lucrării pe care şi-o propusese privind evenimentele în care a fost implicat direct.

Studiile, articolele, rapoartele, precum şi alte scrieri politice aparţinînd lui Ben Barka, adunate de *Bechir Ben Driss* şi publicate în editura franceză François Maspero-Cahiers Libres — 1966 — se eşalonează între anii 1959 şi 1965. Analizele şi rechizitoriile necruţătoare la adresa forţelor reacţiunii sînt în aceeaşi măsură apeluri la lupta unită pentru eliberarea şi emanciparea maselor oprimate.

Noutăţi în librăriile sovietice

Între recentele apariţii editoriale sovietice întîlnim volumul al XII-lea de *Documente ale politicii externe a statului sovietic* (perioada 1—31 decembrie 1938), culegere pregătită de M.A.E. al U.R.S.S. ; o nouă lucrare a istoricului *Poltorak*, apă-

Monumentul lui Mircea cel Mare

◀ *Columna lui Traian*

Monumentul venerabil, fila veche a documentului, locul unei vestite bătălii sînt imagini dragi şi evocatoare pentru fiecare dintre noi, încărcate de timp şi semnificaţie, purtătoare ale unui mesaj pe care iubitorul de istorie îl descifrează. In ele transpunem ceva din sentimentele de dragoste pentru realizările, pentru trecutul de luptă al poporului, o înţelegere mereu sporită în sensul de a se valorifica adevărata tradiţie naţională. Prin fotografie, mijloc modern de înregistrare al imaginei apropiate nouă, se poate traduce în limbaj universal aprecierea, respectul şi mîndria pentru ceea ce se leagă direct şi indirect de istorie. Tuturor cititorilor noştri ce vor să împărtăşească public, dincolo de experienţa tehnică mai mare sau mai mică, pasiunea lor pentru evenimentul, personajul sau monumentul istoric le este deschisă rubrica „Concurs de fotografii". Aşteptăm răspunsurile dvs... în imagini. Cele mai izbutite fotografii vor fi publicate în revista noastră, cu scopul de a face cunoscut unui cerc cît mai larg de cititori monumente şi documente, opere de artă şi obiecte istorice, necunoscute sau puţin cunoscute.

Concursul nostru de fotografii cu subiect

Sentinela (pictură de Nicolae Grigorescu)

ISTORIC

Permisul de circulație pe C.F.R. al lui Gh. Vasilescu-Vasea, în calitate de redactor al ziarului „Socialismul"

rută în editura NAUKA, consacrată problemelor juridice esențiale ale *Procesului de la Nüremberg,* de la care s-au împlinit toamna trecută două decenii ; o *istorie* în două volume a *sociologiei* în Uniunea Sovietică.

Michelet și Chabot — ediții noi

Două reeditări au fost salutate anul trecut de cititorii și criticii din Franța și Italia. Este vorba de noua ediție a *Istoriei Franței* pubicată pentru prima oară acum o sută de ani de către celebrul savant Jules Michelet, și de *Istoria politicii externe italiene între 1870-1936* datorată cunoscutului Federico Chabot.

Un montaj fotografic comentat al ultimului război mondial

Unul din evenimentele editoriale cele mai comentate ale anului care a trecut l-a constituit apariția la Paris a reportajului istoric în două volume : *Cel de-al doilea război mondial,* aparținînd cunoscutului publicist Raymond Cartier. Personalitate de prim plan a societății literare și istorice franceze din ultimele trei decenii (a fost rînd pe rînd redactor șef la *Echos de Paris, L'Epoque, Sept Jours,* iar de mai mulți ani este directorul celei mai răspîndite reviste ilustrate, *Paris Match),* Raymond Cartier este autorul multor lucrări în care precumpănește reportajul istoric. Cîteva titluri dintre acestea : *L'Europe à la Conquete de l'Amérique ; Japon, Archipelague des hommes ; Les 48 Amériques ; Les secrets de guerre. Cel de-al doilea război mondial,* publicat de editura Larousse în colaborare cu Paris Match, în format album, reconstituie marile epopei de pe fronturile celor trei continente — Europa, Asia, Africa — culisele politice și diplomatice ale conflagrației, schemele serviciilor de spionaj și contraspionaj. După expresia presei franceze, este lucrarea cea mai interesant ilustrată fotografic, evocînd anii ultimului război, care a fost editată în Franța.

I. N.

Calendar '67

ianuarie

1 **535 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), domn al Moldovei între anii 1400—1432.**

1 **65 de ani de la apariția gazetei „România muncitoare" (1902) — prima serie.**

4 **90 de ani de la nașterea lui Sextil Pușcariu (1877), lingvist și filolog român (m. 1948).**

5 **75 de ani de la apariția, în condițiile întăririi mișcării muncitorești din România, a gazetei „Democrația socială" (1892).**

6 **165 de ani de la nașterea lui Ioan Heliade-Rădulescu (1802), scriitor și om politic român (m. 1872).**

7 **95 de ani de la nașterea lui Octav Băncilă (1872) — pictor a cărei operă oglindește aspecte din viața și lupta poporului român (m. 1944).**

15 **125 de ani de la nașterea lui Paul Lafargue (1842), teoretician și militant de seamă al mișcării muncitorești franceze și internaționale, propagandist al marxismului (m. 1911).**

17 **70 de ani de la moartea lui Pavel Zăgănescu (1897), conducătorul detașamentului de pompieri care a luptat împotriva trupelor turcești sosite în țară să înfrîngă revoluția de la 1848 (n. 1815).**

24 **70 de ani de la moartea dr. Ștefan Stîncă (1897), pioner al medicinei sociale din România (n. 1865).**

115 ani de la nașterea lui I. L. Caragiale (1852), scriitor clasic român (m. 1912).

615 ani de la moartea domnitorului Basarab I, care a unificat voievodatele din dreapta și din stînga Oltului, punînd astfel bazele statului feudal Țara Românească.

Numărul de probă a fost pregătit de colectivul :
Titu Georgescu, Dumitru Almaș, Alexandru Savu, Stelian Neagoe, Cr. Popișteanu, Răzvan Teodorescu, Robert Deutsch, Constantin Șerban, Constantin Vlăduț, Livia Dandara.

Machetarea artistică și tehnică :
Vlad Mușatescu, Ion Vulpescu, Val Munteanu, Nicolae Istrate.

Tiparul executat la Atelierele Grafice 4, B-dul Bucureștii Noi, 40